

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Maliye Anabilim Dalı

**ALTERNATİF TEORİLER PERSPEKTİFİNDEN GELİR
DAĞILIMINDA ADALET: DENEYSEL BİR UYGULAMA**

Mete Dibo

Doktora Tezi

Ankara, 2016

ALTERNATİF TEORİLER PERSPEKTİFİNDEN GELİR DAĞILIMINDA ADALET:
DENEYSEL BİR UYGULAMA

Mete Dibo

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Maliye Anabilim Dalı

Doktora Tezi

Ankara, 2016

KABUL VE ONAY

Mete Dibo tarafından hazırlanan “Alternatif Teoriler Perspektifinden Gelir Dağılımında Adalet: Deneysel Bir Uygulama” başlıklı bu çalışma, 01.11.2016 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof.Dr. M. Cahit Güran (Başkan)

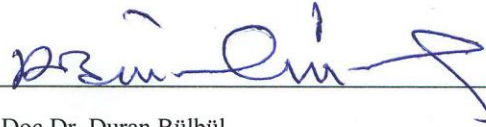
Doç.Dr. Erdem Seçilmiş (Danışman)

Prof.Dr. A. Tarkan Çavuşoğlu

Prof.Dr. Semih Öz

Doç.Dr. Duran Bülbül

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

Prof.Dr. Sibel Bozbeyoğlu

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim/Raporum sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezin/Raporumun 1 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

01.11.2016

Mete Dibo

TEŞEKKÜR

Tezin sistematik bir yapıya kavuşturulmasında büyük destek olan ve tezin ilerleyişinin nasıl olması gerektiğine ilişkin değerli fikirler veren, ayrıca tez izleme komitelerinde de yapıcı değerlendirmelerde bulunan kıymetli hocam Prof. Dr. M. Cahit GÜRAN'a çok teşekkür ederim.

Gerçekleştirdiği çalışmalarla tez konusunu belirlememde bana ilham kaynağı olan, tezin her aşamasında karşılaştığım problemleri çözüme kavuşturmamda büyük destek olan, görüş ve önerilerini hiçbir zaman esirgemeyen ve çalışmaya büyük katkı sağlayan tez danışmanım Doç. Dr. Erdem SEÇİLMİŞ'e çok teşekkür ederim.

Tezin uygulama bölümünün gerçekleştirilmesi için ellerinden gelen tüm desteği hiç düşünmeden gösteren değerli hocalarım Prof. Dr. Ahmet ULUSOY, Prof. Dr. Tarkan ÇAVUŞOĞLU ve Doç. Dr. Deniz AYTAÇ'a çok teşekkür ederim.

Hiçbir zorunluluğu olmamasına rağmen büyük bir emek göstererek bir dönem boyunca sürdürdüğü SPSS dersleri ile deney sonuçlarının analizine ilişkin yöntemleri öğrenmemi sağlayan ve ayrıca analizlere ilişkin sorularımı hiçbir zaman cevapsız bırakmayarak tüm bilgisini paylaşan değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Ömür DEMİRER'e çok teşekkür ederim.

Zamanını ayırarak deneyin tüm aşamalarını cevaplandıran ve deney sürecinin geliştirilmesine katkı sağlayan arkadaşım ve meslektaşım Arş. Gör. Yasin ŞEKER'e çok teşekkür ederim.

Yine zaman ayırarak deneyin deneme aşamalarına katılan ve uygulama aşamalarının çoğunda yanımda bulunarak destek veren arkadaşım ve meslektaşım Arş. Gör. Necmi OCAK'a çok teşekkür ederim.

Sorduğu sorularla kimi zaman beni zorlayan ancak tezin açıklığa kavuşturulmasında ve deney sürecinin geliştirilmesinde büyük çaba göstererek önemli katkılarda bulunan, tüm uygulama aşamalarında her zaman yanımda olan arkadaşım ve meslektaşım Arş. Gör. Emre ÖZYERDEN'e çok teşekkür ederim.

Uygulama aşamasının gerektirdiği koşulların sağlanmasında ve öğrencilerle olan iletişimde bana yardımcı olarak desteklerini esirgemeyen arkadaş ve meslektaşlarım Arş. Gör. Semih ÇETİN, Arş. Gör. Burak ŞAHİNGÖZ ve Arş. Gör. Hikmet YILMAZ'a çok teşekkür ederim.

Adını yazmadığım ancak güzel düşünceleriyle ve destekleriyle her zaman yanımda olan tüm arkadaşlarıma ve üzerimde emeği olan herkese çok teşekkür ederim.

Büyük fedakarlıklar göstererek beni yetiştirip bugünlere getiren annem Zühal DİBO ve babam Vamid DİBO ile tüm DİBO ailesi bireylerine çok teşekkür ederim.

Mesai dışı çalışmalarında sabır gösteren ve tezi bitirmeme yönelik büyük motivasyon sağlayan eşim Melike'ye, neşe ve moral kaynağım kızımız Melis'e çok teşekkür ederim.

ÖZET

DİBO, Mete, Alternatif Teoriler Perspektifinden Gelir Dağılımında Adalet: Deneysel Bir Uygulama, Doktora Tezi, Ankara, 2016.

Bu çalışmanın amacı; Rawls ve Harsanyi'nin dağıtıcı adalet teorilerinin geçerliliğini deneysel olarak araştırmaktır. Uygulama çerçevesinde; belirsizlik ve belirlilik koşulları altında bireysel ve grup refahlarını maksimize etmek için en çok hangi prensibin tercih edildiği irdelenmektedir. Katılımı teşvik etmek amacıyla para ve ders notu kullanılmaktadır. Deney sonuçları; deneklerin beklenen kişisel gelirlerini maksimize etmek için çoğunlukla ortalama gelir maksimizasyonu prensibini tercih ettiğini göstermektedir. Grup kararlarında ise eşitlik prensibi en çok tercih edilen seçenektir. Ek olarak, belirlilik ve belirsizlik koşullarının prensip seçimlerinde farklılık yarattığı görülmektedir. Sonuçlara göre kişisel özelliklerin, risk algısının, cinsiyetin ve teşvik farklılıklarının prensip seçimlerinde anlamlı bir etkisi tespit edilmemiştir.

Anahtar Sözcükler

Rawls, Bentham, Harsanyi, Faydacılık, Eşitlik, Dağıtıcı Adalet, Deneysel İktisat

ABSTRACT

DİBO, Mete, Income Distribution Justice from the Perspective of Alternative Theories:
An Experimental Application

This study seeks to experimentally investigate the validity of Rawls and Harsanyi's theory of distributive justice. In this context; the study examines the most preferred justice principle -under the condition of both certainty and uncertainty- for the sake of maximizing individual and group welfare. Two incentive mechanisms -money and grade- are employed to encourage the participation. Experimental findings show that subjects mostly choose the principle of average income maximization in order to maximize their individual expected income. However equality principle is the most preferred alternative in group decisions. Additionally, the observations indicate that, the condition -certainty and uncertainty- creates a difference in the choice of principle. The results also show that personal characteristics, risk perception, gender and incentive differences have no significant impacts on principle choices.

Keywords

Rawls, Bentham, Harsanyi, Utilitarianism, Equality, Distributive Justice, Experimental Economics

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM	ii
TEŞEKKÜR	iii
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar DİZİNİ	x
ŞEKİLLER DİZİNİ	xi
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	3
DAĞITICI ADALET: KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE.....	3
1.1. GİRİŞ.....	3
1.2. REFAH İKTİSADI VE DAĞITICI ADALET	8
1.2.1. Refah İktisadının Birinci Teoremi: Etkinlik	8
1.2.2. Refah Ekonomisinin İkinci Teoremi: Adalet	12
1.2.3. Etkinlik-Eşitlik Ödünleşimi	16
1.2.4. Faydanın Ölçülmesi ve Karşılaştırılabilirliği	18
1.3. DAĞITICI ADALET TEORİLERİ.....	19
1.3.1. Normatif Dağıtıcı Adalet Teorisi	21
1.3.1.1. Faydacılık	21
1.3.1.1.1. Geleneksel Faydacılık.....	21
1.3.1.1.2. Humecu Görüş	25
1.3.1.1.3. Henry Sidgwick’in Faydacı Görüşü	27
1.3.1.1.4. John Stuart Mill’in Faydacı Görüşü.....	29
1.3.1.2. Maksimin Prensibi (Fark Prensibi).....	32
1.3.1.3. Eşitlik ve Eşitlikçilik	33
1.3.1.4. Doğal Hukuk (Doğal Hak)	38
1.3.2. Pozitif Dağıtıcı Adalet Teorisi	39

İKİNCİ BÖLÜM.....	42
RAWLS, BENTHAM VE HARSANYİ’NİN SOSYAL REFAH ANLAYIŞLARI.	42
2.1. GİRİŞ.....	42
2.2. RAWLS’IN ADALET ANLAYIŞI VE MAKSİMİN İLKESİ.....	43
2.2.1. Öncelik Problemi	50
2.2.2. Dağıtıcı Adalet ve Kurumlar	53
2.3. BENTHAM’IN FAYDA İLKESİ	54
2.3.1. Haz ile Acının Kaynakları ve Türleri.....	56
2.3.2. Haz ve Acının Ölçülmesi	58
2.3.3. Bentham’ın Dar Görüşlülüğü (Parochialism)	60
2.4. HARSANYİ’NİN FAYDACILIK GÖRÜŞÜ	62
2.4.1. Harsanyi’nin Faydacı Sözleşmecilik Kuralı.....	62
2.4.2. Harsanyi ve Kural Faydacılığı	65
2.4.3. Harsanyi’nin Tercih Faydacılığı	68
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	71
DAĞITICI ADALETİN DENEYSEL ANALİZİ.....	71
3.1. DENEYSEL İKTİSAT	71
3.1.1. Deneysel İktisadın Gelişimi	71
3.1.2. Deneysel İktisadın Yöntemi	75
3.1.2.1. İç Geçerlilik	76
3.1.2.1.1. Yinelenebilirlik	76
3.1.2.1.2. Kontrol	77
3.1.2.1.3. Yönlendirilmiş-Değer Teorisi.....	78
3.1.2.1.4. Hipotez Testi.....	79
3.1.2.2. Dış Geçerlilik/Paralelizm	80
3.1.2.3. Deneyde Teşvik Tercihi	80
3.2. DAĞITICI ADALETE YÖNELİK AMPİRİK YAKLAŞIMLAR	86
3.3. DAĞITICI ADALETE YÖNELİK DENEYSEL UYGULAMA	96
3.3.1. Deneysel Tasarım.....	96
3.3.2. Hipotezler ve Analiz	100
3.3.2.1. Katılımcılara İlişkin Genel Bilgiler	101

3.3.2.2. Skorlara İlişkin Genel Bilgiler	102
3.3.2.3. Kişisel Özellik ve Tutumlara Dair Genel Değerlendirme	104
3.3.2.4. Hipotez 1	107
3.3.2.5. Hipotez 2	110
3.3.2.6. Hipotez 3	112
3.3.2.7. Hipotez 4	115
3.3.2.8. Hipotez 5	118
3.3.3. Deneysel Uygulama: Genel Değerlendirme.....	124
SONUÇ.....	125
KAYNAKÇA	129
EK-1: DENEY SÜRECİ	140
EK-2: ETİK KURUL İZİNİ	163
EK-3: ORJİNALLİK RAPORU	164

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1. Farklı Teşviklere İlişkin Deneysel Çalışmalar	82
Tablo 2. Dağıtıcı Adalete İlişkin Deneysel İktisat Çalışmaları.....	87
Tablo 3. Katılımcıların Cinsiyete Göre Üniversitelerdeki Dağılımları.....	102
Tablo 4. Katılımcıların Aylık Gelir Durumu	102
Tablo 5. Prensiplerin Skor Toplam ve Ortalamaları	103
Tablo 6. Kişisel Özellik ve Tutumlar ile Prensip Skorlarının Korelasyon Sonuçları ...	105
Tablo 7. Skorlara İlişkin Normallik Testi	108
Tablo 8. Belirlilik ve Belirsizlik Durumlarına İlişkin Wilcoxon Testi	109
Tablo 9. Para ve Puan Teşviklerindeki Prensip Skorları	111
Tablo 10. Para ve Puan Teşvikleri Durumunda Prensip Skorlarının Farklılık Analizi.	111
Tablo 11. Cinsiyete Göre Prensiplerin Aldıkları Skorların Dağılımı	112
Tablo 12. Prensip Seçimlerinin Cinsiyete Göre Farklılığının Analizi.....	113
Tablo 13. Grup Öncesinde ve Sonrasında Prensiplerin Aldıkları Skorlar	115
Tablo 14. Bireysel ve Grup Prensip Skor Farklılığının Analizi.....	116
Tablo 15. Risk Sınıflandırmasına Yönelik İkili Piyango	119
Tablo 16. Piyango Tercihlerine Dayalı Riskten Kaçınma Sınıflandırması.....	120
Tablo 17. Risk Sınıflarına Göre Prensip Tercihleri	121
Tablo 18. Risk Sınıflarına Göre Prensip Tercihlerinin Farklılığı: Ki-Kare Analizi	122

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Edgeworth Kutusu	10
Şekil 2. Edgeworth Kutusunda Pareto Etkinlik.....	11
Şekil 3. Sözleşme Eğrisi.....	11
Şekil 4. Etkinlik ve Eşitlik	12
Şekil 5. Fayda Olanakları Eğrisi	13
Şekil 6. Sosyal Kayıtsızlık (Farksızlık) Eğrisi	14
Şekil 7. Sosyal Fayda Maksimizasyonu.....	15

GİRİŞ

Toplumsal gönencin ana belirleyicilerinden biri olan dağıtıcı adalet; bireysel refahı şekillendiren koşul ve varlıkların dağılımıyla ilgilenmektedir. İktisat biliminin en temel problemi olan kaynak kıtlığı adaletsiz dağıtım sorunsalının da kökeninde yatmaktadır. Gündelik yaşamda; belirli bir kazançtan kimin ne büyüklükte pay alacağı veya herhangi bir fon transferine kimin ne oranda katılacağına yönelik pek çok problem gözlemlenmektedir.

Toplumsal kaynakların ya da olumsuzlukların bireyler arasındaki dağılımına yönelik tüm bireylerin şahsi bir düşüncesi vardır. Ekonomik teoriler hakkında herhangi bir fikri olmasa bile her insan değer yargıları, sahip olduğu ahlaki özellikler, vicdan ve benzeri unsurlar ışığında herhangi bir durumun iyi-kötü ya da adil-adaletsiz olduğuna dair bir kanı oluşturmaktadır. Ancak süreç içerisinde teoride dağıtıcı adalete dair bireysel analizlerden ayrılan sistematik yaklaşımlar türemiştir. Bu çerçevede dağıtım analizi yapılırken adaleti tesis etmek için; kişisel özelliklerden ve sahip olunan statüden bağımsız hareket edilmesi; toplumsal gelirin maksimizasyonuna odaklanılması; en düşük gelire sahip bireylere önem atfedilmesi; herkesin ortaya koyduğu çabasına istinaden gelir elde etmesi ve benzeri pek çok öneri geliştirilmiştir. Zamanla bu öneri ve yaklaşımlar etkileşerek pek çok dağıtıcı adalet prensibinin doğmasına neden olmuştur.

İktisat teorisi çerçevesinde; dağıtıma dair türetilen hipotezlerin gerçek yaşamı betimlemekteki yetkinliğini analiz etmek amacı ile farklı tasarıma sahip pek çok ampirik analiz gerçekleştirilmiş ve çeşitli tespitlere ulaşılmıştır. Kamuoyu araştırmaları ve mülakatlarla gerçekleştirilen çalışmaların pek çoğu bireylerin adalete ilişkin görüşlerinin çelişkili olduğunu göstermekte, deneysel irdelemeler ise dağıtıcı adalet yargılarının genellikle birkaç farklı dağıtım prensibini içerdiğini işaret etmektedir.

Araştırmalar, bireylerin farklı dağıtıcı adalet prensipleri tercih etmelerine neden olan çeşitli faktörler olduğunu ortaya koymaktadır. Bu etkenler arasında dağıtım gerçekleşecek olan malın niteliği, paylaşımın koşul veya sınırları, bireyin kültürel-ideolojik-sosyoekonomik geçmişi gibi karakteristik özellikleri saymak mümkündür.

Tez çalışmasında yukarıda bahsedilen belirleyici özelliklerin dağıtıcı prensip seçimleri üzerindeki etkileri özgün bir deneysel kurgu çerçevesinde araştırılmaktadır. Çalışmada bu amaçla gelir dağılımına ilişkin dağıtıcı adalet normları öncelikle teorik daha sonra ise deneysel olarak ele alınmaktadır. Bu bağlamda adalet ve tarafsızlık arasındaki geleneksel ilişkiden yola çıkılarak bireylerin dağıtım prensiplerini tarafsızlık koşulları altında nasıl şekillendirdiği analiz edilmektedir. Burada sözü edilen tarafsızlık, bireylerin kişisel özellik ve tutumlarından soyutlandıkları koşulları ifade etmektedir.

Çalışma Frohlich ve Oppenheimer (1992)'ın gelir dağıtımını adaletine ilişkin araştırması üzerine şekillenmektedir. İlgili araştırma çerçevesinde türetilen özgün deneysel tasarım aracılığıyla kişilerin belirsizlik koşulları altında; Harsanyi'nin öne sürdüğü gibi, ortalama fayda maksimizasyonu seçeneğini mi yoksa Rawls'ın imlediği gibi, en kötü bireyin durumunu iyileştirmeye özgülenmiş maksimin yaklaşımını mı tercih ettiklerini saptamaya dair analizler gerçekleştirilmiştir.

Çalışmada kullanılan deneysel tasarım salt bir tekraralama niteliği taşımamaktadır. Ölçme-değerlendirme aşamasında daha isabetli sonuçlar elde etmek amacıyla teşvik dinamikleri farklılaştırılmıştır. Böylece teşvik aracı değişikliğinin prensip seçimi üzerine etkisi araştırılmıştır. Ayrıca kaynak uygulamada temel alınan belirsizlik durumuna ek olarak belirlilik durumu da analize dahil edilmiştir. Bu iki temel farklılık yanında; bütünleşik olarak uygulanan anket ile ayrık kişisel niteliklerin karar alma mekanizması üzerine etkisi irdelenmektedir. Son tahlilde; deneysel çıktılar ışığında Rawls ve Harsanyi'nin dağıtıcı adalet teorilerinin geçerliliği tartışılmıştır.

Tez çalışması üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde dağıtıcı adalete ilişkin teorik tartışmalar aktarılmıştır. İkinci bölüm; Rawls, Harsanyi ve Bentham'ın sosyal refah teorilerinin ayrıntılı irdelenmesine ayrılmıştır. Son kısımda ise öncelikle deneysel iktisada yönelik özet bir aktarım yapıldıktan sonra deneysel çıktılar ışığında dağıtıcı adalete ilişkin hipotezler sınanmış ve genel değerlendirme yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

DAĞITICI ADALET: KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. GİRİŞ

Ahlak her zaman ve her toplumda kendisini norm, ilke, kural ve değerler biçiminde hissettirir. Bu kurallar insan karakteri ve bireysel davranışını da kapsayacak şekilde toplumsal ilişkiler bütünü içinde anlam ifade ederler. Bu nedenle ahlak bir taraftan bir kültür çevresi içinde belirlenmiş, tanımlanmış ve kabul görmüş norm, ilke ve değerler bütünü; diğer taraftansa insanın bireysel davranışlarının ve başka varlıklara yönelen eylemlerinin bu kural ve değerlere göre düzenlenmesini içeren yaşam biçimidir. Etik ise konusu ahlak ve ahlakilik olan disiplinin adıdır (Özkurt, 2013, s. 60).

İnsanlar hakkında iyi veya kötü olduklarına ilişkin bir yargıda bulunduğumuzda ya da içinde bulunduğumuz bir durumda ne yapmamız gerektiğine karar verirken bunun doğru mu yoksa yanlış mı olacağına ilişkin soruları yönelttiğimizde bunların tartışılması şüphesiz etik alanına girmektedir. Ayrıca yapılması gereken doğru şeyin ne olduğu sorulduğunda doğru cevabın ne olacağını ele almak, bir karakter veya kişi hakkındaki ifadelerimizin veya eylemlerimizin ahlaki açıdan doğru veya yanlış olduğunu sorgulamak da etik alanına dahildir. Erdem, ahlaksızlık, hak, gereklilik, iyi ve kötü gibi kavramları içeren ifadeler kullandığımızda etik yargılarda bulunmuş oluruz ve eğer bunların doğruluklarını tartışmak istersek etik bir noktayı tartışacağız demektir (Moore, 1993, s. 53).

Etik ekolü; faydacı etik, duygucu (sentimentalist) etik ve görev etiği olarak üç ana ekole ayrılmıştır (Bertrand, 2001, s. 85). Tam faydacı ahlak anlayışındaki Bentham ve Stuart Mill için özel menfaatten genel menfaate geçmek kolay değildir. Hangi kanun veya ilkeye dayanarak kişisel menfaatlerin çoğunluğun yararına feda edileceği sorgulanmaktadır. Duygucu ekole yakın olan J. J. Rousseau'ya göre ise vicdan, ilahi ve yanılmaz bir güdüdür ve duygu ancak doğanın yetiştirdiği birinde kusursuz olacaktır. Ancak herbirimiz toplum tarafından az çok terbiye edildiğimiz ve şekillendirildiğimiz için böyle birinin bulunmadığını ifade eder (Bertrand, 2001, s. 100-101). Görev ahlakı,

üzerimizdeki görev açıkça belli olduğunda, yani belirli bir davranış tarzının doğruluğunun farkında ve bilincinde olduğumuz zaman, bir insanın o andaki arzuları dikkate almaksızın, daima görevini yapması ve daima ahlaki davranması gereğini işaret eder. Kant'a göre ahlaki olmayı hakeden tek davranış, görev duygusu ile doğru olduğuna inanılarak yapılan ve başka hiçbir nedenle yapılmayan davranışlardır (Hazlitt, 2006, s. 167).

Ahlak filozoflarının kullandıkları hak, iyi, zorunluluk gibi anahtar kelimeler aynı düşünceye yönelik başka terimlerle birlikte ifade edildiklerinde asıl anlamlarını kazanmış olurlar. Aktarılan bu niteliği taşıyan terimlerin en önemlilerinden birisi de adalettir (Hazlitt, 2006, s. 297). “Adalet nedir?” sorusuna verilecek genel ve evrensel olarak kabul gören bir cevap bulmak güçtür. İnsanlara çeşitli somut durumlarda nasıl davranacaklarını söyleyen tek tip bir cevap bulunmamaktadır. Modern toplumlarda ideolojik konum ve koşullar, bireysel değer yargılarının birbirleriyle tam bir uyum içerisinde olmasını oldukça zorlaştırmaktadır. Yine de adaletle ilişkin kavramları tartışmayı ve farklı teorik yaklaşımların uygulamadaki sonuçlarını incelemeyi sürdürmek mümkündür. Bu, adaletin ne olabileceğine ilişkin soruya verilecek çeşitli cevapların daha açık şekilde algılanmasını sağlayacaktır (Brunner, 1989, s. 1).

Adalet kavramı, Ulpianus'un “adalet herkese hakkını vermek konusunda müstekar ve kesintisiz bir iradedir” tanımından beri felsefe, siyaset, sosyoloji, ekonomi ve hukuk gibi farklı, ama etkileşimli çalışma alanlarının ortak problemidir. Neyin adaletli olduğu veya adaletin ne olduğu, herhangi bir durumda adaletin nasıl sağlanacağı, gerçekten sağlanıp sağlanamayacağı, bir şekilde adil sayılabilecek bir çözüme ulaşılmışsa bunun nasıl sürdürülebileceği gibi meseleler hararetli tartışmaların odağında yer alır. Kişilerin hayata bakışlarına paralel olarak adaletle yükledikleri anlam ve beklentileri de değişmektedir (Ceylan, 2012, s. 750-751).

Epikuros'a göre en önemli erdem (fazilet) sağduyudur (ihtiyat-prudence). Düşünür, arkadaşlıkla bağlantılı egoistik zevklere önemli bir vurgu yaparken sosyal değer ve sevgilere çok fazla dikkat çekmemektedir. Epikuros'un sisteminde adalet, diğer insanların saldırılarına karşı güvenliği sağlamak için bir araç olarak yer almaktadır. Adaleti, bir insanın başkalarına zarar vermesini engellemek ve onları zarar görmekten

korumak amacıyla, karşılıklı avantajların bir teminatı olarak görmektedir. Buradaki kilit nokta adaletin, Plato'nun Republic eserindeki gibi, insan ruhunun değişmeyen ve değiştirilemez bir özelliği olması anlamında bir erdem olarak dikkate alınmamasıdır. Birinin, bir başkasına zarar vermesini engelleyecek anlaşmaları yapamayan toplumlar ve aslında tüm yaşayan canlılar için adil ya da adaletsiz olan bir şey yoktur (F. Rosen, 2003, s. 17).

Hume'a göre adalet ilkeleri, insanların içinde buldukları sosyo-fiziksel çevreye göre farklılık gösterir ve bizim için doğurduğu faydalı sonuçlardan türetilirler. Bu bağlam içinde Hume, adalet ilkelerini aklın kendi için ilişkileri üzerine keşfedilmiş evrensel kurallar olarak kabul edilemeyeceğini belirtir. Hume'un adalet kuramının merkezinde dolaylı fayda kavramı bulunur. Adaletin bu şekli, küçük topluluklarda doğal hayırseverlikten gelen adaletten oldukça farklıdır. Temel fark bu adaletin yapay olmasıdır. Fakat bu yapaylık gelişi güzel olma anlamına gelmez. Çünkü burada söz konusu olan adalet, nüfusun artışına bağlı olarak mevcut kaynaklar üzerinde bir çıkar çatışmasını önlemek için ortaya konulan uzlaşım sal faydalı kurallardan oluşturulmuştur. Bu adalet kurallarının oluşturulmasında belirleyici ölçüt, ılımlı kıtlık ve hayırseverliktir. Çünkü aşırı kıtlık koşullarından doğan fakirlik ve kontrol edilemez bencillikten adalet doğmaz (Türkan ve Aşkın, 2013, s. 41).

Liberteryenlere göre adalet, herhangi birinin haklarını ihlal etmemek koşuluyla insanların tercihleri her neyse onlara saygı duymayı gerektirir (Sandel, 2013, s. 120). Liberal adalet anlayışı liberalizmin klasik varsayımını içtenlikle paylaşır. Buna göre herkes kendi çıkarını gözetirse, denge bir şekilde kendiliğinden oluşur. Bireylerin kendi iyilerini takip etmelerinin en az engellendiği toplumlar en adil toplumlardır (Öztürk, 2013, s. 51).

Aktarılanlara benzer şekilde adalet kavramı çeşitli düşünür ve disiplinler tarafından çok farklı şekillerde betimlenmektedir. Ancak bu çalışma kapsamında asıl olan iktisadi izlekte adaletin yeridir. İktisat bilimi perspektifinden adalet kavramı irdelendiğinde cevabı araştırılan temel soru "dağıtıcı adaletin ne olduğu ve nasıl sağlanacağıdır?" Dağıtıcı adaletin odağında kolektif yük ve faydaların, toplumu oluşturan bireyler arasında nasıl bölüşürülmesi gerektiği yer almaktadır (Aalberg, 2003, s. 23).

İnsanların hangi prensibi kullanarak gelir durumuna ilişkin bir kıyaslama yaptıklarını bilmeden, mevcut farklılığın insanlarda kendi gelirlerinin haksız biçimde düşük olduğu hissini yaratıp yaratmayacağını söylemek mümkün değildir. Örneğin insanların, herkesin eşit gelir alması gerektiğine inanmaları veya gelir farklılıklarını yetenek, efor veya ihtiyaçların ayrışmasına dayandırmaları mümkündür. İlgili kapsamda; sosyal adalet teorilerindeki en önemli paradigma dönüşümü, dağıtıcı adalet teorilerinin geliştirilmesi ile gerçekleşmiştir (Tyler vd., 1997, s. 45).

Refah ekonomisi çerçevesinde dağıtıcı adaletin sağlanması, ajanlar arasında optimal dağılımın gerçekleşmesi ile mümkündür. Ancak birinci teoremden işaret edilen pareto etkinlik kriteri her zaman arzulanan dağılıma ulaşılmasını garanti etmez. Diğer bir ifadeyle toplum tarafından arzu edilen dağılım pareto etkin olmayabilir. Pareto etkin bir dağılımda bir kişiyi daha iyi duruma getirmek ancak başka bir kişiyi daha kötü duruma getirmek şartıyla mümkündür. Eğer herkesi daha iyi duruma getirmenin bir yolu varsa bu kriter kesinlikle akla uygundur. Ancak pareto etkinlik kriteri güçsüz bir kriterdir. Bu kriter kabul edildiğinde tek bir kişinin her şeyin sahibi olduğu bir dağılım dahi etkin olarak kabul edilebilir. Çünkü bir köleyi daha iyi bir duruma getirmenin tek yolu bazı kaynakları zengin kişiden almak olduğundan bu türden bir toplumda herkesi daha iyi duruma getirmenin bir yolu bulunmamaktadır (Varian, 1975, s. 229).

Hakkaniyetli bir başlangıç dağılımının bulunması durumunda bile bireylerin üretim ve ticari kapasiteleri arasındaki farklılıklar süreç içerisinde başlangıç dağılımını değiştirebilir. Bir nesil kapasitesini sonraki nesle eşit olmayan biçimde aktarabilir. Bir servet intikali söz konusu olmasa bile sıra dışı yetenek ve zenginliğe sahip ebeveynler genetik yolla, üstün bir sosyal ortamla ve daha üstün veya pahalı bir eğitimle çocuklarına daha büyük bir kapasiteyi aktarabilirler. Sonuç olarak şanslı olan çocuklar kendi kuşaklarındaki diğer çocuklara göre daha üstün performans göstereceklerdir. Zaman içerisindeki kaynak birikimi oldukça farklılaşacaktır. Eğer bireyler arasında kendileriyle aynı beceri ve zenginliğe sahip olanlarla evlenme eğilimi söz konusuysa bu birikim süreci daha hızlı işleyecek ve daha büyük farklara yol açacaktır (Bailey, 1997, s. 121).

Normal koşullarda beklenmeyen birtakım olaylar bireyleri olumsuz biçimde etkileyebilir. Bu beklenmeyen durumların büyük bir kısmı dışsaldır. Doğal afetler veya savaşlar sonucunda zenginliklerin yok olması gibi. Diğer bir kısmı ise içsel olabilir. Ekonomik kalkınma sonucunda teknolojiye ortaya çıkan hızlı değişimler bireylerin emek güçlerini, yetenek veya ustalıklarını geçersiz kılarak yoksulluğa sürüklenmelerine yol açabilir. Aynı durumda daha önceleri çok az değeri olan veya hiçbir değeri olmayan yeteneklere sahip olanların bu yeteneklerin talep görmesinden dolayı memnun olması söz konusu olabilir. Söz edilen nedenlerle, bazı bireyler kaynak yokluğuyla mücadele edip acı çekerken diğerlerinin bolluk içinde olmasının kabul edilemez olması ve çok fazla kaynağa sahip olanlardan bir miktar alınarak, çok azına sahip olanlara verilmesi yönünde duyulan istek yeniden dağıtımını gerekli kılmaktadır (Bailey, 1997, s. 121).

Dağıtıcı adalet ve yeniden dağıtım farklı toplumsal örgütlenmelerde ayrıksı tezahürler göstermektedir. Bir komünde yeniden dağıtım prensipte basittir. Herkes dürüst bir biçimde ihtiyaçlarını ve kapasitesini açıklar ve merkezi planlama içerisinde yük ve faydaların uygun dağılımı her planlama döngüsü içerisinde gerçekleştirilir. Daha sonra herkes kendisine verilen görevi yerine getirir ve burada herkesin gerçekten en fazla çıktı için çalıştığı bilinmektedir. Bir liberteryada ise yeniden dağıtım yoktur. Burada yaşayanlar faydacı olabilirler ancak bu bir dağılımı bir diğeriyle kıyaslamak anlamına gelmez. Liberteryanlar mübadele aracılığıyla pareto iyileştirme yapmaya çalışırlar ve bunun yapabilecekleri en iyi şey olduğunu bilirler. Çıkarıcı (rüşvetçi) oligarşiler yeniden dağıtımla ilgilenebilirler ancak bunu yapmalarına sebep olan dürtü faydacı ahlak değil toplumu uyuşturma dürtüsüdür. Aksi taktirde sosyal refahın maksimizasyonu yerine yoksul kitlelerin sosyal karmaşaya yol açmasının önüne geçilmesi söz konusu olur (Bailey, 1997, s. 121-122).

Nozick'e göre dağıtıcı adalet kavramı, tarafsız bir kavram değildir. Çoğu insan, "dağıtım" kavramını duyduğunda, bir mekanizmanın bazı nesnelere paylaşım üzere birtakım ilke veya kriterleri kullandığını aklına getirir. Payların bu dağıtım sürecine birtakım hatalar sızmış olabilir. Dolayısıyla yeniden dağıtımın gerçekleştirilmesi mi gerektiği, kötü şekilde yapılmış olsa da bir kere yapılmış olanı tekrar yapmanın gerekip gerekmediği çözümlenmemiş sorulardır. Bütün kaynakların kontrolünün herhangi bir kişi veya grubun yetkisinde olduğu ve kaynakların nasıl dağıtılacağına müşterek

biçimde karar verilen merkezi bir dağıtım bulunmamaktadır. Her bir bireyin elde ettiği şeyler, bir takım şeylerin başkalarıyla mübadelesi veya başkaları tarafından hediye olarak verilmesi sonucunda sahip olunanlardır. Özgür bir toplumda farklı kişiler, farklı kaynakları kontrol ederler ve yeni edinimler de gönüllü mübadele ile kişilerin faaliyetleri neticesinde kazanılır. Toplam sonuç, konuyla ilgisi olan farklı bireylerin verdikleri birçok bireysel kararın bir ürünüdür (Nozick, 1974, s. 149-150).

Nozick; eşit gelir, eşit fayda ya da temel ihtiyaçların karşılanması gibi belirli öğelerden oluşan adil bir dağıtım düşüncesini ve türevsel olarak dağıtıcı adalet teorilerini reddeder. Yasa dışı yollarla elde edilmiş bir gelire başlamamak koşuluyla serbest piyasadan kaynaklanan herhangi bir dağıtım, ortaya çıkan sonucun eşit olmasına bakılmaksızın adil kabul edilir. Günümüz gelir ve refah dağılımlarının ne ölçüde kuşaklar öncesine dayanan arsa ya da diğer mülklerin baskı, hırsızlık veya dolandırıcılık gibi yasal olmayan şekillerde edinildiğini bilmek mümkün değildir. Üstte konumlanmış olanların geçmişteki adaletsizliklerden avantaj sağlayarak ilgili pozisyona yerleştikleri ortaya konulabilirse ancak o zaman vergilendirme, tazminat ve benzer araçlarla adaletsizlikler ile mücadele etmek mümkün olabilir (Sandel, 2013, s. 82-83).

Dağıtıcı adalet teorilerinin araştırdığı temel husus dağılıma ilişkin sürecin etkinlik ve eşitlik arasındaki ödünleşimi nasıl farklılaştırdığıdır. Birçok iktisatçı sosyal eşitliği öncelikledikleri için görece olarak avantajsız durumdakilere destek veren ve avantajlı durumdakilere finanse edilen telafi edici refah programlarını desteklemektedirler. Ancak bu tip yaklaşımlar etkinlik kaybı yaratabileceği şüphesi ile kimi iktisatçılar tarafından eleştirilmektedir. Bu çerçevede tartışmaya konu olan etkinlik ve eşitlik arasındaki ödünleşimin teorik temellerini incelemek amacıyla takip eden bölümde refah iktisadının temel teoremleri ele alınacaktır.

1.2. REFAH İKTİSADI VE DAĞITICI ADALET

1.2.1. Refah İktisadının Birinci Teoremi: Etkinlik

Refah ekonomisinin hedefi yaşanan dünyaya ilişkin alternatif durumları değerlendirecek ve derecelendirecek ölçütler sunmaktır. Refah ekonomisi çerçevesinde

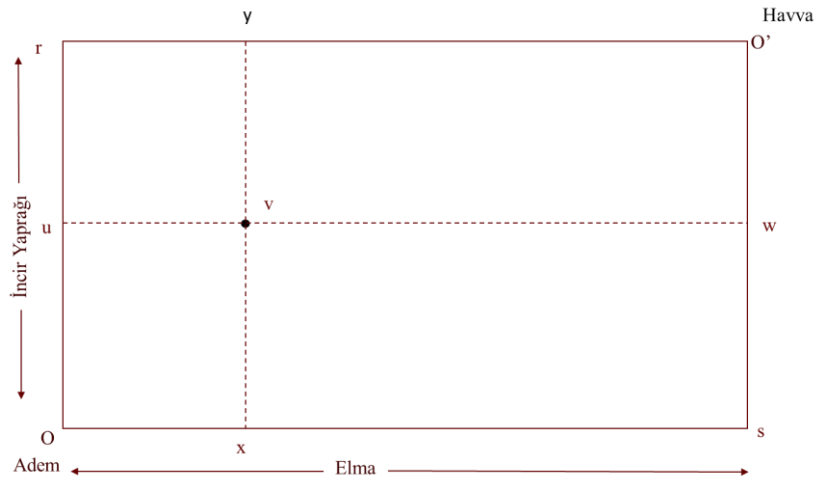
alternatif sosyal durumların incelenmesinde kullanılan temel ilke Pareto Etkinlik prensibidir. Refah iktisadının birinci teoremi “belirli koşullar altında rekabetçi bir piyasada gerçekleşecek tüm tahsislerin pareto etkin olacağını” işaret etmektedir (Oleson, 2001, s. 26).

Pareto etkinliğin gerçekleşmesi için dağıtımda etkinlik yanında, üretimde etkinlik ve ürün karmasında (üst düzey) etkinliğin aynı anda gerçekleşmesi gerekmektedir. Üretimde pareto etkinlik sağlandığında, mevcut üretim faktörlerinin tahsisi değiştirilerek; bir firmanın çıktısında bir düşüş meydana getirmeden bir diğer firmanın çıktısını arttırmak mümkün olmamaktadır. Üst düzey pareto etkinlik için ise farklı malların optimal miktarlarının veri faktörlerle üretilmesi, diğer bir deyişle arz ve talebin dengede olması gerekir (Şenatalar, Kirmanoğlu ve Şener, 2007, s. 24-25). Çalışma kapsamında dağıtıcı adaletle ilişkisinden ötürü bölüşümde etkinlik üzerine odaklanılacaktır.

Pareto etkin bir dağılım, en az bir kişiyi dahi daha iyi bir duruma getirecek olası bir başka dağılımın olmadığı bir durumu ifade eder. Normatif analiz çerçevesinde pareto etkinlik araştırması için kullanılan temel araç; sabit miktarda kaynak, iki kişilik bir toplum ve iki mallı bir ekonomi üzerine geliştirilmiş olan Edgeworth kutusudur. Buradan türetilen sonuçların tüm ekonomi için geçerli olacağı öngörülmektedir (Oleson, 2001, s. 26).

Edgeworth kutu diyagramı çerçevesinde pareto etkinlik irdelemeleri aşağıda aktarılmaktadır (Detaylar için bakınız Rosen ve Gayer (2008)). Şekil 1’deki Edgeworth kutu diyagramı, dikey eksen ekonomideki toplam incir yaprağı miktarını, yatay eksen ise toplam elma miktarını göstermek üzere, Adam ve Eve arasındaki olası fayda dağılımlarını işaret etmektedir. “v” noktasında Adem ‘Ou’ kadar incir yaprağı ve ‘Ox’ kadar da elma tüketirken, Havva ise “O’y” kadar elma ve “O’w” kadar da incir yaprağı tüketmektedir.

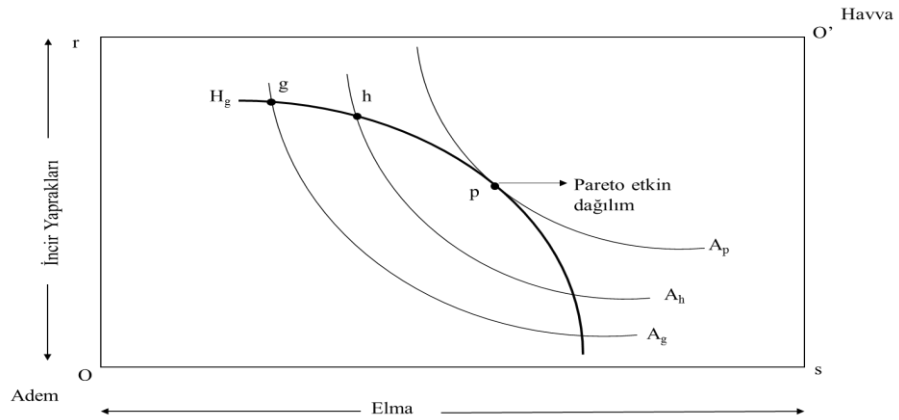
Şekil 1. Edgeworth Kutusu

Aktarılan iki kişilik ekonomide malların arzının sabit olduğu kabulü altında temel problem iki malın ajanlar arasında nasıl dağıtılacağıdır.

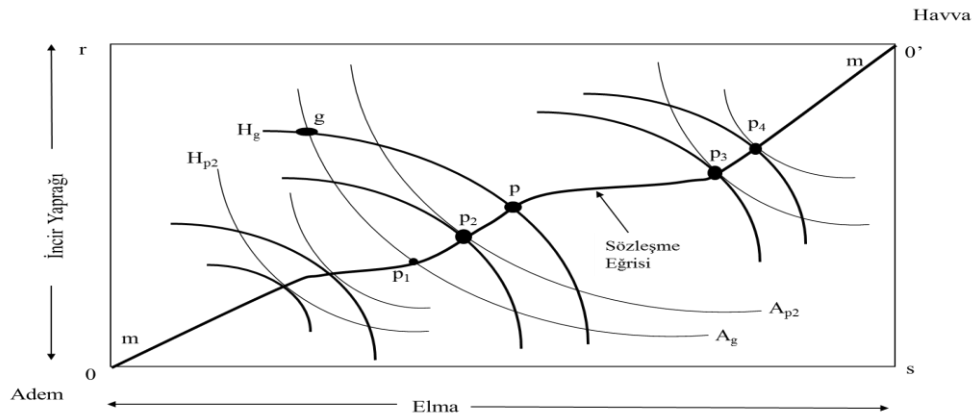
İncir yaprağı ve elma dağılımının Şekil 2’de gösterilen “ g ” gibi bir noktada olduğu varsayıldığında karşılaşılan temel soru; elma ve incir yaprağını yeniden dağıtarak Havva’nın durumunu kötüleştirmeden Adem’in durumunu iyileştirmenin mümkün olup olmadığıdır. Örneğin “ h ” noktasında Adem daha yüksek bir refah düzeyine erişmişken Havva’nın durumunda bir değişim olmamıştır. Havva, H_g kayıtsızlık eğrisi üzerinde kaldığı sürece Adem’in farksızlık eğrisi daha yukarı taşınabilir. Bu durum Adem ve Havva’nın kayıtsızlık eğrilerinin teğet olduğu “ p ” noktasına kadar sürebilir. A_p kayıtsızlık eğrisini daha yukarı taşımak Havva’nın daha aşağıdaki bir kayıtsızlık eğrisine kaydırılmasıyla mümkün olur. “ p ” noktasındaki gibi bir dağılım bir kişiyi daha iyi duruma getirmenin, bir diğ erinin durumunu kötüleştirmeden mümkün olamayacağı durumu gösterir. Bu ise pareto etkin dağılımı ifade eder.

Şekil 2. Edgeworth Kutusunda Pareto Etkinlik

Edgeworth kutusu içindeki tüm pareto etkin noktaların yeri sözleşme eğrisi olarak ifade edilir. Şekil 3'teki "mm" eğrisi sözleşme eğrisini göstermektedir.

Şekil 3. Sözleşme Eğrisi

Pareto etkinliğin sağlanması için gereken koşul bütün tüketiciler bakımından marjinal ikame oranlarının (MİO) eşit olmasıdır. Yani tüketimde pareto etkinlik koşulu şu şekilde ifade edilebilir;

$$MIO_{si}^{Adem} = MIO_{si}^{Havva}$$

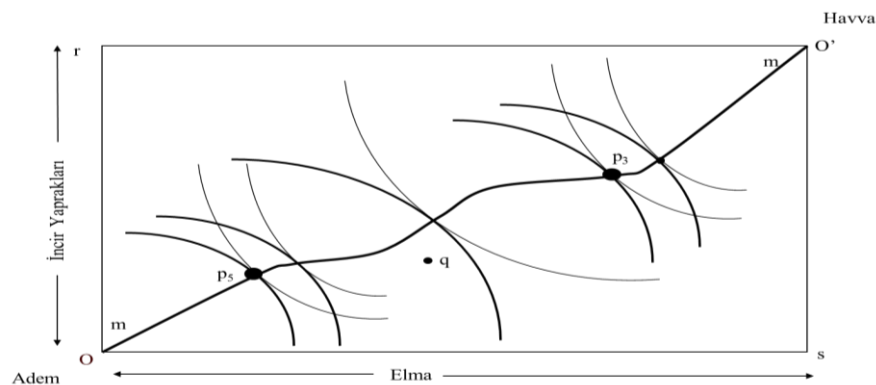
Pareto optimalite ilkesi, olası dağılımların toplumsal niteliğine ilişkin bir perspektif sunmaktadır. Bu ilkeye dayanarak pareto etkin olmayan tüm dağılımların tespit edilmesi mümkündür. Ancak dikkat edilmesi gereken nokta; kontrat eğrisi üzerindeki tüm noktalar pareto etkin olsalar dahi dağılım açısından farklı tercihleri işaret etmekte

olduğudur. Bu nedenle kontrat eğrisi üzerindeki her noktada etik değerlere uyarlılık farklılaşmaktadır. Aktarılan probleme ek olarak; tercih belirsizliğinin sadece pareto etkin noktaların işaret ettiği dağılımlara ilişkin olmadığı belirtilmelidir. Son tahlilde; toplumsal tercihlerin optimal bileşimleri etkin olmayan çözümlere üstün tutacak şekilde belirleneceğine dair de mutlak bir yargıya varmak olanaklı değildir. Sosyal seçim mevcut toplumsal örgütlenmeye içkin olan adalet algısını yansıtacaktır.

1.2.2. Refah Ekonomisinin İkinci Teoremi: Adalet

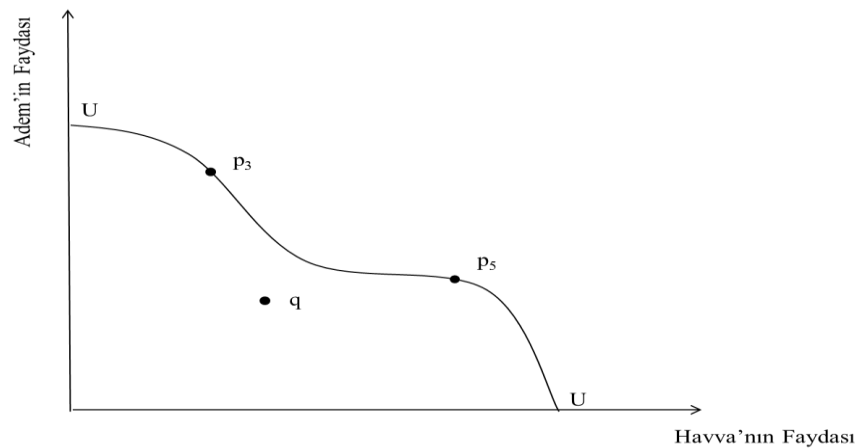
Refah iktisadının birinci teoreminde kaynak dağılımının belirlenmesinde kullanılan kriter etkinliktir. Birinci teorem, sözleşme eğrisi üzerindeki çeşitli pareto etkin noktalar arasında herhangi bir ayırım işaret etmemektedir. Ek olarak toplum tarafından pareto etkin noktalardan birinin tercih edileceği yönünde bir gerekliliğin varlığı da tartışmalıdır. Şekil 4’de p_5 sözleşme eğrisi üzerinde olduğu için dağılım pareto etkinken; q noktası pareto etkin bir tahsisi işaret etmemektedir. Ancak toplum pareto etkin p_5 noktasındaki dağılımı tercih etmek zorunda değildir. Eğer toplum gelirin nispeten eşit dağıldığı bir durumu öncelikli tercih olarak saptıyorsa; q noktası pareto etkin olmamasına karşın p_5 yerine tercih edilebilecektir. Diğer taraftan eğer toplum dağılıma önem atfetmiyor ya da Havva’yı Adem’den daha çok önemsiyor ise; p_5 ’i q ’ya tercih edecektir. Bu değerlendirmenin işaret ettiği sonuç pareto etkinlik kriterinin alternatif kaynak dağılımının sıralanmasında yeterli olmadığıdır. Farklı kaynak dağılımlarının karşılaştırılabilmesi için değer yargılarının da analize dahil edilmesi gerekmektedir (Rosen ve Gayer, 2008, s. 42).

Şekil 4. Etkinlik ve Eşitlik

Şekil 4’deki sözleşme eğrisi Havva’nın her fayda düzeyi için Adem’in sağlayabileceği maksimum fayda ilişkisini vermektedir. Şekil 5’te sözleşme eğrisinden faydalanılarak UU fayda olanakları eğrisi türetilmiştir. p_5 noktasında Havva’nın faydası Adem’e oranla daha fazladır. p_3 noktasında ise tersi geçerlidir. q , sözleşme eğrisi dışında olduğundan, fayda olanakları eğrisinin içinde yer almaktadır. Bu durum, bir kişinin faydasını arttırmanın, bir diğersinin faydasını azaltmadan gerçekleştirilebilmesinin mümkün olduğu gerçeğini yansıtır. Fayda olanakları eğrisi üzerinde veya altındaki her nokta toplum için elde edilebilirdir. UU üzerindeki her nokta pareto etkindir. Fakat bu noktalar gelirin Adem ve Havva arasındaki farklı dağılımlarını işaret etmektedir. Bu alternatif pareto etkin noktalardan hangisinin tercih edileceği sorusunun yanıtını saptayabilmek için bir araca daha ihtiyaç vardır. Bu araç sosyal refah fonksiyonudur (Rosen ve Gayer, 2008, s. 42-43).

Şekil 5. Fayda Olanakları Eğrisi

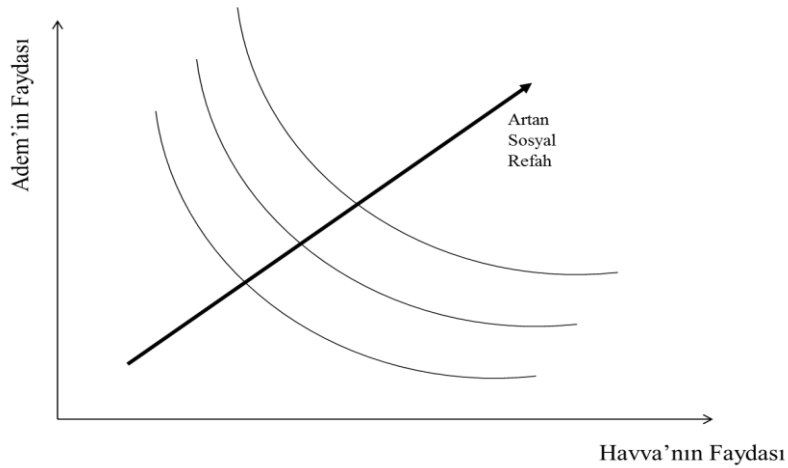
Sosyal Refah Fonksiyonu; toplumun, o toplumu oluşturan bireylerin refahına atfettiği değeri gösteren fonksiyondur. Bireyin refahının, tükettiği mal miktarına bağlı olduğu kabul edildiğinde; toplumun refahı, toplum üyelerinin her birinin tüketimine bağlı olacaktır. İki kişilik bir toplum için sosyal refah fonksiyonunu şu şekilde yazmak mümkündür: $W = F(U_{Adem}, U_{Havva})$. Adem veya Havva'nın refahındaki bir artış toplumsal refahı da arttıracaktır. Ancak sosyal refah fonksiyonu tek tip değildir. Fonksiyon tanımlanırken kabul edilen ilke ve varsayımlar sosyal refah fonksiyonlarını çeşitlendirmektedir. Bunlardan başlıcaları çalışmanın ilerleyen bölümlerinde detaylı şekilde tartışılacak olan Paretoçu, toplamacı ve Rawlsçı sosyal refah fonksiyonlarıdır.

Paretocu Sosyal Refah Fonksiyonu'na göre A bireyinin refahı (faydası) artarken diğer hiçbir bireyin faydasında azalma yoksa sosyal refah artacaktır. Bu eşitlik şu şekilde ifade edilmektedir: $W = F(U_{Adem}, U_{Havva})$.

Toplamacı Sosyal Refah Fonksiyonu'na göre sosyal refah ölçülebilir, kıyaslanabilir bireysel mutlulukların toplamıdır. Pigou ve Benthamcı Sosyal Refah Fonksiyonu olarak bilinir ve şu şekilde ifade edilir: $W = F(U_1 + U_2 + \dots + U_n)$.

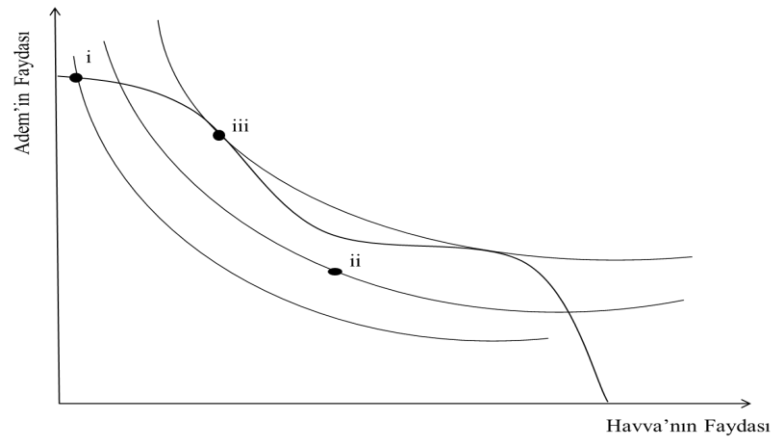
Rawlsçı Sosyal Refah Fonksiyonu, en düşük refah düzeyindeki vatandaşın faydası cinsinden sosyal refahın tanımlanmasını esas alır ve tam eşitlikçi bir gelir dağılımı öngörür. Zenginlerden fakirlere gelirin transfer edilmesi yoksulların ve böylece de toplumun refahını artırır. Şu şekilde gösterilebilir: $W = \min F(U_h)$

Şekil 6. Sosyal Kayıtsızlık (Farksızlık) Eğrisi

Paretocu bir sosyal refah fonksiyonunun yansıması niteliğindeki sosyal farksızlık eğrileri Şekil 6'da aktarılmıştır. Bu eğriler toplumun, bir bireyin faydası ile diğerlerinininkini nasıl takas edeceğini göstermektedir. Sosyal farksızlık eğrisinin negatif eğime sahip olması; Havva'nın faydası azaldığında, aynı sosyal refah düzeyinde kalabilmek için Adem'in faydasının artırılması gerektiğini ifade eder ve tersi de geçerlidir. Sağ yukarı doğru gidildikçe sosyal refah artmaktadır. Bu durum, diğer şeyler sabitken, herhangi bir bireyin fayda düzeyindeki artışın sosyal refahı arttıracığını yansıtır (Rosen ve Gayer, 2008, s. 43).

Şekil 7. Sosyal Fayda Maksimizasyonu

Sosyal kayıtsızlık eğrisinin analize dahil edilmesi; fayda olanakları eğrisi üzerindeki noktalardan hangisinin seçileceği sorusunun yanıtını bulmayı olanaklı kılmaktadır. Şekil 7'de görüldüğü üzere sosyal kayıtsızlık eğrileri toplum açısından eşit olan refah dağılımı bileşimlerini yansıtır. Diğer bir deyişle toplum bu eğriler üzerindeki noktalarda refah bölüşümüne kayıtsızdır. *i*'den *iii*'ye geçildiğinde Adem'in faydasında bir azalma ve Havva'nın faydasında bir artış olacaktır. Ancak toplum böyle bir kaymayı daha fazla arzu eder. Çünkü bu nokta, *i*'ye göre daha yüksek bir sosyal farksızlık eğrisi üzerindedir. Benzer şekilde *ii* noktası da pareto etkin olmamasına karşın daha yüksek bir sosyal refahı işaret ettiği için pareto etkin olan *i* noktasına tercih edilecektir. Burada etkin olmasa da, sosyal refah fonksiyonuna dahil olan toplumun değer yargılarının, gelirin daha eşit bir dağılımını sağlayan noktanın seçimine neden olduğu öngörülmektedir. Bütün olası çözümlerin en iyisi ise *iii* noktasıdır. Çünkü burada fayda olanakları eğrisine teğet olan en yüksek farksızlık eğrisine ulaşılmaktadır. Bu nokta hem üretim (maksimum hasıla) hem de hasılanın bireyler arasındaki adil bölüşümünü içermektedir. Diğer bir deyişle bu noktada (bliss point) hem daha adil hem de daha etkindir (Rosen ve Gayer, 2008, s. 43).

Refah iktisadının birinci teoremi, düzgün işleyen bir rekabetçi sistemin, fayda olanakları eğrisi üzerinde bir dağılımı garanti edeceğini işaret eder. Ancak bu dağılımın sosyal refahı maksimize ettiğini söylemek için herhangi bir neden bulunmamaktadır. Bu nedenle kaynakların pareto etkin tahsis edildiği bir ekonomide dahi daha adil bir dağılıma ulaşılabilmesi için çeşitli politikalar aracılığıyla müdahalenin gerekliliği

tartışılmaktadır. Bu noktada refah iktisadının ikinci teoremi; tüm pareto etkin noktalara ulaşmanın, serveti yeniden dağıtarak olanaklı olduğunu işaret etmektedir. Ancak başlangıç servet dağılımına müdahale götürü vergi ve sübvansiyonlar ile gerçekleştirilmelidir. Bu yeniden dağıtımdan sonra piyasanın kendi haline bırakılarak işlemesine izin verilmelidir. Refah maksimizasyonu için doğrudan bir müdahaleye gerek yoktur. Yeniden dağıtımın akabinde serbest değişim, kaynakların pareto etkin şekilde dağılmasını sağlayacaktır. Diğer bir deyişle servetin yeniden dağıtımı ve sonrasında piyasanın kendi işleyişine bırakılması ile fayda olanakları sınırları üzerindeki her noktaya ulaşmak mümkündür (Rosen ve Gayer, 2008, s. 44-45).

1.2.3. Etkinlik-Eşitlik Ödünleşimi

Bir kekin belirli bir grup arasında paylaşımı, bir adayın siyasi bir makama seçilmesi, toplumsal düzenlemeye ilişkin piyasa odaklı bir yolun benimsenmesi veya toplumdaki kaynakların bu toplum üyeleri arasında belirli bir şekilde dağıtımı gibi sosyal süreçlerin adaletli şekilde sonuçlanmasına ilişkin tartışmalar sosyal seçim teorisinin alanına girmektedir. Sosyal seçim problemi, bireylerden müteşekkil bir grubun, alternatifler içerisinde birini seçmek saikiyle kolektif karar alması durumunda ortaya çıkmaktadır (Jehle ve Reny, 2011, s. 267).

İlgili seçimin hangi kriterler göz önüne alınarak yapılması gerektiği tartışılmaktadır. Bu tartışmalar arasında öne çıkan iki kriter etkinlik ve eşitliktir. Burada etkinlikten kasıt sosyal çıktının maksimizasyonudur. Etkinlik taraftarları genel olarak; yeniden dağıtımın bireyleri olumsuz etkilediğini ve ortaya çıkacak toplumsal çıktının yeniden dağıtım nedeniyle azaldığını öne sürmektedirler. Dolayısıyla eşitliğe ağırlık verildiğinde bir miktar etkinlikten taviz verilmesi gerektiği öne sürülmektedir.

Etkinlik ve eşitlik arasındaki ödünleşim sorunsalı iktisat teorisinde sıklıkla tartışılan hususlardandır ve zaman zaman aleyhe görüşlere rastlanmasına rağmen yerleşik paradigmanın ilgili alandaki genel vargısı bu tip bir ödünleşimin gözlemlendiği yönündedir. Okun (1975, s. 51); etkinliğin, gelir ve refahtaki eşitsizlik maliyetine karşılık satın alındığını ifade etmektedir ve tersi de geçerlidir. Okun'a göre, özel girişimlerin hakimiyetindeki bir ekonomide, hükümetlerin, eşitliği sağlamak üzere çaba

sarfedecektir ancak bu amaçla piyasa piyasaya çıktıklarına yapılacak kasıtlı müdahalenin de maliyetleri olacaktır. Bahsedilen ilişki iktisadi ajanların karar almasını güçleştirmekte; eşitsizlik ve etkinlik tercihlerini giriftleştirmektedir. Hangi tercihin “daha iyi” olduğunun genel geçer olarak tespit edilememesi aktarılan güçlüğün temel nedenidir. Ahlaki değer yargılarının farklılaşması “daha iyi” tercihlerin de ayrımlaşmasına neden olmaktadır.

Etkinlik-eşitlik ödünleşimi kamu ekonomisi politikalarının temelindeki en önemli problemlerdendir ve neredeyse tüm kamu iktisat politikası alanlarında karşımıza çıkmaktadır. Politik iktisatçıların bir kısmı, sosyal eşitliği sağlamak üzere, avantajlı durumdakilerce finanse edilen ve dezavantajlı durumdakileri destekleyen telafi edici refah programlarının gerekliliğine inanmaktadır. Ancak bu eşitlikçi önlemler, yeniden dağıtım sürecinde; insan hatasından, yolsuzluktan ve sosyal programları uygulamak üzere ihtiyaç duyulan karmaşık bürokratik kurumlardan ötürü kaçınılmaz olarak kayıplara (sızıntılara) sebep olmaktadır. Diğer taraftan birçok politik iktisatçı da; etkinliği temin etmek üzere, sermayenin kolayca en verimli yatırımlara yönlendirilebilmesi amacıyla, regülasyonların ve vergilerin azaltılmasının gerekliliğine inanmaktadır. Regülasyonlar ve azalan devlet gelirleri, genellikle refah harcamalarına daha düşük bütçenin ayrılmasına ve en az avantajlı kişilerin kendilerini serbest piyasaya karşı daha az koruyabilmelerine neden olmaktadır (Mitchell vd., 1993, s. 629).

Mevcut bir eşitsizliği gidermek için ne kadar etkinlikten vazgeçilmesi gerektiği veya bu eşitsizliği sağlamaya yönelik gerçekleştirilen transfer sürecinde ne kadar kaynağın yok olacağı, eşitsizlikteki bir azalmaya karşı etkinlikteki bir artışın nispi değerinin ne olacağı gibi konular etkinlik-eşitlik tartışmalarının odağındadır. Kimileri eşitsizliğin toplumun temel sorunu olduğunu ve toplumun, etkinliğe ilişkin sonuçlarına bakılmaksızın, eşitsizlikleri minimize etmesi gerektiğini savunur. Kimileri ise etkinliğin temel sorun olduğunu savunurlar. Onlara göre, eğer kötü durumdakilere yardım edilmek isteniyorsa; önemli olan pastanın nasıl bölündüğü değil, pastanın büyüklüğünün arttırılmasıdır. Bu gerçekleştirilirse, herkes için daha fazla ürün ortaya çıkacaktır. Bahsedilen uyuşmazlık eşitlik ve etkinlik arasındaki sosyal tercihten kaynaklanmaktadır (Stiglitz, 2000, s. 94). Bu değerlendirme gerçekleştirilirken etkinliğin nasıl ölçüldüğü oldukça önemlidir. Faydanın arttırılmasına ilişkin bir husus olan etkinliğin analizi, fayda ölçmek ve sıralamakta kullanılan araç ve ilkelere göre farklılaşmaktadır. İlgili

hususunu detaylandırmak amacı ile müteakip bölümde faydanın ölçümü üzerine odaklanılacaktır.

1.2.4. Faydanın Ölçülmesi ve Karşılaştırılabilirliği

Faydanın ölçümüne ilişkin iki temel yaklaşım mevcuttur. Faydanın ölçülebilir olduğunu öne süren yaklaşıma kardinal, faydanın ölçülemeyeceğini ve yalnızca sıralanabileceğini işaret eden yaklaşıma ise ordinal yaklaşım adı verilmektedir. Ordinal değerlendirmeye göre bir kişi x kadar faydanın y 'den daha fazla olduğunu söyleyebilir. Fakat ne kadar fazla olduğunu belirleyemez veya fayda bakımından farkı kıyaslayamaz; kişi x kadar faydanın y 'den daha fazla olduğunu miktar bakımından ifade edemez (Ng, 2003, s. 16).

Faydanın ölçülebilirliğine ilişkin karmaşa, kısmen fayda teriminin hem subjektif tatmin ölçüsü olarak hem de objektif tercih veya seçimin göstergesi olarak kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Bu karmaşanın diğer bir kaynağı da prensipte ve uygulamadaki ölçülebilirlik ayrımının yeterli düzeyde olmamasıdır. Bir bireyin faydasının subjektif tatmin ölçüsü olarak ele alındığı bir durumda, faydanın, prensipte kardinal olarak değerlendirildiği öne sürülebilir. Ancak bunu uygulama için tekrarlamak oldukça zordur. Bu zorlukların temel nedeni, tercihlerin açıklanmasındaki olası dürüst olmayan tutum ve yanlışlardır. Ayrıca ilgili bireyin kendisi bile tam bir ölçüm yapmakta zorlanabilir. Örneğin bir birey greyfurdu portakala ve portakalı da elmaya tercih edebilir. Eğer bu bireye bir greyfurdu bir portakala tercihinin, portakalı elmaya tercih etmekten daha güçlü bir şekilde mi olduğunu sorarsanız bunun farklı koşullara göre değişebileceğini söyleyecektir (son zamanlarda yenilen meyveler ve meyvenin yenecek olduğu öğün gibi). Ancak eğer birey tüm bilgilere sahipse kesin bir yanıt verebilir. Uygulamadaki zorluklara karşın bireyin subjektif faydası kardinal olarak ölçülebilirdir. Faydanın sadece ordinal olarak değerlendirildiği kabul edildiğinde ise aktarılan soruyu yanıtlamak oldukça güç olacak ve soru da anlamsızlığı nedeniyle reddedilecektir (Ng, 2003, s. 16).

Yukarıda kısmen paylaşıldığı gibi faydaların bireyler arası kıyaslanabilirliğine ve bunun derecesine ilişkin farklı görüşler bulunmaktadır. Kıyaslanabilirlik düzeyi, toplam faydaların kıyaslanmasını ifade eder ve A kişinin B kişisinden daha mı mutlu

olduğunun cevabını verir. Birim kıyaslanabilirlik, durumlar arasındaki fayda farklılıklarını ifade eder. Bu kıyaslama, x durumundan y durumuna geçişle A bireyinin, B bireyinin durumundaki kötüleşmeden daha fazla miktarda bir iyileşme mi sağladığının cevabını vermektedir. Tam kıyaslanabilirlik, düzey kıyaslanabilirliği ve birim kıyaslanabilirliğin her ikisini bir araya getirmektedir. Kıyaslanamazlık ise her ikisini de dışlamaktadır. Bu iki durum arasında bir de kısmi kıyaslanabilirlik söz konusudur. Kısmi kıyaslamaya göre kesin olmayan birim ve düzey kıyaslamaları gerçekleştirilebilir (Ng, 2003, s. 17-18). Değişik tip kıyaslanabilirliklere ihtiyaç duyulmasının ana nedeni tezin ikinci bölümünde ayrıntılı olarak incelenecek olan sosyal refah fonksiyonlarının varlığıdır. Ayrık sosyal refah yaklaşımları doğmasının kökeninde ise farklı dağıtıcı adalet teorilerinin benimsenmesi yatmaktadır. Bu nedenle konuyu içselleştirmek adına takip eden bölümde öncelikle dağıtıcı adalet teorileri tartışılacaktır.

1.3. DAĞITICI ADALET TEORİLERİ

Adaletle ilişkin olarak temelde iki araştırma yönteminden söz edilebilir. Bunlardan ilki adaletin ne olması gerektiğini öngören normatif felsefi teorilerdir. Bu yaklaşımda adaletin rolü adil eylemlerin gerçekte nasıl olması gerektiğini belirlemektir. Adalet objektif bir kavram olarak görülmektedir ve amacı dünyayı daha iyi bir yer haline getirmektir. İkinci yaklaşım ise adaleti sübjektif bir deneyim olarak ele alan pozitif teorileri kapsar. Buradaki temel amaç, insanların neyi adil olarak algıladıklarını ve buna nasıl tepki verdiklerini araştırmaktır (Cugueró-Escofet ve Fortin, 2013, s. 435).

Felsefede adalet kavramı, iyi bir toplum için temel bir gereklilik olarak betimlenmiştir. Filozoflar, malların ve sorumlulukların dağıtımını için gerekli olan saf adalet normlarının, işlevsel bir toplumun temelini oluşturduğunu ifade etmektedirler. Etik perspektiften adalet bir gerçeklik olarak dikkate alınamaz. İlgili yaklaşımda adaletin, sadece bir toplum veya organizasyondaki ideal durumu ifade ettiği kabul edilmektedir. Bu çerçeveden, insanların neyin adil olduğu konusundaki düşüncelerine ya da öngörülen adalet idealini takip etme isteklerine önem atfedilmez. Normatif araştırma, gerekenin ne olduğu sorusuna cevap arar; mevcut durumu açıklamaya çalışmaz (Cugueró-Escofet ve Fortin, 2013, s. 436).

Adalet teorisyenleri belirli dağıtım kurallarının kullanımını stratejik açıdan ele almaya 1970’li yılların sonunda başlamıştır. Süreç içerisinde eşitlik ve hakkaniyet kavramlarına atıfta bulunularak pek çok normatif dağıtım kuralı türetilmiştir (Cook ve Hegtvedt, 1983, s. 233, 234).

Eckhoff (1974) adalet kavramının dağıtım ve değişim durumları bağlamında hem stratejik ve hem de normatif etkilerinin olduğunu öne sürmektedir. Ona göre adalet kavramının değişim ve dağıtımını düzenleme süreci olarak düşünülmesi gereklidir. Eckhoff, bu yaklaşımın önemli sosyal yapısal sonuçları da beraberinde getirdiğini ve bu ampirik olarak sınanması gerektiğini söylemektedir. Dağıtımda eşitsizliğe karşı gösterilecek tepkilerin ortaya konulmasında bu sınamaların faydalı olacağını belirtmektedir (Cook ve Hegtvedt, 1983, s. 234).

Buchanan ve Mathieu (1986) ise adaletin karşılaştırılabilir veya karşılaştırılmaz oluşunu ele almışlardır. Her bireyin neyi hakettiği, nispi veya bağımsız bir değerlendirmeyle belirlenebilir. Bu çerçevede, bir kişinin durumu ya diğerlerinin elde ettiklerine kıyasla sahip olduğu yüklerle ya da diğerlerinin durumundan bağımsız şekilde mutlak bir standarda bağlı olarak değerlendirilebilmektedir. Bu durum karşılaştırmaz adalet durumu olarak ifade edilmektedir. Bir kişinin neyi hakettiği yalnızca kendi durumuna bağlı olarak belirlenir (Aalberg, 2003, s. 24).

Elster (1992, 1995) ve Miller (1992)’ye göre ise, genel inançları anlaşılmadığı takdirde uygun bir adalet teorisi oluşturmak olanaksızdır. Bu nedenle adalet teorileri deneysel bulgulara ihtiyaç duymaktadır. Elster, felsefeci olmayanların görüşlerinin de dikkate alınması gerektiğini ve kendi düşüncelerimizde var olan potansiyel önyargıların farkında olmamız gerektiğini söyler. Adaletle ilişkin açıklayıcı çalışmalar bu noktalar üzerine odaklanmamıza yardımcı olur. Elster’in, adaletin ampirik analizine ilişkin düşünceleri Miller (1992) tarafından desteklenmiştir. Miller’a göre, farklı insanların inançları temel açılardan birbirinden ayrılıyorsa, halkın inancı önemli hale gelecek ve bir adalet teorisi inşa etme fikri ortaya çıkacaktır. Burgoyone ve Marshall (1993) de, benzer biçimde ampirik araştırmaların görevinin, insanların yaygın biçimde benimsedikleri herhangi bir adalet prensibi olup olmadığını ve bu prensiplerin pratikte nasıl uygulandıklarını ortaya koymak olduğunu vurgulamaktadır (Aalberg, 2003, s. 39).

Özetle ifade edilecek olursa; normatif çalışmalar, dağıtıcı adalete veya dağıtımın düzenlenmesine ilişkin olarak, olması gerekenin üzerinde dururken ampirik sosyal-pozitif analizler ise var olanın üzerinde durmakta ve çeşitli durumlarda hangi dağıtıcı adalet ilkelerinin benimsendiğini analiz etmektedir. Ek olarak; normatif yaklaşımların ampirik şekilde araştırılması da literatürde başvurulan bir yöntemdir.

1.3.1. Normatif Dağıtıcı Adalet Teorisi

1.3.1.1. Faydacılık

1.3.1.1.1. Geleneksel Faydacılık

Klasik faydacılık Jeremy Bentham ve John Stuart Mill'in çalışmalarıyla ortaya çıkmıştır. Faydacılık, genel olarak dağıtıcı prensiplerin, faydayı maksimize etmek amacıyla uygulanması gereken prensipler olduğunu vurgular. Fayda; haz, tatmin veya tercihlerin realizasyonu olarak tanımlanmaktadır. Diğer bir deyişle varlıkların, hak talep edenlerin refahını maksimize edecek şekilde dağıtılması gerekir. Bunu en fazla kişiye en fazlanın sağlanması olarak da ifade edebiliriz (Aalberg, 2003, s. 30).

Bu görüş, yalnızca tek bir şeyi iyi olarak dikkate aldığından, etik ve ahlaki kararları büyük ölçüde basitleştirmektedir. Mutluluğu hazla açıklar ve hazzın insan davranışlarında en yüksek motivasyonu sağladığını ifade eder. Refah, yalnızca haz bakımından dikkate alındığından, özgürlük, doğruluk, adalet ve doğa yalnızca en büyük mutluluklara ulaşılmasını sağlar. Bentham, herhangi bir haz veya elemnin değerinin ölçülebilir olduğunu ve ahlakın, refah maksimizasyonunu, haz ve elem arasında tam bir denge şeklinde tasarladığını iddia eder. Ayrıca buna ilişkin hesaplamalar istatistiki olasılıkları da dikkate almaktadır. Faydacılık, atomizm hipotezine dayanmaktadır ve bu hipotez, beşeri bilimlerdeki metodolojik bireyciliği işaret etmektedir. Bir kişinin mutluluğunu bir diğerkinin tercih etmek rasyonel olmadığından, buradaki rasyonel yegane amaç; en çok kişiye en yüksek hazzı sağlamaktır ve bunun nasıl dağıldığına bakılmamaktadır. Ahlaki önem (moral importance) yalnızca haza atfedilmekte, kimin bu hazzı elde ettiğine önem verilmemektedir (Brandolini, 2007, s. 516).

Acı ve haz insan davranışlarını yönlendirmekte ve bireye ne yapması gerektiğini söylemektedir. Bir tarafta doğru ve yanlış derecesi, diğer tarafta nedenler ve etkiler zinciri, bu iki duygunun hakimiyetine bağlıdır. Söylediğimiz, düşündüğümüz ve yaptığımız her şeyde bunların yönlendirmesi söz konusudur. Bu bağımlılıktan kurtulabilmek için sarfedilen tüm çabalar benzer etkileri doğrulayacaktır. Bir kimse, bu iki duygunun iktidarını reddettiğini iddia edebilir ancak gerçekte onlara bağımlı kalacaktır. Fayda ilkesi, bu bağımlılığı ya da kontrol altında olma durumunu kabul eder ve mutluluğun inşasını amaçlayan bir sistemin kurulması için gerekli olduğunu varsayar (Warnock, 2003, s. 17).

Fayda prensibine göre herhangi bir eylemin, ilgili tarafın mutluluğunu azaltma veya çoğaltma eğilimine göre onaylanması veya onaylanmaması gerekmektedir. Buradaki eylem yalnızca bireysel eylemleri değil aynı zamanda devletin eylemlerini de içermektedir. Fayda; bir nesne veya eylemin ilgili tarafa yarar, avantaj, keyif, iyilik veya mutluluk sağlamasını, bunlara yönelik zararın, kötülüğün, acının veya mutsuzluğun ise önlenmesini ifade etmektedir. Eğer bahsedilen taraf bir toplum ise toplumun mutluluğu, eğer bir bireyse de bu bireyin mutluluğu anlaşılmalıdır (Warnock, 2003,s. 18).

Toplum, onun üyesi oldukları düşünülen bireylerden ibaret kurgusal bir organdır. Bu durumda toplumun menfaatleri, onu oluşturan muhtelif üyelerin menfaatlerinin toplamı olacaktır. Toplumun mutluluğunu daha fazla artırma eğiliminde olan eylem, fayda prensibine uygun olan eylem olacaktır (Warnock, 2003, s. 18-19).

Bir kişi, kendisine yönelik acı veya hazzın değerini; bunun şiddeti, süresi, belirliliği veya belirsizliği, yakınlık veya uzaklık şartlarına göre daha az ya da daha çok değerlendirebilecektir. Bu durumların her biri acı veya hazzın değerlendirilmesinde göz önüne alınan durumlardır (Warnock, 2003, s. 41).

İnsan doğasının duyarlı olduğu duyu, zenginlik veya varlık, beceri, arkadaşlık, iyi bir itibar, güç, saygınlık, yardımseverlik, beklentiler, hatıralar ve hayal gücüne ilişkin çeşitli hazlar bulunmaktadır. Benzer şekilde duyu, yoksunluk, kötü bir itibar, yeteneksizlik, düşmanlık, beklentiler ve hatıralara ilişkin acılar bulunmaktadır (Warnock, 2003, s. 44).

Faydacılık görüşünün aslında tek bir doktrin olmaması ve bir doktrinler ailesinden oluşması nedeniyle bu görüşe ilişkin bir karışıklık söz konusudur. Bu doktrinler ailesi şu dört özellikte tanımlanmaktadır:

- Değerlendirmeci Sonuççuluk
- Kişisel Yarar Teorisi
- Kişilerarası Karşılaştırılabilirlik
- Ürün Dağılımının Farksızlığı

Değerlendirmeci sonuççuluk; eylemlerin, yalnızca bir şekilde şartların optimalliğine katkı sağlaması durumunda doğru olduğunu, optimalden düşük olmasına katkı sağladığında ise yanlış olduğunu söyleyen bir doktrindir. Sonuççuluk, etğin sonuç itibariyle dünyadaki ürün miktarını maksimize ettiğini savunmaktadır (Bailey, 1997, s. 3).

Kişisel yarar teorisi, bir durumun bir diğerinden daha fazla faydaya sahip olduğunu iddia etmek için en azından bir bireyin daha iyi durumda olması gerektiğini savunur. Benzer şekilde bir durumun diğerinden daha kötü olması için en azından bir bireyin burada daha kötü durumda olması gerekir. Kişisel fayda prensibi altında bir davranış, herhangi bir kişi için fayda sağlamıyorsa bu davranış dünyadaki faydanın artmasına katkı sağlayamaz. Bu, şartların daha kötü hale gelmesine katkı sağlanması durumu için de söz konusudur.

Kişilerarası kıyaslanabilirlik, kişisel fayda prensibinin kapsamını genişletmektedir. Buna göre bir kişiyi daha iyi ve diğerini de daha kötü duruma getiren durumlara ilişkin karşılaştırmalı bir değerlendirme yapılabilir. Bu ilkeye göre örneğin zenginlerin iyi, fakirlerin de kötü olduğu bir dünya ile bir kısım zenginliğin iyi durumdakilerden yoksullara doğru yeniden dağıtımının söz konusu olduğu ve kişisel fayda düzeyinin buna göre ayarlandığı iki dünya arasında, bunlardan hangisinin daha iyi olduğuna ilişkin bir değerlendirme yapılabilir (Bailey, 1997, s. 5).

Bireylerarası kıyaslanabilirlik prensibi, faydacılığın yanı sıra birçok adalet teorisinde de rol oynamaktadır. Eşitlikçi teoriler, diğer şartlar sabitken, zenginden yoksula yönelik yeniden dağıtımın söz konusu olduğu bir durumun, yeniden dağıtımın olmadığı bir

durumdan daha iyi olduğunu savunur. Hatta bu durumda zenginin kaybının yoksulun kazancından fazla olması da önemsizdir. Çok mu yoksa az mı benzer olduklarına yönelik değerlendirme yapabilmek için zengin ve yoksulun durumlarının kıyaslanabilir olması gerekmektedir.

Dağılım farksızlığı prensibi, kişisel faydadaki bir artışın, bu artışı elde eden kişiden bağımsız olarak da dünyayı daha iyi hale getirdiğini savunur. Bu durumu bir örnekle anlatabiliriz. İki kişinin yer aldığı bir dünyayı ele alalım. Burada Şanslı oldukça iyi durumda olan ve Şanssız da yoksul olan birey olsun. Bu dünyanın işleyişinde iki olası durum vardır. İlk durumda büyük miktarda kişisel fayda Şanslı tarafından elde edilmektedir. İkinci durumda ise az miktarda kişisel fayda Şanssız tarafından elde edilmektedir. Dağılım farksızlığı prensibi, kazancın konumunun (ya da kim tarafından elde edildiğinin) değil, bu kazancın büyüklüğünün önemli olduğunu savunmaktadır. Böylece faydacılığın bir parçası olan bu prensibe göre ilk durum ikinci durumdan daha iyi olarak ifade edilmektedir (Bailey, 1997, s. 5).

Süreç içerisinde Bentham'ın öncüsü olduğu geleneksel faydacılık birçok eleştiriye maruz kalmıştır. Bu eleştirilerin ortak paydası natüralizm irdelemesidir.

George Edward Moore, 1903 yılında yayınlanan “Principia Ethica” isimli eserinde diğer çoğu filozof gibi Bentham'ın da naturalist yanılıya düşmekten ötürü suçlu olduğunu söylemektedir. Moore'a göre Naturalist yöntem veya Naturalizm, “iyi” yerine doğal bir nesnenin özelliğinin ikamesine dayanır. Böylece etiğin doğal bilimlerden birisiyle değişimi söz konusudur. Doğal nesne şu an varolan, varolmuş ya da varolacak olan bir nesnedir. “İyi” ise belirli doğal nesnelerin bir özelliğidir ve fakat kendisi doğal bir özellik değildir. Doğal özellikler, başka bir üründen bağımsız olarak varolan özelliklerdir. Oysaki “iyi” nin kendi kendine varolması düşünülemez (Schofield, 2003, s. 1).

Moore, “iyi” nin nasıl tanımlanması gerektiği sorusunu etiğin temel sorunu olarak dikkate almaktadır. Bu soruya verilecek doğru cevap “iyi” nin, örneğin sarı rengin tanımlanması gibi bir şey olmadığıdır. Moore, çoğu filozofun düştüğü naturalist yanılıyı şu şekilde açıklamaktadır: “Ben memnunum demek keyif aldım demekle aynı şey değildir”. Aynı şekilde hazzın iyi olduğunu söylemek haz ile iyinin aynı şey olduğu

anlamına gelmez. Diğer bir deyişle haz, iyi anlamına gelmediği gibi iyi de haz ile aynı anlama gelmemektedir. Aslında iyi, hazdan farklı bir şey olmadığı sürece ya da her ikisi aynı anlamda kullanıldığı sürece hazzın iyi olduğunu söylemek anlamsızdır. Burada doğal bir nesne olmayan “iyi”, doğal bir nesne olan “haz” ile karışmaktadır. Bu durum, etik alanında bir referans olan naturalist yanılığın oluşturulmasını oluşturmaktadır.

Moore’a göre Bentham’ın doktrini, naturalist yanılığa ve iyinin tanımlanabilir olmasına yönelik önermenin önemine oldukça iyi bir örnektir. Bentham genel mutluluğun, insan davranışlarının doğru ve uygun bir sonucu olduğunu belirtmektedir. Böylece genel mutluluğu ortaya çıkarmak ile doğrunun aynı anlamda olduğu düşüncesini benimsemektedir. Bu, etik bir prensip değil, genel mutluluğun doğasına ilişkin bir önermedir ve bunun doğruluğu veya iyiliği ile ilgisi yoktur. İyiyi genel mutluluk olarak tanımlamak için, iyinin doğal bir özellik olarak tanımlanması ve böylece doğal yanılığa düşülmesi söz konusudur (Schofield, 2003, s. 2-3).

1.3.1.1.2. Hume’cu Görüş

Yazında aksine görüşler bulunmasına karşın çoğu araştırmacı Hume’a faydacı filozoflar arasında yer vermektedir. Hume ve Bentham Epiküryen gelenekten etkilenerek çalışmalarını gerçekleştirmişlerdir. Ortak bir geleneği paylaşma bakımından düşüncelerinde benzerlikler bulunmaktadır. Örneğin acı ve hazzı kullanışlarında birçok paralellik bulunmaktadır. Hem Hume hem de Bentham için hazzın iyi ve acının ise kötü olması bakımından açık bir ayrım bulunmaktadır. Platon ve Aristo ise haz ve acıyı iyi ya da kötü olarak nitelendirmemişlerdir. Hume ve Bentham, hazzın faydayı ortaya çıkardığını söylemenin, faydanın iyi olduğunu söylemek anlamına geldiğini ifade ederler. Yine benzer şekilde her iki düşünür de haz ve acı arasında tarafsız bir durum olabileceği ifadesini kabul etmezler. Onlara göre haz, yaşamın normal bir parçası iken acı ise anormaldir Aynı doğrultuda hastalıkların (rahatsızlıkların) da anormal olduğunu kabul ederler. Hume ve Bentham faydayı, haz elde edebileceğimiz veya edemeyeceğimiz etkisiz bir eylem olarak ortaya koymamaktadır. Faydayı, hazla ve bunun tek alternatifini olan acıyla karşılamamız söz konusudur (F. Rosen, 2003, s. 48).

Hume, faydanın rolünü şu şekilde ifade etmektedir (F. Rosen, 2003):

Tüm konularda fayda, övgü ile takdirin kaynağıdır. Eylemlerin erdem ve kusuruyla alakalı tüm ahlaki kararlarda sürekli olarak başvurulmaktadır. Adalet, bağlılık, onur, doğruluk ve iffete verilen yüksek değerlerin yegane kaynağıdır. İnsanlık, hayırseverlik, cömertlik, şefkat, merhamet ve ölçülülük gibi diğer sosyal değerlerden ayrılamaz. İnsanlığa referans olan ahlakın temel parçalarından birini oluşturmaktadır.

Hume, sadece faydanın övgü aldığını iddia etmemektedir, ama faydanın her zaman övgü aldığını söylemektedir. Her zaman kendimiz ve toplum için faydalı olanı tercih ederiz. Faydalılık sadece belli bir amaca yönelimdir. Faydalılık, ahlâk duygusunun bir kaynağı ise ve bu faydalılık her zaman bencilliği ifade etmiyorsa, toplumun mutluluğuna katkı sağlayan her şeyin övgü ve iyi niyeti doğrudan doğruya öğütlediğini ifade eder. Burada faydalılık, büyük oranda ahlâkın kökenini açıklayan bir ilke olarak ortaya çıkmaktadır. Fayda burada, toplumun mutluluğu ile neredeyse eş anlamlı hale gelmektedir. Hume, faydayı ahlakın temeli veya orijini olarak dikkate almaktadır. Hume, hiç kimsenin başkalarının mutluluğuna ve ıstırabına mutlak biçimde kayıtsız kalamayacağını ifade eder. Başkalarının acı ve hazzını insanlığımızın bir gereği olarak paylaşıyoruz. Faydanın övülmesi yoluyla elde edilen haz aracılığıyla ortaya çıkan duygularımız insanlığımızın kaynağıdır (F. Rosen, 2003, s. 34).

Hume'a göre tek bir iyi yoktur. Bunun yerine faydaları nedeniyle tercih veya kabul edilen nitelikler bulunmaktadır. Hume açısından bir şeyin iyi olmasının anlamı; bunun insanlarca kabul edilmesi, tercih edilmesi veya arzulanmasıdır. Ahlaki olarak duygular ve muhakeme eşit ağırlığa sahiptir. Duygular, davranışlarda temel motivasyonu sağlar ve muhakeme de tercihlerimize yönelik hislerimizin ortaya konulmasında kullanılan bir araçtır (Brandolini, 2007, s. 517-518).

Hume, fayda yaklaşımında, ortalama mutluluğun maksimizasyonu veya en fazla kişiye en fazlanın verilmesine benzer belirli bir prensibe yer vermemektedir. Hume için fayda, toplumun devamlılığını sağlamak için gerekli olanı ifade etmektedir. Onun için fayda, toplumun genel çıkar ve ihtiyaçları anlamına gelmektedir (Hiskes, 1977, s. 75).

Hume, faydaya ilişkin bir prensipten söz etmediği gibi açık bir sosyal adalet prensibinden de bahsetmemektedir (Hiskes, 1977, s. 91). Hume, Aristo ve diğer dağıtıcı adalet savunucularının görüşlerinin erdeme dayandığını ve aynı zamanda da pratikte mümkün olmadığını ileri sürerek reddetmektedir. Hume, eşitlik üzerinden

değerlendirdiği dağıtıcı adaleti, modern anlamda bir tehlike olarak görmektedir. Düşünür, eşitliğe karşı üç standart argüman öne sürmektedir. İlk olarak, keyfi davranma ve yolsuzluk yapma potansiyeli taşıyan hükümetlere, eşitliğe ulaşmak üzere verilecek olan güç veya yetkiler, istenmeyen zalimce sonuçlar doğurabilir. İkinci olarak eşitlik, üretken olanların teşviklerini azaltarak, etkinlik ve eşitlik arasında bir ödünleşime yol açacaktır. Son olarak hiyerarşi ve dolayısıyla muhtemel eşitsizlikler, arzu edilen birçok sosyal hedefe ulaşılması için gereklidir (Hardin, 1999, s. 399-400).

1.3.1.1.3. Henry Sidgwick'in Faydacı Görüşü

Sidgwick'in temel çalışması olan "Etik Yöntemleri (The Methods of Ethics, 1874)", birden çok yöntemin analizini içermektedir. Sidgwick, eserinde; sezgicilik, faydacılık, sağduyu ve egoizmi incelemiştir. Düşünürün temel tespiti tüm bu yöntemlerin tarafsızlık problemi ile malul olduğudur (Harrison, 2003, s. 769-770).

Sidgwick, egoizmin aynı zamanda eylemlerin sezgisel bir prensibi olduğunu ifade etmektedir. Dolayısıyla rasyonel açıdan ilgi çekici olan iki bağımsız prensibi "gerekçelerin düalizmi" çerçevesinde düşünmektedir. Egoistik prensip kendi mutluluğumuza önem vermemizi, altruistik prensip ise genel mutluluğa değer atfetmemiz gerektiğini işaret etmektedir. Bu ayrım Mill ve Bentham tarafından daha farklı biçimde ele alınmıştır. Bentham egoistik prensibi, değerlendirmek için kullanılan bir prensip yerine, bir psikolojik prensip olarak ederken; Mill, her iki prensibi de değerlendirici olarak betimleyip derecelendirmiştir.

Sidgwick'e göre çatışma sorunu oldukça şiddetlidir. Her iki prensibin birlikte kullanılması ancak ilahi gücün izni ile mümkün olacaktır. Ancak Sidgwick bu ilahi gücü, sahip olduğu ciddi inançsal şüpheleri nedeniyle, açıklamalarında kullanmakta isteksizdir. Sidgwick; "insan aklının mükemmel rasyonel davranış idealini gerçekleştirmeye yönelik süregelen çabasının kaçınılmaz olarak başarısızlığa mahkum edildiği görülmektedir" ifadesiyle etğin başarısızlığını vurgulamıştır (Harrison, 2003, s. 770).

Faydacılık, arkadaşlık ve erdem gibi unsurları hesaba katmaması nedeniyle çoğu zaman eleştirilmiştir. Faydacılığın temelinde, sağlanan haz duygusunun eylemlerimize yön

veren tek unsur olduğu inancı bulunmaktadır ve arkadaşlık ile erdem özel durumlar olarak görülmektedir. Tamamiyle hazcı anlayışı benimseyen biri için bu unsurların peşinde koşmak gereksiz olabilir. Arkadaşlığa ilişkin olarak Epikuros ve erdeme ilişkin olarak da Henry Sidgwick'in görüşleri, onları saf bir hazcılık çizgisi yerine ahlaki duyguların önemsendiği bir konuma getirmektedir (Gilchrest, 2009, s. 63).

Sidgwick'in faydacılığı, Epikuros tarafından benimsenen haz prensibinin modern bir evrimi olarak görülebilir. Epikuros, en büyük mutluluğun hazzın maksimizasyonu ve acının da minimizasyonu olarak görüldüğü hedonizmin savunucularındandır. Hazzın en çoklaştırılması ve acının en aza indirgenmesi her bireyin eylemlerinin nihai sonucu olmalıdır (Gilchrest, 2009, s. 63-64). Bu ifadeden de anlaşılacağı gibi Epikuros, ahlak kuramını tamamen haz kavramı üzerine kurmuştur. Ahlakın iyi ve kötü kavramları da, eylemlerin iyi ya da kötü oluşları da eylemin haz ya da acı doğurmasıyla paraleldir. Ahlaklılık ancak haz amacına yönelik davranışlarda bulunarak olanaklı olmaktadır (Güntöre, 2004, s. 91).

Henry Sidgwick, veri miktardaki mutluluğun herhangi bir dağıtım şeklinin, bir diğerinden daha iyi olup olmadığı sorusuna faydacılığın bir cevap bulamadığını söyler. Tam eşitliğe yönelik desteğini belirterek, bu durumun herhangi bir özel gerekçeye ihtiyaç göstermeyen tek durum olduğunu ifade eder. Bu, sonuç odaklı faydacılığa ve faydanın sıralanması durumuna aykırıdır. Sidgwick, toplam faydanın büyüklüğü ile fayda dağılımı eşitliği arasındaki ödünleşimi de kabul etmemektedir (Sen, 1979, s. 469-470).

Faydacılık prensibinin açık biçimde mukayese ile açıklanması ilk kez Sidgwick tarafından gerçekleştirilmiştir. Sidgwick, faydacılık ile herhangi veri bir koşul altında objektif biçimde doğru olan davranışın en büyük mutluluğu ürettiği etik bir teoriyi kastetmektedir. Daha açık bir anlatımla buradaki mukayese ulaşılabılır alternatiflerin sonuçlarına dayanılarak yapılmaktadır ve alınan kararlar da yine bu temele dayanmaktadır. Bir kişinin eyleminden sonra, bu eylemin bir sonucu olarak, dünyada daha fazla mutluluk olmalıdır. Ayrıca kişinin, ilgili koşul altında gerçekleştirebileceği diğer eylemlerin sonuçlarını dikkate alarak kıyaslaması ve bu koşul altında daha fazla

mutluluk sağlayacak başka bir eylemin olmadığını görmesi gerekmektedir (Singer, 1977, s. 69).

1.3.1.1.4. John Stuart Mill'in Faydacı Görüşü

Mill, Bentham'ın görüşlerinden oldukça etkilenmiş olmasına rağmen bir ahlak sistemi kurmamıştır. Kendisi, ahlak anlayışını faydacı kuram çerçevesinde geliştirip vargularını "Faydacılık" adlı eserinde ortaya koymuştur. Mill bir sistem kurmamakla birlikte, ahlakın insanlar için kaçınılmaz doğal bir durum olduğunu belirtir. Ahlak sorununu ele alırken bir ölçütün olması gerektiğini vurgular ve başvurulacak en büyük ölçütün de fayda olduğunu ifade eder (Güntöre, 2004, s. 92-93).

Mill, kendisini faydacı olarak ifade etmekte ancak farklı bir faydacı olmayı arzu etmektedir. Mill, Bentham'ı eleştirirken faydacılığın temellerini hedef almaktadır. Mill'e göre fayda veya en büyük mutluluk prensibinin, ahlakın temellerini oluşturduğuna yönelik inanış, eylemlerin mutluluğu arttırdığı oranda doğru ve mutluluğun aleyhinde bir eğilime sahip olduğu oranda da yanlış olduğunun kabul edilmesinden ileri gelmektedir. Mutlulukla, hem haz ve hem de acının yokluğu amaçlanmaktadır. Mutsuzluk ise acı ile birlikte hazdan mahrumiyeti de ifade etmektedir (Harrison, 2003, s. 761). Bu ifadeler Bentham'ın fayda, mutluluk ve hazzı aynı anlamda kullandığı açıklamaları ile benzerdir. Ancak Mill ek olarak; bazı tür hazların diğerlerinden daha çok arzu edildiğini ve daha değerli olduğunu öne sürerek geleneksel yaklaşımdan ıraksamaktadır.

Klasik faydacılığın temelinde, farklı isimlerle ifade edilse dahi, değerlerin tek bir kaynağı bulunmaktadır. Bu nedenle değerdeki farklılıklar yalnızca niceldir. Ancak Mill açıkça nitel bir ayırmadan söz etmektedir. Meşhur söylemiyle "doyuma ulaşmış bir domuz olmaktansa, doyuma ulaşmamış bir insan olmak daha iyidir ve doyuma ulaşmış bir akli eksik olmaktansa, doyuma ulaşmamış Sokrat olmak daha iyidir" demektedir. Geleneksel perspektiften ayrılan Mill, tatmine (mutluluk veya fayda) ek olarak diğer değerleri de analize dahil etmektedir (Harrison, 2003, s. 762).

Mill, Bentham'ın niceliksel hazcılığını kabul etmemiştir. Bentham, tüm hazları hedef alır ve ahlaki ya da entelektüel hazlara daha büyük önem vermez. Bentham'a göre iki

haz arasındaki tek fark niceliktedir. Mill ise yüksek ve aşağı hazlar arasında niteliksel bir ayrım yaparak, yüksek hazlardan olan zihin, duygu ve ahlak duygularıyla ilgili hazlara, bedensel hazlardan daha çok değer verir ve mutluluğu zevke doymak olarak görmez (Tannenbaum ve Schultz'dan Aktaran: Tüzen, 2014, s. 43). Alçak hazlar daha çok fiziksel nitelikleri barındırırken, yüksek hazlar ruhsal nitelikleri barındırmaktadır. Bu açıdan Mill, faydacı ahlâk anlayışında daha çok yüksek hazlar üzerine yoğunlaşır ve mutluluğa ancak yüksek hazlarla ulaşılabileceğini düşüncesini taşımaktadır (Aydın, 2013, s. 165). Bu durumda Mill, davranış ilkelerini temellendirirken Hobbes gibi, insanı öncelikle kişisel çıkarın ve bencilliğin yönlendirdiğine inanır. Ancak bununla yetinmeyip, yarar ilkesi aracılığıyla insan ve toplum çıkarlarının uzlaştırılabileceğini ve toplumsal bir varlık olarak insan egoizminin kontrol altına alınabileceğini, bu sayede de toplumla bireyin ortak bir zeminde bir araya getirilebileceğini düşünür. Ona göre toplum, bir kurgudan ibarettir ve kendisini oluşturan bireylerden daha fazla bir şey olarak görülmez; bu durumda da kamusal yarar ölçülürken toplumdaki konumu ne olursa olsun herkes eşit bireyler olarak görülür. Hükümetin her faaliyeti için toplumsal yarar, bireysel yararlar hesaba katılarak hesaplanır. Eğer mutluluğun toplamı acının toplamından büyükse, kamu çıkarı gereği hükümet faaliyete geçmelidir. Hükümetin görevi de kamu çıkarını artırmakla sınırlandırılmıştır ve hükümet, söz konusu işlevi hem pozitif hem de negatif yöntemlerle yerine getirebilir. Negatif cihetten bakılırsa iktidar, toplumda acıyı azaltmak için hareket eder. Başkalarına acı vermeye sebep olan eylemleri engellemek için cezalar uygular. Buna karşın pozitif açıdan da iktidar, teşvik ettiği davranışı ödüllendirerek, toplumdaki mutluluk seviyesini artırır (Tannenbaum ve Schultz'dan Aktaran: Tüzen, 2014, s. 43).

Mill, bir bireyin mutluluğunun diğer bireylerin mutluluğuyla aynı dereceye sahip olduğunu ifade etmektedir. Fayda prensibindeki toplama fonksiyonunda yer alan ağırlıklar her birey için benzerdir ve bunların bir olarak alınması doğaldır. Bu nedenle faydacı, fayda prensibinin tüm bireyleri her zaman için amaç olarak gördüğünü, yani tek başına ele almadığını ve herkesin refahı aynı ağırlığa sahip olduğundan, hiç kimsenin mutluluğunun sıfır olarak hesaba alınmadığını söyleyebilir (Rawls, 1968, s. 64-65).

Mill'in birey ve toplumun mutluluğu konusunda ortaya çıkan istisnai durumlarda toplumun mutluluğunu bir adım öne çıkarttığı söylenebilir. Mill'e göre bazı görevler

toplum açısından öyle büyük bir önem arz etmektedir ki, ahlâkın bütün genel kurallarının önüne geçebilmektedirler. Söz gelimi, bir insanın hayatını kurtarmak için ilaç çalmak veya zorla almakta bir sakınca yoktur hatta zorla alınması ahlâki bir görevdir. Yine aynı şekilde görevini yerine getirmeyen bir doktora zorla sanatı icra ettirilmelidir. Mill, burada kendisini toplum için feda eden bireylerin de durumunu tartışmaktadır. Ona göre toplum için kendisini feda eden bireyler, yaptıkları fedakârlıkları sadece ve sadece toplumun mutluluğu için yapmalıdırlar. Bunun dışında bir nedenle yapılan eylemler, bireyin kendisini toplum için feda ettiği şeklinde algılanamayacaktır. Aslına bakılırsa Mill'e göre, birey kendisini feda ettiğinde toplumun hiçbir fayda temin edemeyeceğini bilse kendisini feda etmeyecektir (Mill'den Aktaran: Aydın, 2013, s. 157).

Mill faydacılığa ilişkin olarak, insan uygarlığındaki gelişmelerle birlikte toplumların çıkarlar üzerinde istişarede bulunmalarının açıkça imkansız olduğunu belirtmektedir. Siyasi kurumların iyileştirilmesi ile çıkar karşıtlığının önüne geçilmekte, bireyler ile sınıfların diğerlerinin taleplerini görmezden gelmelerine neden olan engellerin ve eşitsizliklerin ortadan kaldırılması sağlanmaktadır. Bu gelişmenin doğal bir sonucu olarak her bireyin diğerleriyle bir bütün olduğu hissi oluşmaktadır. İnsan aklında oluşan bu durum mükemmel düzeyde olduğunda birey, başkalarının yararına olmayan bir durumu asla kendi yararını düşünüp arzu etmeyecektir. İnsanların doğal isteklerinden bir tanesi, hisleriyle amaçlarının ve dahil olduğu topluluğun birbirleriyle uyumlu olması gereğidir. Birey gerçek amacıyla diğerlerinin amaçlarının çatışmadığını bilmek ister. Diğerlerinin kendi iyiliklerine olan isteklerine karşı değildir ve tersine bunları destekler (Rawls, 1968, s. 68).

Mill, faydacılık görüşüne ilişkin olarak iki şeyi gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır. İlk olarak etik alanında “en iyi” kavramının yerini betimlemeye çalışır. İkinci olarak ise nihai son olarak ifade ettiği “en iyinin” doğasını açıklamayı dener. Mill, doğruluğu eylemlerin doğal bir sonucu olarak ele aldığından, genel olarak etik naturalist olarak adlandırılır (Urmson, 1953, s. 33-34).

1.3.1.2. Maksimin Prensibi (Fark Prensibi)

Maksimin kriteri John Rawls'ın, etik geçerliliğine ilişkin savı nedeniyle büyük ilgi çekmiştir. Rawlsçı sosyal refah fonksiyonu orijinal durum kavramına dayanmaktadır. Rawls, insanların toplumdaki yerlerinin ne olacağını bilmedikleri hayali bir durumdan hareket etmektedir. Buna “cehalet peçesi” denilmektedir. Rawls, bu orijinal durumda insanların dağıtımsal hedeflere ilişkin düşüncelerinin adil ve tarafsız olacağına inanmaktadır. Çünkü böyle bir durumda zengin mi yoksa fakir mi olacaklarını bilememektedirler. Rawls, insanların orijinal pozisyonda maksimin sosyal refah fonksiyonunu benimseyeceklerini, çünkü bu prensibin istenmeyen sonuçlara karşı bir sigorta görevi gördüğünü söyler.

Rawls'ın maksimin dağıtım prensibi; “toplumdaki en kötü duruma sahip grubun mümkün olduğunca iyi duruma getirilmesi” gerektiğini işaret etmektedir. Ona göre (Aalberg, 2003, s. 31):

Sosyal ve ekonomik eşitsizlikler düzenlenmeli ve böylece en az avantaja sahip olanlara en yüksek faydanın sağlanması ve tüm kurum ve pozisyonların adil fırsat eşitliği koşullarına sahip olması sağlanmalıdır.

Fark prensibi olarak da bilinen Rawlsçı yaklaşım, mutluluğa/doyuma ulaşabilmenin araçlarını/amaçlarını işaret eder. Gelir, fırsat ve güç öne çıkan araçlar olarak dikkat çekmektedir. Rawlsçı perspektifte gelir; en az gelire sahip olan bireyin mümkün olduğunca yüksek gelir elde etmesine olanak tanıyacak şekilde dağıtılmalıdır. Bu, herkesin eşit gelire sahip olması anlamına gelmez (Aalberg, 2003, s. 31).

Maksimin kriterinin yansıması niteliğindeki sosyal refah fonksiyonunu ($W = \text{Minimum}(U_1, U_2, \dots, U_n)$) sosyal refah yalnızca en düşük fayda düzeyine sahip bireyin faydasına bağlı olduğunu göstermektedir. Burada amaç en az fayda düzeyine sahip bireyin faydasını maksimize etmektir. Maksimin prensibi, eşitlikten ayrılmanın en kötü durumdaki bireyin refahını yükselttiği haller dışında, gelir dağılımının tam eşitliğe sahip olması gerektiğini vurgular. Ancak son tahlilde maksimin kriteri sağlansa dahi gelir farklılıkları bulunması olasıdır.

Rawlsçı sosyal refah anlayışı tezin ikinci bölümünde ayrıntılı şekilde tartışılacaktır.

1.3.1.3. Eşitlik ve Eşitlikçilik

Eşitliğin etik analizinde iki önemli soruya cevap aranmaktadır. Bu sorulardan birincisi “eşitliğin neden olması gerektiği”, ikincisi ise “neyin eşit olması gerektiğidir”. Bu iki soru farklı gibi gözükebilir de özünde birbirine bağlıdır. İkinci soruya değinmeden birincisini cevaplamak mümkün değildir. Neyin (gelir, refah-zenginlik, fırsat, kazanım, özgürlük, hak, vb.) eşit olması gerektiğine yönelik olarak çeşitli görüşler mevcuttur. Örneğin; Rawls, özgürlük ve temel malların dağıtımında eşitliğe vurgu yaparken; Ronald Dworkin ise tedavi ve kaynakların eşitliğini öncelemektedir. Eşitlik veya dağıtıcı adalet kavramlarına olumlu yaklaşmayan Nozick dahi hakların eşitliğini talep etmektedir. Buchanan da yasal ve politik işleyişin eşit olması gerektiğini öngörmektedir (Sen, 2006, s. 12).

Ekonomik eşitlik, herkesin aynı miktarda gelir ve zenginliğe, kısacası aynı miktarda paraya sahip olmasının arzulandığı bir doktrin olarak ifade edilebilir. Bu doktrin, paranın dağılımında eşitsizliğin söz konusu olmaması gerektiğinden bahsetmektedir. Ancak standarttan sapmaların tolere edilebileceği durumların varlığı hemen herkes tarafından kabul edilmektedir. Ancak bu tip bir sapmayı önlemenin veya düzeltmenin maliyetleri söz konusudur. Bu maliyetler ekonomik veya ekonomik olmayan şekillerde ortaya çıkabilir. Yine de birçok insan ekonomik eşitliğin önemli bir ahlaki değer olduğuna inanmaktadır. Bu nedenle genellikle eşitlikçi ideale ulaşmaya yönelik çabalara öncelik verilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Harry Frankfurt (1987) ise bu yaklaşımın yanlış olduğunu belirtmektedir. Ona göre ekonomik eşitlik özel ahlaki bir öneme sahip değildir. Frankfurt için ekonomik varlıkların dağılımına ilişkin olarak ahlaki açıdan önemli olan, herkesin aynı miktara sahip olması gerektiği değil; herkesin yeteri kadarına sahip olması gerektiğidir. Eğer herkes yeterli miktara sahipse, bazılarının diğerlerinden daha fazlasına sahip olup olmamalarının ahlaki bir sonucu olmayacaktır. Frankfurt, eşitliğe alternatif olarak ortaya koyduğu bu durumu “yeterlilik doktrini” olarak ifade etmektedir. Frankfurt, eşitliğin kendi içerisinde ahlaki önemden yoksun olmasına yönelik iddiasının eşitlikten kaçınılması gerektiği anlamına gelmediğini ve yeterliliğe ulaşmanın en uygun yolunun eşitlik peşinde koşmak olduğunu belirtmektedir (Frankfurt, 1987, s. 21).

Fırsat eşitliği birçok iktisatçı tarafından minimal eşitlik hedefi olarak görülmektedir. Bu eşitliği sağlamaya yönelik iki yol önerilmektedir. İlki, daha fazla imkâna sahip olanların durumunu daha kötü duruma getirmek, ikincisi ise daha az imkana sahip olanların durumlarını iyileştirmektir. İkinci yol, imkânları daha iyi olanların kaynaklarının, diğerlerinin durumlarının iyileştirilmesi için kullanılmasını gerektirir. Fakat diğerleri için fırsat eşitliğini sağlamak amacıyla olsa bile kaynağa sahip olanların bu kaynaklarına el konamayabilir. Böyle bir durumda fırsat eşitliğini sağlamaya yönelik elimizdeki araç, kaynaklara sahip olan her bir kişinin bu kaynaklarının bir kısmını vakfetmeleri için ikna edilmesi olacaktır (Nozick, 1974, s. 235)

Ödüllü bir yarış modeli de fırsat eşitliği tartışmalarında sıkça kullanılan yöntemlerdendir. Bazılarının bitiş çizgisine daha yakın konumda yarışa başlamaları veya bazılarının ağırlıklarla veya ayakkabılarının içindeki çakıl taşlarıyla koşmaya zorlanmaları diğerleri için adil olmayacaktır. Fakat hayat birilerinin düzenlediği ve herkesin ödül için birbiriyle mücadele ettiği bir yarış değildir. Bunun aksine diğer insanlarla paylaşımında bulunan birbirinden farklı bireyler de bulunmaktadır. Kendine bir şeyler verilenler genellikle bunların elde edilmesi için katlanılan zahmetleri dikkate almamakta ve bunun yerine gerçekte ne aldıklarını önemsemektedirler. İnsanların sahip oldukları fırsatları nasıl kullandıklarını değerlendirecek merkezi bir süreç veya işlem bulunmamaktadır (Nozick, 1974, s. 235-236).

Hastalık durumu, tıbbi hizmet dağılımının temelini oluşturur. Birçok toplumda sağlıklı olmak tedavi almanın gerekli koşulu iken, tedavinin maliyetlerinin olması ve her hastanın yeterli paraya sahip olmaması nedeniyle bu koşul etkin biçimde işlememektedir. Bu nedenle yeterli paranın olması, tıbbi hizmet alımı için bir ön koşul haline gelmektedir. Zengin bireyler tıbbi tedavi için daha iyi koşullara sahiptir. Buradaki eşitsizlik; sağlıklı ve sağlıklı olmayan arasında değil, zengin hasta ve yoksul hasta arasındaki eşitsizliktir. Burada ihtiyaçları aynı olan fakat aynı tedaviyi alamayan iki kişi söz konusudur. Dolayısıyla tıbbi bakım hizmetlerinin dağılımını belirleyen kriter tıbbi gereksinimlerdir (Nozick, 1974, s. 233).

Üç farklı eşitlikçilikten söz edilebilir. İlk olarak, hiç bir gözlem ve deneye dayanmayan ve akla yatkın olmayan oldukça aşırı eşitlikçi teoriler bulunmaktadır. İkinci olarak

inandırıcılığı olan ancak kötü durumda olanlarla nasıl başa çıkılacağı göz önüne alındığında bunu kaybeden eşitlikçi teoriler bulunmaktadır. Üçüncü olarak kötü durumdakilerle ilgilenme konusunda da akılcılığı veya inandırıcılığını koruyan eşitlikçi teoriler bulunmaktadır. Bu teori, nispi faydaya duyarlı olmasından dolayı belirli ölçüde faydacılıkla örtüşmektedir (Stein, 2006, s. 56).

Refah eşitliği teorisi, refahın daha eşit olabilmesi için herkesin refahının azaltılmasını önerebilir. Kaynak eşitliği teorisi, daha eşit bir kaynak dağılımı için herkesin kaynağının azaltılmasını isteyebilir. Yine bir eşitlikçi teori maddi kaynakların dağılımında hiçbir sınır tanımayabilir ve aynı zamanda bedene ait parçaların da yeniden dağıtımını savunabilir. Bunlar eşitlikçi teorilerin aşırı uçta olup olmadıklarını ortaya koyan durumlardır (Stein, 2006, s. 57).

İnsanlar eşit gelire sahip olsalar da yaşamlarında sahip olacakları tatmin düzeyi neredeyse tamamen birbirinden farklı olacaktır. Elbette bu eşitliğin bir ideal olarak değersiz olduğunu söylemek mümkün değildir. Ancak eşitliğin sonuçta ne şekilde olacağını belirtmek gerekir. İnsanların gelir bakımından daha eşit olmaları gerektiğini söyleyen biri, insanlara gerçekten eşit davranmaktadır. Bunun yerine insanların eşit mutluluğa sahip olmaları gerektiğini söyleyen biri, toplumun neyi hak ettiğine yönelik farklı bir teori sunmaktadır (Dworkin, 1981, s. 185).

Dworkin, dağıtımsal eşitlik problemi olarak adlandırdığı sorundan hareketle, birçok farklı teoriden hangisinin en iyi olduğu sorusuna cevap aramaktadır. Dworkin burada para veya diğer kaynakların bireylere dağıtımına yönelik alternatif planlar arasından seçim yapması gereken bir toplumu ele almakta ve olası planlardan hangisinin insanları eşit yapacağını sorgulamaktadır. Tanımladığı dağıtımsal eşitlik, siyasi gücün veya bireysel hakların dağıtımıyla ilgilenmemektedir. Ele aldığı iki genel dağıtımsal eşitlik teorisi bulunmaktadır. Bunlardan ilki refah eşitliğidir. Buna göre kaynakları bireyler arasında daha fazla dağıtarak veya transfer ederek bireyleri refah bakımından daha eşit hale getiremiyorsak bu plan insanları eşit kılmaktadır. İkincisi kaynakların eşitliğidir. Buna göre de kaynakları bireyler arasında daha fazla dağıtarak veya transfer ederek bireylerin toplam kaynaktan elde ettikleri payları daha eşit duruma getiremiyorsa bu plan insanlara eşit davranmaktadır denir (Dworkin, 1981, s.186).

Dworkin, birbirinden farklı refah düzeylerine sahip dört çocuğu olan birinin, varlığını çocukları arasında nasıl bölüştürmesi gerektiğini içeren bir örnek vermektedir. Eğer hedef olarak refah eşitliğini alırsa, çocukları arasındaki farkı göz önüne alması gerekecektir ve böylece her birine eşit pay bırakması söz konusu olmayacaktır. Pahalı zevk ve istekler ile yetersizlik ve engelleri de hesaplamalarına katmalıdır. Fakat eğer kaynakların eşitliğini hedef alacak olursa çocuklarının zaten kabaca eşit bir refaha sahip olduklarını varsayacaktır ve bu durumda varlıklarının eşit şekilde bölüşümü gerekecektir (Dworkin, 1981, s.186-187).

Dworkin, eşit refaha ulaşmak için herhangi bir engele sahip (örneğin göremeyen) birinin daha fazla kaynağa ihtiyaç duyacağını söyler. Pahalı zevklere ve ihtiyaçlara sahip olanlar, diğerlerinden daha fazla pay alınması nedeniyle bu duruma karşı çıkacaklardır. Bu noktada engellerin minimize edilmesinin refah eşitliği açısından kabul edilebilir olduğu söylenebilir. Bu açıdan bakıldığında eşit refah, genel eşitlik teorisi içinde küçük bir role sahip olmaktadır (Dworkin, 1981, s.189).

Amartya Sen'in dağıtım prensibi, işlevselliğe ulaşılabilmesi için fırsat eşitliğini (equality of capability) içermektedir. Sen, toplamacı görüşün de dağıtıcı adalet ile ilgili olduğunu söylemektedir. Sen, kazanım eşitliğinin, dağıtım politikasının özel bir sonucu olması gerektiğini işaret etmektedir. Sen'in önerdiği çözüm, imkanlar kapsamında kazanım eşitliği hedefini reddetmemekte ve eşitliğin etkinliği içeren toplamacı görüşle birleştirilebileceğini kabul etmektedir. Ona göre yoksun durumda olan herkesin daha kötü duruma gelmesi, yoksun bireye tam olarak yardımcı olmayacaktır (Stein, 2006, s. 181).

Maksim kaynak eşitlikçiliği, maddi kaynakları, en az kaynağa sahip olanların kaynaklarını maksimize edecek biçimde dağıtacaktır ve burada daha fazla kaynağa sahip olanların, ek kaynaklardan daha fazla yarar sağlayıp sağlamadıklarına bakılmayacaktır. Eşitlikçilik kavramı farklı dağıtım teorisyenleri tarafından farklı anlamlarda kullanılmaktadır. Bazı teorisyenler eşitlikçilik kavramını yalnızca daha iyi durumdakilerin refahının azaltılması anlamında kullanmaktadırlar. Bu durum, kötü durumdakiler için bir şey yapılmaksızın, iyi durumdakilerin refahını azaltacak veya herkesin refahını daha büyük bir eşitliğe ulaşmak amacıyla azaltacaktır. Ancak

kendisini eşitlikçi olarak tanımlayan çoğu dağıtım teorisyeni bu durumu reddetmektedir (Stein, 2006, s. 59).

Maksimin eşitlikçi teori kadar aşırı olmayan karma eşitlikçi-faydacı teoriler nispi faydaya karşı bir ölçüde duyarlıdır. Bu teoriler, kötü durumdakilere bir miktar öncelik vermektedir fakat yine de iyi durumdakiler, söz konusu kaynaklardan daha fazla fayda elde ediyorsa, kaynakları bu iyi durumdakilere dağıtmaktadır.

Eşitlik teorisyenleri bir dağılımın adil olması için temel bir varsayımdan söz etmektedirler. Buna göre çıktılar veya ödüller, bireyler arasında katkıları oranında dağıtılmalıdır. Eşitlik prensibi adalet yargısının, katkıların kazançlara nispi oranını yansıttığını belirtir. Bu oranın tüm bireyler için eşit olduğu durumda adalete ulaşıldığı sonucuna varılır. Daha fazla katkı sağlayanların, daha az katkı sağlayanlara göre oransal olarak daha fazla kazanç elde etmesi gerekir.

Eşitlik teorisi, bireylerin her zaman kazançlarını maksimize etmeye çalıştıklarını varsayar. Diğer bir deyişle bireyler her zaman mümkün olan en fazlasını elde etmeye çalışırlar. Eşitsizlik algısı psikolojik baskılara yol açar ve eşitliği sağlamak üzere çaba harcamaya neden olur. Homans (1961) eşitsizliği, başka bir kişinin elde ettiği ödülle kıyaslandığında, istenilen ödül miktarının elde edilememesi karşısında hissedilen bir duygu olarak tanımlar. Homans ayrıca dağıtımsal eşitsizliği iki türe ayırmaktadır. İlki, bir kişinin beklediğinden azını elde etmesi durumunda ortaya çıkan nispi yoksunluktur. İkincisi ise, bir kişinin beklediğinden daha fazlasını elde etmesi durumunu ifade eden nispi avantajdır.

Eşitsizlik algısına vurgu yapan Adams (1965)'in, eşitlik teorisine katkısı büyük ölçüde Festinger (1957)'in bilişsel uyumsuzluk teorisinden etkilenmiştir. Eşitsizliğin varlığı, bu eşitsizliğin büyüklüğü ile orantılı bir baskı yaratacaktır. Adams, bireylerin bu baskıyı azaltabilecekleri birçok farklı yöntem ortaya atmıştır. Örneğin katkının veya kıyaslama perspektifinin değiştirilmesi gibi. Walster, Walster ve Berscheid (1978) ise eşitlik prensibine ilişkin önermelerin insan etkileşiminin olduğu birçok alanda uygulanabilir olduğunu söylemektedir (Aalberg, 2003, s. 27-28).

Sosyal psikoloji literatüründeki eşitlik teorisinin Lockeçu teoriye uyduğu görülmektedir. Sosyal psikolojik açıdan eşitlik teorisi, insanların kazançlar ve içsel girdiler arasındaki bireysel rasyoları eşitleyecek şekilde kazançları dağıtacaklarını söylese de eşitlik teorisi genel olarak test edilebilir bir hipotez ortaya koymamaktadır. Burada sözü edilen içsel girdiler; çalışmanın zorluğunu, harcanan zamanı, tamamlanan iş miktarını, zekâyı, aile adını ve sosyal statü gibi bazı belirgin özellikleri içerecek şekilde tanımlanmaktadır. (Hoffman ve Spitzer, 1985, s. 265).

1.3.1.4. Doğal Hukuk (Doğal Hak)

Doğal Hukuk teorisi Kantçı ve sonuççu ahlak, siyaset ve hukuk anlayışlarına bir alternatif sunmaktadır. Modern doğal hukuk teorileri Aristotle ve Aquinas'nın etkisini yansıtmaktadır (Chartier, 2009, s. 1). Doğal Hukuk teorisi, standart sosyal bilimlerdeki modellere alternatif olarak, insan eylemlerine farklı bir anlayışla bakmaktadır. İlk olarak bu teori, amaçların heterojenliğinden söz eder. Buna göre eylemlerimizle tek bir şeyi amaçlamayız. İkinci olarak amaçlar objektiftir. Bu nedenle insan doğasına ilişkin seçimlerin değerinin, bir kişinin takdirine veya bir kişinin bu seçimden ötürü elde ettiği tatmine indirgenememesi gerekir. Tatmin, bir kişinin amacına ulaşmada başarılı olması nedeniyle ortaya çıkan bir üründür. Üçüncü olarak bir kimse, birilerinin tercihlerini, olası isteklerine dayanarak sıralayabilir. Ancak bu türden bir sıralama rasyonel gerekliliği olan bir sıralama değildir. Dar kapsamlı hedefler belirlediğimizde bu hedefleri daha etkin veya daha az etkin biçimde izleyebiliriz. Eğer ulaşmaya çabaladığımız tek bir hedefimiz yoksa, eylemlerimiz kişisel memnuniyetimizi sağlamaya yardımcı olmuyorsa, hedeflerimiz çeşitlilik gösteriyorsa ve kıyaslanamaz (ölçülemez) özellikte ise eylemlerimizin belirli bir miktarın maksimizasyonu ile ilgili olduğunu söylemek mantıklı olmayacaktır. Refahın kıyaslanamaz olduğuna yönelik görüşün gözardı ettiği nokta, maksimizasyon sağlayan bir seçeneğin, rasyonel olarak bir diğerinden daha üstün olabilme olasılığıdır. Teori, tercihlerimizin hatalı olabileceğini işaret eder. Gerçekten refahı arzu edip etmediğimizi veya zenginlik ve gücü yalnızca birer araç olarak görüp görmediğimizi sorgulayabiliriz. Bu yaklaşıma göre refahı gerçek anlamda algıladığımızda kendi refahımızı diğerlerinin refahı gibi görmemiz olasıdır.

Yargılarımız ve arzularımız bize aittir ancak bunların sürekli ve yalnızca kendi faydamıza olması gerekmez (Chartier, 2009, s. 24-25-26).

Doğal hak teorisi; doğal hukuk gereği olarak birilerinin kaynakları hak ettiğini söylemektedir. Bu teoriler içinde en bilineni Locke'un teorisidir. Lockeçu teori, doğal hukuk gereğince, bireylerin çabası sonucunda elde edilen veya geliştirilen kaynaklar üzerindeki mülkiyet haklarını kişinin hak ettiğini söyler. Birey, kaynak ile işgücünü birleştirdiği için bu hakkı elde etmektedir. Lockeçu dağıtıcı adalet teorisini tercih eden bir kişi, işgücü ile bir kaynağın birleştiğini anladığında, kişisel çıkarlarına göre hareket edecektir (Hoffman ve Spitzer, 1985, s. 264).

Doğal haklar teorisi, geleneksel teoriye karşı tasarlanmıştır. Bu anlayışa göre belirli haklar geleneksel değil ahlakidir ve bireylere sosyal koşulları ne olursa olsun uygulanmaktadır. Locke, insanların sahip oldukları dini örgütlenme özgürlüğünün devlet tarafından yasaklanamayacağını çünkü bunun devredilemez bir hak olduğunu ileri sürer. Benzer biçimde eğer otorite yeniden dağıtım için insanların mülklerine el koyuyorsa ortada bir adaletsizlik vardır çünkü geçim kaynakları ve bağımsızlık araçları keyfi olarak ellerinden alınmış olur (Freeman, 2003, s. 6).

1.3.2. Pozitif Dağıtıcı Adalet Teorisi

Adaletin pozitif analizinde atılacak ilk adım, ele alınacak problemin türlerini sınıflandırmak ve adaletten ne anlaşıldığını tanımlamak olacaktır. Neyin adil olduğunun belirlenmesi sorunu en azından Aristo zamanından bu yana ele alınmaktadır (Oleson, 2001, s.18). Aristo, dağıtıcı ve düzeltici olmak üzere iki tür adaletten bahsetmektedir. Dağıtıcı adaletin gerçekleşmesi için hak ve onurun bireysel çabaya göre geometrik şekilde dağıtılması gerekir (Topakkaya, 2008, s. 27). Düzeltici adalette ise kişilerin özel durumları göz önüne alınmaksızın hukuki ilişkilerde herkese eşit davranılması gerekmektedir. Zarar verenin bu zararı tazmin etmesi veya suç işleyenin cezasını çekmesi gibi durumlar düzeltici adalete ilişkindir (Güriz, 1990, s. 14)

Aslında Aristo'nun ölçülülük düşüncesi, en azından endüstrileşmiş batı toplumlarında, bugün de adalet prensibine rehberlik eden hakim bir düşünce olarak varlığını korumaktadır (Oleson, 2001, s.18). Karar almaya ilişkin olan ve formal dağıtıcı adalet

prensibi olarak kullanılan bu prensibe göre kişilere, benzerlik ve farklılıklarıyla orantılı olarak muamele edilmelidir (Isaac, Walker ve Williams, 1991, s. 329).

Ekonomide adalete ilişkin günümüze kadarki geniş literatürün çoğunluğuna normatif yaklaşım egemen olmuş ve önerme ile sonuçları birbirinden farklı birçok teori ortaya çıkmıştır. Önceki bölümlerde tartışılan Aristo, Bentham, Foley, Rawls ve Nozick gibi düşünürlerin teorileri bu yaklaşımın başlıca örnekleri olarak sayılabilir. Normatif adalet teorileri, iç gözlem ve çıkarımlara dayanarak daha yüksek düzeyde genelliği hedeflemektedir. Ancak bu teorilerin dış geçerliliğini yani gerçek dünyaya yansımaları araştıran ampirik çalışmaların sayısı son zamanlara kadar oldukça kısıtlı kalmıştır (Konow, 1996, s.14, 15).

Son dönemde ise iktisat metodolojisinin dönüşümüne paralel olarak, adaletin fiili davranış ve tutumlar üzerindeki etkisi deneysel yöntemler ile araştırılmaya başlanmıştır. Adaletin ekonomik teorisi üzerine az sayıda da olsa kurgusal tasarımlar gerçekleştirilmiştir. Adalete ilişkin bu zamana kadar yapılan ampirik çalışmalardan yola çıkarak adalet kavramının sosyal, kurumsal ve kültürel birçok faktöre göre farklılaştığını söyleyenebilir. Örneğin Shiller ve diğerleri (1991), adalet düşüncesinin durumlara özgü olduğunu belirtmektedir. Isaac ve diğerleri (1991), kurumlara bağlı bir adalet teorisi ortaya koymuşlardır ancak kurumlara ilişkin olarak akla yatkın ve sağlam bir formülasyonu şu an için yapamayacağını söyleyen Elster (1989) ile benzer sonuçlar elde etmişlerdir. Diğer taraftan Thompson ve diğerleri (1990) kültüre ilişkin olarak bir genelleme yapmak yönünde ilerleme gerçekleştirmişlerdir. Farklı ülkelerdeki deneklerin, küçük değişiklikler gösterse de, adalete yönelik araştırma sorularına verdikleri yanıtlarda önemli bir benzerlik bulunmaktadır (Konow, 1996, s. 15-16).

Pozitif adalet teorisinin uygulanmasına ilişkin iki tip dağıtım probleminde söz edilebilir. Birinci tür problemler sabit miktardaki bir kekin dağıtımına ilişkindir ve ikinci türdekiler de çabaya (efora) bağlı dağıtım problemleridir. Belirli sayıdaki kekin dağıtımına ilişkin problemin temelinde ölçülebilir varlıkların sonlu dağılımı bulunmaktadır. Bu türdeki problemlere ilişkin teorik bir örnek olarak klasik Edgeworth kutusuyla ortaya konulan dağıtım problemi gösterilebilir. Sabit miktardaki bir varlığın dağıtım problemine ilişkin deneysel örnekler piyasa (posted offer markets)

incelemelerinde ve neredeyse tüm ultimatom ve diktatör oyunları literatüründe görülebilmektedir. Efora bağlı dağıtım sorununda iki temel konu vardır. Bunlardan biri dağıtım ve diğeri de teşviktir. Burada üretime yönelik teşviklerin sağlanması ve vergi veya yeniden dağıtım politikalarının oluşturulması ile alakalı sorunlar bulunmaktadır. Bahsedilen her iki tip problemin de hedefi, dağıtım amacıyla hangi prensibin kullanılması gerektiğini belirlemektir (Oleson, 2001, s.19-20).

Adalet üzerine gerçekleştirilen ampirik çalışmalarla ilgili ayrıntılı literatür üçüncü bölümde tartışılacağı için bu bölümde pozitif yaklaşımın temel unsurlarının aktarılması ile yetinilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

RAWLS, BENTHAM VE HARSANYI'NİN SOSYAL REFAH ANLAYIŞLARI

2.1. GİRİŞ

Çalışmanın bu bölümünde ise tezin uygulama bölümünde deneysel tekniklerle sınanacak dağıtıcı adalet kuramları ayrıntılı olarak irdelenmektedir. Deneysel uygulama çerçevesinde Rawls ve Harsanyi'nin temel yaklaşımları ile Harsanyi'nin yaklaşımının temellerini oluşturan faydacılık kuramı bağlamında Bentham'ın yaklaşımı araştırılmaktadır.

Çalışmada; Rawls ve Harsanyi'nin kuramlarına odaklanılmasının iki temel nedeni vardır. Öncelikle; dağıtıcı adalet teorileri arasında iki uç kutbu temsil eden maksimin ve faydacılık kriterlerinin karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesinin bilimsel katkı yaratacağı düşünülmektedir. İkinci neden ise her iki yaklaşımın da deneysel araçlarla sınanmaya yatkın olmasıdır. Ek olarak Bentham'ın faydacılık görüşüne yer verilmesinin nedeni ise Harsanyi'nin faydacılığının içselleştirilmesi için önemli bir temel sunmasıdır. Harsanyi'nin ortalama fayda maksimizasyonuna ilişkin görüşleri faydacılık temellerine dayanmakla birlikte konuya belirsizlik koşullarını dahil etmesi bakımından farklılaşmaktadır.

Bu bölümde yapılacak detaylı araştırma sonucunda maksimin ve faydacılık arasındaki farkların açık şekilde sunulması amaçlanmaktadır. Kuramlar arasında gözlemlenen pek çok ayrışma arasında ilk etapta dikkat çekenler şunlardır:

- Maksimin prensibi refah seviyesi üzerine odaklanırken; faydacı prensip refah farkları üzerine yoğunlaşmaktadır.
- Faydacı anlayışta toplumla birey aynı şey gibi görülüp; toplam refah veya özgürlüğün artırılması adına bireyin üstünlüğünün feda edilebileceği savunulur. Rawlsçı yaklaşımda ise birey; genelin iyiliği adına feda edilemez.
- Rawls'ın yaklaşımı sözleşmeci ahlak geleneğinden türerken; Harsanyi ortalama fayda prensibine dayalı bir ahlak teorisini ortaya koymaktadır.

- Harsanyi Bayesçi kuralı kullanırken; Rawls bu yaklaşımı reddeder (Bayesçi karar alma kuralı, tercihte bulunanların toplumdaki herhangi bir kişi olmaları bakımından eşit şansa sahip olduklarını ve buna göre karar aldıklarını ifade eder).

2.2. RAWLS'IN ADALET ANLAYIŞI VE MAKSİMİN İLKESİ

Rawls'ın adalet teorisini; kökeni özgürlük ve temel malların eşit dağılımına dayandığı için; tezin normatif adalet teorileri başlığı altında paylaşılan eşitlik ve eşitlikcilik yaklaşımının bir uzantısı olarak değerlendirmek mümkündür. Bu çervede; bu kısımda Rawls'ın maksimin ilkesinin temelleri irdelenecektir

Locke, Rousseau ve Kant'ın geleneksel sözleşmecî teorisinin temel düşüncesi, siyasi oluşumların ve yasaların, eşit hak ve politik yetkilere sahip özgür rasyonel bireylerce kabul edilmesi durumunda adil olacaktır. Rawls, adalet prensiplerine ilişkin olarak varsayımsal bir sosyal sözleşme düşüncesini benimsemektedir. Bir Adalet Teorisi adlı eserinde de belirttiği gibi temel amacı; klasik faydacı ve sezgici doktrinlere alternatif olacak geçerli bir adalet teorisi geliştirmektir. Adalet prensipleri ilk olarak toplumun temel yapısını oluşturan kurumların adilliğine karar vermek üzere uygulanır. Bireyler ve bu bireylerin eylemleri, adil kurumların taleplerine uydukları sürece adildir. Temel yapı; siyasi yapıyı, yasal prosedürleri ve yargılama sistemlerini, piyasaları, iktisadi üretim ve değişimi, aile kurumunu (temel sorumluluğu toplumun çoğalması ve yeni üyelerinin bakımı ile eğitimi olan) düzenleyen anlaşma ve yasaları belirleyen kural ve uygulamalar sisteminin birleşimidir. Kurumların toplumsal sisteme entegre olma biçimi insanların karakterini, isteklerini ve planlarını, geleceğe bakışlarını ve nasıl bir insan olmayı istediklerini derinden etkilemektedir. Bu kurumların nasıl bir insan olduğumuzu kökten etkilemesi nedeniyle Rawls, toplumun temel yapısının adaletin öncelikli konusu olduğunu ve dağıtıcı adaletin de temel özgürlüklerin eşitliği prensibiyle yakından ilişkili olduğunu ifade eder (Freeman, 2003, s. 3-4).

Rawls, bir şahsın kazanımı diğerinin kaybına neden olduğunda, kazananların kazançlarının, kaybedenlerin kayıplarından fazla olmasından hareketle bu değişimin meşrulaştırılamayacağını söyler. Bu, faydacılığın toplam faydanın arttırılması söz

konusu olduğunda çoğunluk uğruna azınlığın veya azınlık uğruna çoğunluğun feda edilmesi düşüncesine bir itiraz olarak yorumlanabilir (Schmidtz, 2010, s. 244).

Rawls, adaleti bir hakkaniyet türü olarak modellemeye çalışmıştır. Eşitsizlikler ilgili herkesin avantajına olacak şekilde düzenlenmelidir. Eşitlikten uzaklaşmak yalnızca herkesin daha iyi duruma gelmesini sağlıyorsa adil olacaktır. Ancak eşitliğin başlangıçtaki tertibi referans alınır, herkesin daha avantajlı olacağı sonsuz sayıda yol vardır. Kazanımların nasıl bölüşürüleceği ve bu ihtimaller arasından nasıl tercih yapacağımıza ilişkin olarak Rawls, en az avantajlı olanların beklentilerinin maksimizasyonunu seçmektedir. Bu, en küçük payı olabildiğince büyütme olarak ifade edilebilir (Schmidtz, 2010, s. 246). Rawls, en az avantaja sahip olanları; en az avantajlı insanlar değil en az avantaja sahip çalışanlar olarak tanımlar. Toplumsal üretimden pay talep etmelerinin sebebi ihtiyaçlarının olması değil ve fakat bu üretimin gerçekleşmesinde katkı sahibi olmalarıdır. En az avantajlılar merhametimizin ve hayırseverliğimizin yöneldiği ve acıdığımız bahtsız kişiler değildirler. Bunlar bir mütakabiliyet alacaklısı olan kişilerdir (Schmidtz, 2010, s. 247-248).

Rawls, karar teorisinde kimsenin mevcut durumunu bilmediği orijinal pozisyonda ulaşılabilecek sonuçları tahmin ederken ortodoks (toplumsal ve kültürel normları göz ardı eden) bir yaklaşım kullanmamıştır. Temel ürünler kavramı ile faydacılıktan vazgeçmektedir. Bu yolla fayda teorisinin bir sorunu olan bireyler arası karşılaştırma güçlüğünden kurtulmayı başarmıştır. Rawls ayrıca orijinal pozisyonda karşılaşılan belirsizlik yaklaşımında da ortodoks olmayan bir görüşe sahiptir. Toplumda kimin hangi role sahip olacağını belirlemek üzere bir çekiliş tanımlamak ve sonrasında uygun beklentiler temelinde hesaplamalar yapmak yerine orijinal pozisyonda bulunanlar için uygun rasyonel karar alma ilkesi olarak maksimin kriterini benimser (Binmore, 1994, s. 43-44).

Örneğin; bir grup bireyden oluşan bir toplumun sosyal alternatifler veya durumlar arasından seçim yapacaktır. Bu alternatif durumları göz önünde bulunduran bireyler ilgili alternatiflerde hangi pozisyonda ve rolde olacaklarını bilmemektedirler. A bireyi x alternatifi koşullarında bir milyoner ve bir yoksulun olduğunu bilebilir. Fakat kendisinin milyoner mi yoksa yoksul mu olduğunu bilemez. Bu toplumdaki insanlar farklı

alternatif durumlar arasından seçimlerini bir cehalet peçesi ardında gerçekleştirirler. Burada toplumun iki bireyden oluştuğu ve tek bir malın (zenginlik veya gelir gibi) söz konusu olduğu varsayılmaktadır. x , bir bireyin 1 Milyon TL varlığının olduğu ve diğer bireyin ise hiçbir varlığının olmadığı bir sosyal durumu ifade etmektedir. y ise her iki bireyin de 1000 TL varlığa sahip olduğu bir sosyal durumu ifade etmektedir. Rawls, x ve y arasındaki sosyal seçimin cehalet peçesi ardında y durumuna yönelik olması gerektiğini söylemektedir. x durumunda milyoner mi yoksa varlıksız birey mi olacaklarını bilmediklerinden her birey y durumunu tercih etmelidir. Çünkü bu durumda her bireye kabul edilebilir bir varlık düzeyi garanti edilmektedir. Bu, Rawls'ın en kötü pozisyondaki bireyin faydasını maksimize eden veya en düşük faydayı maksimize eden durumun seçilmesine yönelik kriteridir. Bu sebeple buna maksimin kriteri denilmektedir (Feldman ve Serrano, 2006, s. 222).

Rawls'a göre karar alıcılar herhangi bir risk almaktan kaçınmaktadırlar. Ancak bireyler yüksek bir gelir elde edebilme şansı için düşük bir olasılıkla çok fakir olma riskini alabilirler (Rosen ve Gayer, 2008, s. 267). Örneğin potansiyel kazançlarını yükseltmek amacıyla düşük geliri elde etme riskine katlanabilirler.

Rawls'a göre; bir teori ne kadar iyi olursa olsun, eğer gerçeklere aykırıysa reddedilmelidir. Benzer şekilde kanunlar ve kurumlar eğer adil değilse, ne kadar etkin ve iyi düzenlendiklerine bakılmaksızın iyileştirilmeli veya ortadan kaldırılmalıdır. Her birey toplumsal refahın bile önüne geçemeyeceği ve adaletin tesis ettiği bir dokunulmazlığa sahiptir. Bu nedenle adalet, birilerinin özgürlüklerini kaybetmeleri karşısında bir başkalarının daha fazla pay sahibi olmalarının doğru olduğuna ilişkin görüşü reddeder. Adalet, çoğunluğun daha büyük avantajlarının, az sayıdaki bireye ilişkin kayıpların önüne geçmesine müsaade etmemektedir. Bu nedenle adil bir toplumda vatandaşlar eşit özgürlüklere sahiptirler. Adaletin güvence altına aldığı haklar siyasi pazarlık konusu edilemez ve sosyal çıkarların hesaplanmasında kullanılamaz. Adaletsizlik, ancak daha büyük bir adaletsizlikten kaçınmanın gerektiği bir durumda kabul edilebilirdir. İnsan eylemlerinin öncelikli erdemleri olarak hakikat ve adalet birbiriyle uyuşmamaktadır (Rawls, 1999, s. 3-4).

Toplum, içinde yaşayanların kazanımlarını geliştirmek üzere tasarlanan karşılıklı çıkarlara dayalı bir işbirliği girişimi olsa da çıkarların tanımlanması ve sıralanması hususlarında çatışmalar ortaya çıkabilmektedir. Toplumsal işbirliği herkesin kendi çabasıyla yaşamını idame ettirdiği bir duruma göre daha iyi bir yaşamı mümkün kılacağından, çıkarların tanımlanması gerekmektedir. Bireyler, sağladıkları işbirliği sonucu elde edilen faydaların dağıtılması konusunda kayıtsız kalamayacaklarından, ortada bir çıkar çatışması bulunmaktadır. Her birey kendisi için daha fazlasını daha azına tercih edecektir. Avantajların bölüşümünü belirleyen çeşitli sosyal düzenlemeler arasından seçimin yapılması ve payların uygun dağılımı için bir prensipler seti gerekmektedir. Bu prensipler sosyal adalet prensipleridir. Bu prensipler bir taraftan toplumun temel kurumlarındaki hak ve görevleri tayin etmekte, diğer taraftan da sosyal işbirliğinin fayda ve yüklerinin uygun dağılımını belirlemektedir (Rawls, 1999, s. 4).

Rawls, Bir Adalet Teorisi adlı eserinde, Locke, Rousseau ve Kant'ın ele aldığı sosyal sözleşme teorisine benzer bir adalet anlayışı sunmak arzusunda olduğunu ancak bunu bir miktar genişletmekte olduğunu dile getirmektedir. Bunu gerçekleştirmek için bir kişinin belirli bir topluma dahil olması veya bir yönetim şekli oluşturulması için orijinal sözleşmeyi düşünmemiz gerekmediğini söylemektedir. Bunun yerine bize rehberlik edecek olan düşünce, toplumun temel yapısına ilişkin adalet prensiplerinin, orijinal sözleşmenin amacını oluşturduğudur. Adalet prensipleri, kendi çıkarlarını arttırmak isteyen özgür ve rasyonel bireylerin, eşit bir başlangıç pozisyonunda kabul edecekleri örgütlenme koşullarının temellerini belirleyen prensiplerdir. Bahsedilen prensipler, gerçekleştirilebilecek olan işbirliği türlerini ve kurulabilecek olan yönetim şekillerini belirlemektedirler. Rawls, adalet prensiplerinin bu şekilde ele alınmasını “hakkaniyet olarak adalet (justice as fairness)” şeklinde ifade etmektedir (Rawls, 1999, s. 11).

Hakkaniyet olarak adalette sözü edilen eşit orijinal pozisyon, geleneksel sosyal sözleşme teorisindeki doğal duruma karşılık gelmektedir. Orijinal pozisyon, belirli bir adalet anlayışını ortaya koymak üzere karakterize edilen, tamamen hipotetik bir durumdur. Bu durumun temel özellikleri arasında; hiç kimsenin toplumdaki yerini, sınıfsal konumunu veya sosyal statüsünü, doğal varlıkların ve yeteneklerin dağılımına ilişkin şanslarının ne olduğunu, zeka ve güç gibi diğer özelliklerini bilmiyor olması yer almaktadır. Rawls hatta grupların kendi özel psikolojik eğilimlerini ve iyi anlayışlarını

da bilmediklerini varsaymaktadır. Adalet prensibi bir cehalet peçesi ardında seçilmektedir. Böylece, doğal şans veya sosyal şartların belirsizliği yoluyla, prensiplerin seçiminde avantaj veya dezavantajlara sahip olunmamasını garanti etmektedir. Herkes benzer biçimde konumlandırıldığı ve hiç kimse kendi durumu lehine prensipleri tasarlamadığı için adalet prensipleri adil bir sözleşme veya pazarlığın bir sonucudur. Veri orijinal pozisyon koşullarında, herkesin birbiriyle olan ilişkisinde var olan simetri, bireyler arasındaki başlangıç durumunu adil kılmaktadır. Orijinal pozisyonun uygun başlangıç durumu olduğu ve böylece bu koşullarda ulaşılan temel sözleşmelerin de adil olduğu söylenebilir. Bu, “hakkaniyet olarak adalet” kavramının uygunluğunu açıklamaktadır. İlgili kavram, başlangıç durumunda kabul edilen adalet prensiplerinin adil olduğu düşüncesini yansıtmaktadır. Ancak kavram, adalet ve hakkaniyetin aynı şeyler olduğunu ifade etmemektedir. Rawls, böyle bir ifadenin “metafor olarak şiir” ifadesinin şiir ve metaforun aynı şeyler olduğunu söylemekten öte bir şey olmadığını söyler (Rawls, 1999, s. 12-13).

Rawls orijinal pozisyonun, üzerinde anlaşmaya varılan durumun adil olduğu uygun bir başlangıç pozisyonu olduğunu ifade eder. Yani orijinal pozisyon durumunda verilen kararlar adil olacaktır. “Hakkaniyet olarak adalet” bu düşünceden doğmaktadır. Rawls, başlangıç durumundaki rasyonel bireylerin adaleti gerçekleştirmek üzere seçtikleri prensiplerin diğerlerine göre daha akla uygun ve meşru olacağını söylemektedir. Hangi prensiplerin benimsenmesinin rasyonel olacağını tespit etme gereği, adalet teorisi ile rasyonel tercih teorisini birbirine bağlamaktadır (Rawls, 1999, s. 17).

Rasyonel karar problemi ancak; grupların çıkarları ve inançları, seçim yapacakları alternatifler, karar vermelerini sağlayacak olan usul veya yöntemler gibi unsurların bilindiği bir durumda cevap bulabilir. Koşullar farklı yollarla ortaya konulduğunda, buna uygun olarak, seçilen prensipler de farklılaşabilecektir (Rawls, 1999, s. 17-18).

Rawls, toplumsal yaşamımızı yönetecek olan ilkelerden hangilerinin seçileceğini sorgulamaktadır. Üzerinde uzlaşmaya varılabilecek ilkelerin bulunması oldukça zordur. Farklı insanlar; çıkarları, ahlaki ve dini inançları veya sosyal konumları nedeniyle farklı ilkeleri tercih edebilirler. Bazı insanlar zenginken diğerleri yoksuldur. Bazıları güçlüyken ve iyi bağlantılara sahipken diğerleri bu güce ve bağlantılara sahip

değildirler. Bazıları dini ve etnik azınlıklara tabi iken diğerleri değildir. Bir uzlaşma sağlanacak olsa bile bu uzlaşmada belirleyici olan güçlü konumdakilerin pazarlık gücü olacaktır. Bu şekilde ulaşılan bir toplumsal sözleşmenin adil olduğunu düşünmek içinse bir neden bulunmamaktadır (Sandel, 2013, s. 170). Ancak hiç kimse üstün pazarlık gücüne sahip olmadığından seçtiğimiz ilkeler adil olacaktır. Bu düşünce Rawls'ın eşit bir orijinal pozisyonda varsayımsal bir sözleşme olan toplum sözleşmesi düşüncesini ifade eder (Sandel, 2013, s. 170-171).

Rawls'a göre gerçek yaşamda tüm insanlar çıkarları tarafından motive edilmemektedir. Bilgisizlik peçesi altında tüm insanlar "ben baskı altına alınan azınlığın bir üyesi olabilirim" ihtimalini göz önünde bulundurur. Hiç kimse kalabalıkları mutlu etmek için aslanlara atılan biri olma riskini almak istemez. Her birey ünlü veya zengin bir kişi olabileceği düşüncesine sahiptir. Ancak evsiz bir insan olabilme ihtimali de bulunmaktadır. Bu nedenle insanlar kendilerini yoksun ve desteksiz bırakacak bir sistemden sakınmayı tercih edeceklerdir (Sandel, 2013, s. 171).

Orijinal pozisyondaki grupların eşit olduklarını varsaymak akla uygun görülmektedir. Tüm gruplar prensip seçim prosedüründe aynı haklara sahiptirler. Böylece gruplardan her biri öneride bulunabilir veya seçimlerinin nedenlerini açıklayabilir. Bu koşulların amacı ahlaki bireyler ve iyilik ile adalet duygusuna sahip yaratıklar olarak insanlar arasındaki eşitliğin ortaya konulmasıdır. Kendi çıkarları peşinde koşan rasyonel bireyler, cehalet peçesi altında sosyal veya doğal koşullara göre avantajlı mı yoksa dezavantajlı mı olduklarını bilmediklerinde eşitliğe rıza göstereceklerdir (Rawls, 1999, s. 19).

Rawls orijinal pozisyonda seçilecek olan iki prensipten bahsetmektedir. Bunlardan ilkinde göre her birey en geniş temel özgürlükler bakımından diğerlerinininkiyle benzer eşit haklara sahip olmalıdır. İkinci olarak sosyal ve ekonomik eşitsizlikler düzenlenerek; a) herkesin bundan yarar sağlaması beklenmelidir ve b) tüm kurum ve pozisyonların herkese açık olması gerekir. İkinci prensipte yer alan "herkese açık olma" ve "herkesin avantajına olma" ifadeleri belirsizlik içermektedir. Bunların anlamlarını daha açık biçimde ortaya koyabilmek için Rawls iki adımda bu prensipleri sonuçlandırmaktadır (Rawls, 1999, s. 60).

Genel bir yorum yapacak olursak bu ilkeler öncelikli olarak toplumun temel yapısına uygulanır. Bu ilkeler hak ve ödevlerin tahsisini yönetir, sosyal ve ekonomik avantajların dağılımını düzenlerler. Bu ilkeler sosyal yapının asgari iki ayrı bölüme ayrılabilceğini öngörmektedir. İlkelerden birini bu sosyal yapının bir bölümüne ve diğeri de farklı bir bölümüne uygulamak mümkündür. Vatandaşların eşit özgürlüklerini tanımlayıp, bunları koruyan sosyal sistem ile sosyal ve ekonomik eşitsizlikleri tayin eden sosyal sistemlerin ayırt edilmesini sağlar. Kabaca belirtecek olursak, vatandaşların temel özgürlükleri; siyasi özgürlük (oy ve seçilebilme hakkı) ile birlikte ifade ve toplantı özgürlüğü; düşünce ve vicdan hürriyeti; kişisel mal edinme hakkı ve kişisel özgürlük; hukukun üstünlüğü kavramı kapsamında keyfi tutuklamaların ve el koymaların olmamasıdır. İlk prensibe göre, adil bir toplumdaki vatandaşların aynı temel haklara sahip olması söz konusu olduğundan, tüm bu özgürlüklere eşit olarak sahip olunması gerekmektedir (Rawls, 1999, s. 61).

İkinci prensibe ilişkin ilk yaklaşım, gelir ve refahın dağılımı ile kurumların yönetim ve sorumluluklarının tasarlanmasında kullanılır. Refah ve gelir dağılımının eşit olması gerekmezken herkesin avantajına olması gereklidir. Aynı zamanda yönetim pozisyonları ile komuta birimlerinin herkes için erişilebilir olması gerekmektedir. Pozisyonların açık olması yoluyla ikinci ilke uygulandığında sosyal ve ekonomik eşitsizlikler düzenlenecek ve bundan herkes faydalanacaktır (Rawls, 1999, s. 61).

Bu prensipler, birincisi ikincisinden önce gelecek biçimde, bir seri olarak düzenlenmiş olmalıdır. Sıralama, daha büyük sosyal ve ekonomik avantajlar için, ilk prensibin gerektirdiği eşit özgürlük kurumundan ayrılmanın haklı görülemeyeceği anlamını taşır. Gelir ve refahın dağılımı ile otorite hiyerarşisi, eşit vatandaşlık hürriyetleri ve fırsat eşitlikleri birbiriyle tutarlı olmalıdır (Rawls, 1999, s. 61).

Burada bahsedilen iki prensip daha genel olan adalet kavramının özel bir durumunu ifade etmektedir. Buna göre; özgürlük ve fırsatlar, gelir ve refah ile haysiyet gibi tüm sosyal değerler, eşitlikçi olmayan bir dağılım herkesin avantajına olmadığı sürece, eşit biçimde dağıtılmalıdır. Adaletsizlik basitçe herkesin faydasına olmayan eşitsizlikler olarak ifade edilebilir (Rawls, 1999, s. 62).

Örneğin; öncelikle toplumda her rasyonel bireyin arzu ettiği düşünülen temel malların dağıtıldığını varsayılmaktadır. Bu mallar bireylerin yaşama ilişkin rasyonel planları ne olursa olsun normal olarak kullanılan mallardır. Kolaylık açısından temel malların başında hak ve özgürlüklerin, güç ve fırsatların ve gelir ile refahın geldiği kabul edilmektedir. Bunlar sosyal önceliği olan mallardır. Sağlık ve zindelik, zeka ve hayal gücü gibi diğer temel mallar doğal mallardır. Bunlara sahip olunması temel yapıdan etkilenebilir olsa da doğrudan bu yapının kontrolü altında da bulunmamaktadırlar. Tüm temel sosyal malların eşit biçimde dağıtıldığı bu hipotetik başlangıç durumunda herkes aynı hak ve ödevlere sahiptir ve gelir ile refah eşit olarak paylaşılmıştır. Eğer belirli refah eşitsizlikleri ve örgütsel güçler herkesi bu hipotetik başlangıç durumundan daha iyi bir duruma getirecekse bu genel anlayışla uyumlu olacaktır (Rawls, 1999, s. 62).

Yukarıda aktarılan bilgiler çerçevesinde Rawlsçı yaklaşım temelde iki hususa odaklanmaktadır. Bunlar öncelik problemi ve dağıtıcı adalet-kurumlar ilişkisidir.

2.2.1. Öncelik Problemi

Sezgicilik, adil ve adil olmama durumlarına ilişkin yargılarımızın ne ölçüde sistematik olarak ölçülebildiği sorusunu gündeme getirmektedir. Buna göre, birbiriyle rekabet halinde olan adalet prensiplerinin ağırlıklandırılması problemine verilecek yapıcı bir cevap bulunmamaktadır. Mill ve Sidwick, kuralların çatışması veya belirsizlik durumlarında ahlaki yargılarımızın faydacı olduğunu savunmaktadırlar. Bu gibi durumlarda faydacılık dışında benimsenecek bir alternatif bulunmamaktadır. Mill ve Sidwick, yargılarımızı sistemize etmek ve açıklığa kavuşturmak için bazı noktalarda tek bir prensibe sahip olmamız gerektiğine inanmaktadırlar. Öncelik problemini çözme yolu ve sezgiye dayanmaktan kaçınmaya çalışması, klasik doktrinin şüphe götürmez özelliklerindedir (Rawls, 1999, s. 40-41).

Ağırlıklandırmanın yapılması adalet görüşünün azımsanamayacak ve temel bir bölümünü oluşturur. Eğer bu ağırlıklandırmanın, akla yatkın etik kriterlerle nasıl belirlendiğini açıklayamazsak, rasyonel tartışmalarımızın sonuna gelmişiz demektir. Sezgilere bağımlılık tam olarak devre dışı bırakılamasa da öncelik probleminin çözümü için kesin (açık) ilkelerin formüle edilmesi gerekmektedir (Rawls, 1999, s. 41).

Orijinal pozisyondaki bireyler, rasyonel olarak, prensiplerin önceliğini göz önüne almaları gerektiğinin farkındadırlar. Birbirlerinin durumlarını değerlendirmek üzere üzerinde uzlaşılacak standartlar oluşturmak istiyorlarsa, ağırlıklandırmanın yapılması için prensiplere ihtiyaçları olacaktır. Toplumdaki birbirinden farklı veri pozisyonları dolayısıyla, önceliklere ilişkin sezgisel değerlendirmelerinin birbiriyle aynı olacağını varsayamazlar (Rawls, 1999, s. 42). Böylece Rawls; grupların, orijinal pozisyonda adalet prensiplerinin nasıl dengeleneceği konusunda anlaşmaya çalışacaklarını varsaymaktadır. Rawls, prensip sıralamasında ikinci bir prensibe geçmeden önce ilkinin deneyimlenmiş olması gerektiğini söyler. Bir prensip, kendinden önceki uygulanmadıkça veya gerçekleştirilmedikçe devreye girmeyecektir. Buradaki sıralamayı Rawls, sözlüksel veya serisel sıralama olarak isimlendirmektedir. Sıralamada daha önce yer alan prensip mutlak bir ağırlığa sahip olmaktadır. Bu türden bir sıralamayı sınırlandırılmış maksimum prensiplerindeki sıralamaya benzetebiliriz. Önceki prensiplerin tam olarak deneyimlendiği (satisfied) durumda, sıralamadaki herhangi bir prensip maksimize edilebilecektir. Bu türden bir sıralamaya ilişkin olarak Rawls, eşit özgürlük prensibinin ekonomik ve sosyal eşitsizliklerin düzenlenmesi prensibinden önce gelmesini örnek göstermektedir. Bunun anlamı, toplumda refah eşitsizliklerinin düzenlenmesi gerekirken bir yandan öncelik prensibi olan eşit özgürlük prensibiyle de tutarlılığın sağlanması gerektiğidir. Ancak Rawls, fayda prensibinin birinci prensip olduğu bir durumda sıralamadaki diğer tüm kriterlerin gereksiz hale geleceğini söyler. Rawls, en azından belirli sosyal koşullarda adalet prensiplerinin sıralanmasının öncelik problemine yönelik ortalama bir çözüm sağlayacağını göstermeye çalışmıştır (Rawls, 1999, s. 42, 43).

Rawls, daha sınırlandırılmış soruların sorulması ve ahlaki yargılar için sağduyululuğun ikame edilmesi yoluyla sezgilere olan bağımlılığın azaltılabileceğini söyler. Sezgici karakteristikteki prensiplerle karşı karşıya olan biri örneğin tatmin dağılımında toplam fayda ile eşitlik dengesini kuramayabilir. Burada yer alan kavramlar yargılarının güvenilirliğe sahip olması için çok kapsamlı ve soyut kalmaktadır. Ayrıca bunların anlamlarının yorumlanması konusunda da büyük ayrışmalar mevcuttur.

Hakkaniyet olarak adalet sezgiye ilişkin olarak iki itirazda bulunmaktadır. İlk olarak değerlendirilecek olan sosyal sistem içerisinde belirli bir pozisyon seçilmektedir ve

daha sonra da bu pozisyondaki temsili birey açısından söz konusu yapısal düzenlemenin mi yoksa mevcut durumun mu daha rasyonel bir seçim olduğu sorulmaktadır. Veri varsayımlar altında ekonomik ve sosyal eşitsizlikler, en az avantaja sahip sosyal grubun uzun dönem beklentilerine dayanılarak değerlendirilecektir (yargılanacaktır). Bu grubun tam olarak belirlenmesi çok kolay değildir çünkü bu grubu belirleyecek bir prensip oluşturamayabiliriz. Yine de çok daha sınırlandırılmış sorular sorulabilir ve etik bir yargılama yerine rasyonel sağduyu değerlendirmesi ikame edilebilir. Genellikle nasıl karar vermemiz gerektiği açıktır. Sezgilere olan güvenin farklı bir doğası bulunmaktadır ve bu güven sezgici görüşün toplamacı-dağıtıcı ikilemindekinden çok daha azdır (Rawls, 1999, s. 44).

Öncelik problemi ele alınırken güdülen amaç sezgiciliğin tamamen ortadan kaldırılması değil ancak bir miktar azaltılmasıdır. Genel bir adalet algısı oluşturabilmek amacıyla kararlarda güvenilirliği olan bir anlaşmaya ulaşılmak istenmektedir. Eğer insanların sezgisel kararlarındaki öncelikleri benzer ise, bu inançlarını açıklayacak prensiplerin oluşturulamaması veya bu ilkelerin var olup olmaması önemli olmayacaktır. Farklı durumda ise yargıların temellerine ilişkin bir belirsizlik ortaya çıkacaktır. Böylece amacımız, dikkate aldığımız adalet yargılarını birbirine yakınsayacak bir adalet algısı oluşturmak olmalıdır. Böyle bir durum mevcutsa, orijinal pozisyon bakış açısıyla, bunu kabul etmek için güçlü sebeplerimiz vardır. Çünkü genel adalet anlayışımıza daha fazla tutarlılık kazandırılması rasyonel olacaktır. Aslında duruma başlangıç durumundan baktığımızda, öncelik problemi, ahlaki olguların karmaşıklığını ortadan kaldırmamaktadır. Bunun yerine, kararlara ilişkin olarak arzu edilen anlaşmanın oluşabilmesi için akla yatkın ve genel kabul görebilecek önerilerin oluşturulmasına çalışmaktadır. Sözleşmecî öğretide ahlaki olgular, orijinal pozisyonda seçilecek olan ilkelere belirlenmektedir. Bu prensipler, sosyal adalet bakış açısıyla, hangi değerlendirmenin uygun olacağını belirler. Prensiplerin seçimi orijinal pozisyondaki kişilere bağlı olduğundan, ahlaki olguların basit veya karmaşık mı olacağını kararını bu bireyler vermektedir. Orijinal anlaşma, genel bir adalet görüşü için gerekli olan öncelik kurallarının oluşturulmasını kolaylaştırır ve uzlaşmaya ne kadar hazır olduğunu belirler (Rawls, 1999, 44, 45).

2.2.2. Dağıtıcı Adalet ve Kurumlar

Dağıtıcı adaletin temel problemi sosyal sistemin seçimidir. Sosyal sistem, bir şeyler üretilirken ortaya çıkan dağıtımın adil olacağı şekilde tasarlanmalıdır. Bu sonuca ulaşabilmek için sosyal ve ekonomik süreçlerin uygun siyasi ve hukuki kurumlar çerçevesinde oluşturulması gerekmektedir. Bu kurumlar olmaksızın dağıtım sürecinin sonuçları adil olmayacaktır. Rawls, sermayenin ve doğal kaynakların özel mülkiyetine izin veren, iyi düzenlenmiş bir demokraside bu destekleyici kurumların var olmasına ihtiyaç olduğunu söyler (Rawls, 1999, s. 274).

Öncelikle temel yapının, eşit vatandaşlık özgürlüğünü güvence altına alan adil bir anayasa ile düzenlenmesi gerektiğini söyler. Vicdan hürriyeti ve düşünce özgürlüğü garanti edilmeli ve siyasi özgürlükler korunmalıdır. Ayrıca fırsat eşitliğinin de hakkaniyetli (fair) olması gerekmektedir. Bu, olağan sosyal sabit sermayenin korunması yanında; yönetimlerin, eğitim ve kültürel bakımdan kişilerin eşit biçimde donatılmasını sağlaması ve bunun için de özel okulları subvansiyonla desteklemesi veya bir kamu eğitim sistemi kurması gerektiği anlamına gelmektedir. Hakkaniyet aynı zamanda ekonomik faaliyetlerde fırsat eşitliğinin sağlanmasını ve meslek seçiminde özgür olmayı da ifade eder. Buna, firmaların ve özel birliklerin işleyişinin kontrol altına alınması ve monopolcü girişimler ile bariyerlerin önlenmesi yoluyla ulaşılabilir. Son olarak yönetimler aile yardımları veya hastalık ve istihdam gibi özel bazı ödemeler yoluyla bir sosyal minimumu garanti etmelidirler (negatif gelir vergileri) (Rawls, 1999, s. 275).

Bu kurumların oluşturulmasında yönetimin dört ayrı bölüme ayrılması mümkündür. Her bir bölümdeki farklı kurumlar belirli sosyal ve ekonomik koşulların korunmasına ilişkin çeşitli faaliyetlerden sorumludurlar. Buradaki ayırım genel yönetimin üzerinde bir oluşumu ifade etmemektedir. Sözü edilen ayırım, fonksiyonlardaki farklılıklar olarak anlaşılmalıdır. Örneğin dağıtımla ilgili bölüm fiyat sisteminin rekabetçi biçimde işlenmesini ve makul düzeyleri aşan piyasa güçlerinin önlenmesini sağlar. Piyasalar daha rekabetçi hale getirilemediği müddetçe bu türden bir güç var olmayacaktır. Dağıtım bölümü ayrıca sosyal fayda ve maliyetlerin doğru biçimde ölçülmesinde kullanılan fiyatların hatalı oluşu nedeniyle meydana gelen etkinlik sapmalarının belirlenmesi ve düzeltilmesinden sorumludur. Bunu gerçekleştirirken uygun vergi ve subvansiyonları

kullanmakta ve mülkiyet haklarındaki değişikliklerden yararlanmaktadır. Diğer taraftan istikrar bölümü, çalışmak isteyenlerin iş bulabildiği ve meslek seçimi serbestliğinin bulunduğu bir tam istihdam düzeyini gerçekleştirmek için çaba göstermektedir. Bu iki bölüm genellikle birlikte piyasa ekonomisinin etkinliğini sağlamaktadırlar (Rawls, 1999, s. 275-276).

Sosyal minimum transfer bölümünün sorumluluğundadır. Bu bölüm ihtiyaçları hesaba katar ve diğer isteklere göre bunları ağırlıklandırır. Rekabetçi fiyat sistemi ihtiyaçları dikkate almaz ve bu nedenle bir dağıtım aracı olamaz. Genel adalet duygusunun karşılık bulması için sosyal sistemi oluşturan parçalar arasında bir işbölümünün olması gerekmektedir. Farklı kurumlar farklı ihtiyaçlara cevap vermektedir. Adalet prensipleri tüm yapıyı düzenlediğinden bu prensipler aynı zamanda kurallar dengesini de düzenlemektedir. Bu denge ise mevcut siyasal anlayışa göre farklılık gösterecektir (Rawls, 1999, s. 276-277).

Dağıtıcı adalet; arka plandaki kurumlara ve bunların toplam gelir, ücretler ve diğer gelir arttırıcı transferleri nasıl dağıttıklarına bağlı olacaktır. Toplam gelir rekabetçi şekilde belirlenirken ihtiyaçların ve uygun bir yaşam standardının göz önünde bulundurulmaması güçlü itirazlara yol açmaktadır. Transferler yoluyla belirli bir minimum temin edildikten sonra kalan toplam gelirin fiyat sistemine göre yön bulması adil görünmektedir. Tabii burada tekelci kısıtlamaların olmadığı ve aşırı dışsallıkların devre dışı bırakıldığı varsayılmaktadır. Adalet prensiplerinin tatminkar olup olmadığı, en az avantaja sahip olanların toplam gelirlerinin uzun dönem beklentilerini karşılayıp karşılamadığı sorusunu akla getirmektedir (Rawls, 1999, s. 277).

2.3. BENTHAM'IN FAYDA İLKESİ

Harsanyi'nin modern faydacılığına çözümlemek için öncelikle klasik faydacılığın temel niteliklerinin irdelenmesi gerekir. Bu nedenle bu bölümde Harsanyi faydacılığına öncül olarak Behtamcı fayda yaklaşımı incelenecektir.

Doğa insanlığı iki egemen güç olan haz ve acının boyunduruğuna bırakmıştır. İnsanın ne yapması gerektiğini ve ne yapacağını yalnızca onlar belirler. Bir yandan doğru ve yanlışla ilişkin standartlar, öte yandan neden-sonuç zinciri haz ve acının hakimiyetine

bağlanmıştır. Bütün eylemleri, söylenenleri ve düşünceleri onlar yönetir; onların egemenliğinden kurtulmak için sarf edilen her çaba onları kanıtlamaya ve doğrulamaya hizmet edecektir (Doğan, 2008, s. 381). Haz ve acıdan kurtulduğunu iddia eden bir insan dahi aslında her zaman için onların hakimiyetinde olacaktır. Fayda ilkesi bu hakimiyeti kabul etmektedir. Faydacıların amacı akıl ve hukukun eliyle mutluluk yaratacak olan bir sistemin oluşturulmasıdır (Bentham, 1823, s. 1).

Benthamcı fayda ilkesi, eylemlerin onaylanıp onaylanmayacağına karar verilmesi için kullanılır. Bunu gerçekleştirirken söz konusu kesimlerin mutluluğunu artırma veya azaltma eğilimi göz önünde bulundurulur. Diğer bir deyişle eylemin mutluluğu desteklediği mi yoksa bu mutluluğun karşısında mı durduğu önemlidir. Burada söz konusu olan tüm eylemlerdir. Dolayısıyla yalnızca özel kişilerin eyleminin değil aynı zamanda yönetimlerin de eylemlerinin anlaşılması gerekmektedir (Bentham, 1823, s. 2).

Fayda; hem mutluluk (yarar, avantaj, haz, iyi) üreten şeyleri hem de mutsuzluğu (zarar, acı, kötülük) engelleyen şeyleri niteleyen bir özelliktir. Mutluluk; söz konusu kesim toplum ise toplumun mutluluğunu, eğer belli bir birey ise o bireyin mutluluğu işaret eder (Bentham, 1823, s. 2).

Bireyin çıkarının ne olduğunu anlamadan toplumun çıkarından söz etmek anlamsızdır. Bir şey, bir bireyin toplam hazzını artırma eğiliminde veya başka bir deyişle bireyin toplam acısını azaltma eğiliminde ise bu şeyin bireyin çıkarını arttırdığı veya onun çıkarına olduğu söylenir. Toplumun mutluluğunu artırma eğilimi, onu azaltma eğiliminden büyük olan bir eylemin de fayda ilkesine ya da kısaca faydaya uygun olduğu söylenebilir (Bentham, 1823, s. 3).

Bir birey herhangi bir eylem ya da yasayı, o eylem ya da yasanın toplumun mutluluğunu artırma veya azaltma eğilimine bakarak uygun görüyor veya uygun görmüyorsa, o bireyin fayda ilkesinin bir savunucusu olduğu söylenebilir. Benzer biçimde ifade edecek olursak ilgili eylem veya kanunun fayda kural ve ilkelerine uygun olup olmadığına bakarak bunlara olur veriyorsa bu kişinin fayda ilkesinin bir taraftarı olduğu söylenebilir (Bentham, 1823, s. 3-4).

Bentham'ın faydacılığı hazcı faydacılık olarak adlandırılır. Önemli olan hazların niteliğinden çok niceliğidir; fayda ölçümlenebilen, ölçümlenebilir olduğu için de nesnel ve bilimsel bir şeydir. Doğanın kendisine verdiği haz ve acı doğrultusunda aklı ile hesap yapıp ölçümleyebilen ve ona göre hareket eden insan, eylemlerinin sonucunda olabildiğince çok insanın yararını gözeterek kendi yararına da davranacak ve böylece ahlak bilimine uygun davranmış olacaktır (Güntöre, 2004, s. 79-80).

2.3.1. Haz ile Acının Kaynakları ve Türleri

Bentham haz ve acının kökeninde fiziksel, siyasi (politik), ahlaki ve inanca ilişkin kaynakların olduğunu belirtmektedir. Bunların herbirine ilişkin haz ve acı herhangi bir yasa veya davranış kuralına yönelik bağlayıcı gücü göstermektedir ve bunların hepsi yaptırımlar olarak ifade edilebilir (Bentham, 1823, s. 27).

Yaptırımlar içinde bulunulan hayatta, doğanın sıradan gidişatı içinde meydana geliyor ve kasten herhangi bir insan müdahalesi veya başka herhangi sıradışı görünmez bir iradenin değişiklik yapması da söz konusu değilse, ortaya çıkan haz veya acının kaynağı “fiziki” yaptırım olarak ifade edilebilir. Belirli bir kişi veya toplumdaki kişiler setinin bir dağıtım amacına yönelik olarak seçiminin toplumdaki egemen veya üstün gücün iradesine göre belirlenmesi durumunda “siyasi” yaptırımdan bahsedilebilir. Böyle bir şansın toplumdaki kişilerin elinde olması ve herhangi bir yerleşik kural veya toplu karara dayanmaksızın bireylerin o andaki eğilimlerine göre dağıtımın belirlenmesi durumunda “ahlaki” veya “popüler” (popular sanction) yaptırımdan söz edilebilir. Eğer bu şans, şimdiki yaşamımızda veya gelecekte üstün görünmez bir gücün elinde ise “inanç” yaptırımından bahsedilebilir. Fiziksel, politik veya ahlaki yaptırımlardan kaynaklanan haz veya acıların hepsinin tecrübe edilmiş olması gerekmektedir. Bu tecrübenin inançsal yaptırımdan kaynaklanmasını bekleyebileceğimiz şimdiki yaşamımızda veya gelecekte edinilmesi mümkündür (Bentham, 1823, s. 27-28).

Bentham, acılar ve hazların tek bir genel terimle ifade edilebileceğini ve bunun da “ilgi çekici algılar (interesting perceptions)” olabileceğini söyler. İlgi çekici algılar basit veya karmaşık olabilirler. Karmaşık bir ilgi çekici algı 1. Tek başına bir hazdan 2. Tek başına bir acıdan 3. Haz ve acı veya hazlar ile acılardan oluşabilir. Birçok hazzın basit bir haz

olarak değil de tek bir karmaşık haz olarak dikkate alınmasını belirleyen şey uyarıcının doğasıdır. Aynı nedenle gerçekleşen eylemlerle tek bir seferde uyarılan tüm hazlar tek bir haz olarak dikkate alınabilir (Bentham, 1823, s. 35).

İnsan doğasının duyarlı olduğu birçok basit haz örneği bulunmaktadır. Bentham bunları şu şekilde sıralamaktadır: 1. Duygusal hazlar. 2. Zenginlikten (refah) sağlanan hazlar. 3. Yetenekten kaynaklanan hazlar. 4. Dostluktan kaynaklı hazlar. 5. İyi bir itibardan (şöhretten) kaynaklı hazlar. 6. Gücün sağladığı hazlar. 7. İnanca bağlı hazlar. 8. Yardımseverlikten kaynaklı hazlar. 9. Kötülükten (malevolence) sağlanan hazlar. 10. Anıların verdiği hazlar. 11. Hayal gücünün verdiği hazlar. 12. Beklentilerden kaynaklanan hazlar. 13. İlişkilere (ortaklıklara-association) bağlı hazlar. 14. Sıkıntılardan kurtulmanın verdiği hazlar (Bentham, 1823, s. 35).

Basit hazları bu şekilde belirttikten sonra Bentham basit acıları da sıralamaktadır. İnsan doğasının duyarlı olduğu hazlar ile acılar benzerdir. Bentham hazlardan farklı olarak burada yoksunluktan kaynaklı acılar, beceriksizlikten kaynaklanan acılar, kinden veya düşmanlıktan kaynaklı acılar ve kötü bir namdan kaynaklanan acıları göstermektedir. Güç ve inanca bağlı olarak ortaya çıkan hazların karşısında ise herhangi bir acı belirtmemiştir.

Haz ve acıların herbirine ilişkin kaynaklar da ayrıca farklıdır. Buna göre duygudan kaynaklanan hazlar: 1. Açlık ve susuzluğun giderilmesinden sağlanan her türlü hazı içeren damak tadı ve lezzetin verdiği hazlar. 2. Sarhoşluğun verdiği hazlar. 3. Koku alma organından sağlanan hazlar. 4. Dokunma duyusunun verdiği hazlar. 5. İşitmeden sağlanan basit hazlar. 6. Görmeden sağlanan basit hazlar. 7. Cinsellik duygularından kaynaklı hazlar. 8. Sağlıktan kaynaklanan hazlar ve 9. Yenilikten veya merak duygusunun giderilmesinden sağlanan hazlardır (Bentham, 1823, s. 36).

Zenginlik (refah) kaynaklı hazlardan ise keyif veren veya güvenliği sağlayan araçlar listesindeki öğelere sahip olma hissinden, özellikle de bunların ilk kez elde edilmesinden kaynaklı hazlar anlaşılabilir. Burada ilk elde edinmeden sağlanan haz daha sonra mülkiyetten sağlanan bir haz olarak ortaya çıkar. Yeteneklerin sağladığı hazlar birtakım keyif veren araçların kullanımına bağlı olduğundan daha fazla veya daha az bir çabayla bunu elde etmek mümkün olmaz. Dostluğa ilişkin hazlar, bir kişinin

varlıklarının devrinde o kişiyi ikna etmek veya karşılıksız birtakım hizmetlerinden fayda sağlamak şeklinde ortaya çıkabilir. Bu, kişilerle olan iyi ilişkilerin bir meyvesi olarak ifade edilebilir. İyi bir itibar da benzer bir etki yaratmakta ve ilgili bireyin ait olduğu toplumda kendisine yönelik duyulan sevgi, iyi niyet ve saygı, birtakım karşılıksız ve içten gelen hizmetlerin faydasına yol açmaktadır. Güç, insanların idare edilmesinde önemlidir. İnsanların korku ve umutları aracılığıyla hizmetlerinin faydalarından yararlanılabilir. İnanç yardımıyla yaratıcı gücün iyi niyetinin kazanılması veya yardımının alınması yoluyla fayda (haz) sağlanabilir. Yaratıcının özel ilgisinin, içinde bulunduğumuz yaşamda ve ileriki hayatta sağlayacağı yararlar olacaktır. Bunlar aynı zamanda dinin verdiği haz, dini yatkınlığın verdiği haz veya dini müeyyidelerin verdiği hazlar olarak da ifade edilebilir.

İnsanlar yaratıcı güce, insanlara ve hayvanlara karşı duyarlılığa sahip varlıklardır. İyilikseverliğe konu olanların sahip oldukları varsayılan hazlardan kaynaklanan hazlar yardımseverliğe, sosyal duygulara veya acıma duygusuna ilişkin hazları ifade etmektedir. Kötülükten sağlanan hazlar kötülüğe maruz kalanların acılarından kaynaklandığı sanılan hazlardır. Buna maruz kalanlar insan ve hayvanlar olabilir. Hatıralara bağlı hazlar, keyif verici veya acı verici bir duruma maruz kaldıktan sonra bunların yeniden hatırlanması nedeniyle oluşan hazlardır. Hayal gücüne ilişkin hazlar hatıraların sağladığı hazlara benzetilebilir ancak buradaki anıların sıralaması ve gerçekleştiği koşullar hatıralardan farklılık göstermektedir. Beklentilerden kaynaklanan hazlar, geleceğe ilişkin olarak ve inanç duygusuyla bağlantılı şekilde oluşan, herhangi bir türden haz beklentisinden doğan hazlardır. İlişkilere bağlı hazlar, haz verici bir şey veya olayla kurulan ilişkiden doğan hazları ifade eder. Tehlike içeren bir oyunda veya herhangi bir şans oyununda sahip olunan iyi şansa ilişkin hazlar bu duruma örnek verilebilir. Belirli bir zamanda herhangi bir acıya maruz kaldıktan sonra bunun azalması veya ortadan kalkması sonucunda ortaya çıkan hazlar da sıkıntıların giderilmesine ilişkin hazlar olarak belirtilebilir.

2.3.2. Haz ve Acının Ölçülmesi

Bentham, yasa koyucunun amacının hazzı artırmak ve acıları önlemek olduğunu ve bu amaç için yasa koyucunun onların her birinin değerini bilmesi gerektiğini ifade eder.

Hazlar ve acılar onun dikkate alması gereken araçlar olduğundan, yasa koyucu bunların gücünü, diğer bir deyişle bunların değerini, anlamaya çalışmalıdır.

Bir birey kendi haz veya acısının değerini yine kendisi için değerlendirdiğinde, bu değer aşağıdaki dört koşula göre daha az veya daha çok olabilecektir (Bentham, 1823, s. 31).

1. Yoğunluğu.
2. Sürekliliği.
3. Kesinliği veya belirsizliği.
4. Yakınlığı veya uzaklığı.

Bu koşulların herbiri, bir haz veya acının değerlendirilmesinde göz önünde bulundurulacak olan koşullardır. Ancak herhangi bir haz veya acının değeri, bunları ortaya çıkaran herhangi bir eylemin eğilimini tahmin etmek amacıyla dikkate alındığında hesaba katılması gereken iki koşul daha söz konusu olmaktadır (Bentham, 1823, s. 31).

Bunlardan ilki aynı türden bir duygunun ilgili duyguyu izleme şansı olarak ifade edilebilecek olan üretkenliktir. Acının acıyı, hazzın da hazzı takip etmesi bu sürece örnektir. İkincisi ise tersi türden bir duygunun söz konusu duyguyu takip etmeme olasılığı olarak ifade edilen saflıktır. Hazzın acıyı, acının da hazzı izlemesi ise bu süreci betimlemektedir. Bu iki özellik haz ve acının nadir görülen özellikleridir. Bu nedenle bahsedilen özellikler acı ve haz değerinde hesaba katılmamaktadırlar. Bu özellikler yalnızca acı ve hazzı üreten eylem veya olayların eğilimine yönelik dikkate alınan özelliklerdir (Warnock, 2003, s. 41-42).

Haz ve acının kapsamı diğer bir özelliktir. Kapsamdan kastedilen bu iki duygudan etkilenenlerin sayısıdır. Toplumun çıkarlarını etkileyen bir eylemin genel eğilimini ortaya koyabilmek için öncelikle çıkarları bundan en çok etkilendiği düşünülen kişi dikkate alınarak aşağıdaki durumlar hesaba katılır (Warnock, 2003, s. 42-43);

- İlgili eylemle başlangıçta ortaya çıkan ayırt edilebilir her bir hazzın değeri.
- İlgili eylemle başlangıçta ortaya çıkan her bir acının değeri.
- İlk hazdan sonra ortaya çıkan hazzın değeri. Bu, ilk hazzın üretkenliğini (fecundity) ve ilk acının safsızlığını (impurity) oluşturur.

- İlk acıdan sonra ortaya çıkan acının değeri. Bu, ilk acının üretkenliğini ve ilk hazzın da safsızlığını oluşturur.
- Tüm hazların değerinin bir tarafta ve tüm acıların değerinin de diğer tarafta toplanması, bunun sonucunda haz tarafı ağır basarsa ilgili eylemin bahse konu bireyin çıkarları açısından iyi eğilime sahip olduğuna, acı tarafı ağır basarsa da kötü eğilime sahip olduğuna karar verilir.
- Çıkarları söz konusu olan bireylerin sayısı hesaba katılır ve yukarıdaki süreç tekrarlanır. Her bireye ilişkin olarak davranışların sahip olduğu iyi eğilim derecesine ait açıklanan değerler toplanır ve bu işlem kötü eğilimlere ilişkin olarak da gerçekleştirilir. Denge durumuna bakılır. Eğer haz tarafı ağırsa eylemin toplumdaki bireyler açısından genel olarak iyi eğilime sahip olduğu, eğer acı veya üzüntü duygusu ağırsa da aynı topluluk için kötü eğilimin söz konusu olduğu söylenir.

Bentham, süreklilik koşulundan hareketle, geleceği günümüze kurban etmemenin ve günümüzün küçük ve geçici zevkleri yerine daha yüksek kazançlı bir geleceğe yapılan tercihin önemini vurgular. Zevkten bir süre uzak durmak bizi gelecekte mutluluklar kümesine en fazla katkı getiren bir noktaya ulaştıracaktır (Hazlitt, 2006, s. 24).

Bentham, özenerek gerçekleştirdiği derecelendirme ve sınıflandırmasında sadece kazançların ve sahip olduklarının sayesinde elde ettiği maddi refah ve güçten sağladığı fiziki hazları değil, bununla birlikte hatıralarının, hayellerinin, ilişkilerinin, umutlarının, dostluklarının, iyi bir şöhretin, dindarlığının, cömertliğinin ve iyi niyetinin verdiği manevi hazzı da dahil eder (Hazlitt, 2006, s. 24).

2.3.3. Bentham'ın Dar Görüşlülüğü (Parochialism)

Bentham'ın fayda ilkesinin evrensel bir özelliğe mi sahip olduğu yoksa dar kapsamlı bir bakış açısını mı benimsediği konusunda farklı düşünceler bulunmaktadır.

Dar görüşlülük prensibi herkesin hesaba katılmasının gerekmediği, bu kişilerin içinde buldukları toplumun göz önüne alınmasının yeterli olacağını ifade eder. Burada toplumun çıkarları ile bu toplumu oluşturan çok sayıdaki kişinin çıkarları arasında bir

fark bulunmamaktadır. Bentham her ikisinin de benzer şeyler olduğuna inanmaktadır (Lyons, 2003, s. 24).

Bentham'ın tüm çalışmalarını dikkate alacak olursak çoğu durumda standartlarına ilişkin ifadelerinde parokial sınırlamaları uyguladığını görürüz. Sonuçta neyin desteklenmesi gerektiğine ilişkin olarak “en büyük mutluluk” veya “en büyük çıkar” formülünü devreye sokmaktadır. Buna bazen de “en fazla sayıda” ifadesini ilave eder. Yayınlanan çalışmalarında Bentham, ele alınan toplumun çıkarlarını açıkça sınırlandırmaktadır. Sınırlandırmalar bazen dahil edilip bazen edilmediği için Bentham sınırlamayı yalnızca bireyin toplum içindeki çıkarlarının söz konusu eylemlerle etkileneceğini düşündüğünde gerçekleştirebilir (Lyons, 2003, s. 24-25).

Bentham'ın fayda ilkesini açıklarken kullandığı “çıklarları söz konusu olan grup” ifadesinin davranışları “yönlendirilenler” olarak değil, çıkarları ilgili eylemden “etkilenenler” şeklinde yorumlanması gerekmektedir. Böylece ilke büyük bir esneklik kazanmış olur. Önemli olan nokta prensibin uyarlanabilir olduğunun görülmesidir. Bunun anlamı söz konusu bireyin (özel bir kişi veya kanun yapıcı da olabilir) ilkeyi uygulamadaki ihtiyacına göre genişletilip daraltabileceğidir. Burada prensibin evrenselliği korunmakta ancak uygulama ölçeği koşullara göre farklılık gösterebilmektedir (Burns, 2005, s. 52-53).

Bentham'ın Ahlak ve Yasama İlkelerine Giriş eserini yazdığı dönemde fayda teorisinin evrensel formunu dikkate almaması nedeniyle Lyons (2003), Bentham'ı parokialist olarak tanımlamaktadır. Buradaki problem Bentham'ın “en fazla kişiye en büyük mutluluk” ifadesini kullanıp kullanmamasıyla ilişkilidir ve Lyons da kullanmadığı dönemi ele almıştır. En büyük mutluluk formülü aslında evrenselliği ifade etmektedir ve Bentham bu ifadeyi çalışmalarının çoğunda bu sebeple kullanmaktadır.

1820'lerde yayınlanan çalışmalarında Bentham, önceki yazılarını yeniden düzenleyerek; “en fazla kişiye en büyük mutluluk” ifadesini, teorisini açıklayan temel bir unsur olarak kullanmış ve böylece teorisinin hem dar hem de evrensel bağlamda değerlendirilebilmesine sebep olmuştur (Burns, 2005, s. 53).

2.4. HARSANYI’NİN FAYDACILIK GÖRÜŞÜ

2.4.1. Harsanyi’nin Faydacı Sözleşmecilik Kuralı

Modern fayda teorisi, Benthamcı klasik fayda yaklaşımının üzerine temellenmekle birlikte daha ayrışık bir kurguya sahiptir. Modern teori, insanların eylemlerini neden gerçekleştirdiklerini açıklamaya çalışmaz. Bu görüşe göre, açıklayıcı (explanatory) bir teori yerine tanımlayıcı (descriptive) bir teoriyle yetinilmesi gerekmektedir. Tanımlayıcı teori, bireylerin gerçekleştirdikleri eylemlerin tutarlılığı hakkında yorum yapabilmek dışında bir amaca sahip değildir. Bu teorinin temelleri, gözlemlenen davranışlara dayanmaktadır ve bu nedenle de açıklanan tercihler teorisi olarak adlandırılmaktadır. Çünkü burada insanların ne istediklerini belirlemek için sunulan fırsatlar arasında yapılan gerçek seçimlere odaklanılmaktadır (Binmore, 2009, s. 542-543). Açıklamaların vardığı temel nokta, klasik faydacı teoride bireylerin toplam faydayı maksimize etmeye yönelik davranışlarının, modern fayda teorisinde gözlemlenen davranışlarla ya da yapılan tercihlerle de tutarlılık göstermesi gereğidir.

Modern fayda teorisinin temelleri Daniel Bernoulli (1738)’ye dayanır. John von Neumann ve Oskar Morgenstern’in (1944) geliştirdikleri beklenen fayda teorisi ile bütünleşik olarak iredelenir. Teoriye göre rasyonel bireyler karşılaştıkları alternatiflerin olasılıklarını hesaba katarak karar almaktadırlar. Riskli alternatifler arasında tercihte bulunurken bu olasılık hesaplarına göre kendilerine en yüksek faydayı sağlayan seçeneği tercih etmektedirler.

Harsanyi fayda yaklaşımını beklentilerle ilişkilendirerek kurgulamıştır. Kendisi, cehalet peçesi yaklaşımını savunarak rasyonel bir bireyin bu peçe ardında bir faydacı gibi davranacağını, daha da açık olarak von Neumann-Morgenstern’in öne sürdüğü gibi, bireylerin faydalarına ilişkin ağırlıklı toplamın maksimizasyonuna yöneleceklerini ifade etmiştir. Bu iddia, von Neumann-Morgestern (kısaca vN/M) tarafından geliştirilen fayda yaklaşımını kullanarak, cehalet peçesi düşüncesini şekillendirmeye ilişkin ilk girişim olması nedeniyle oldukça dikkat çekmektedir. Aslında Harsanyi, cehalet peçesi yerine tarafsız gözlemci (impartial observer) terimini kullanmış olsa da Roemer (2008)’e göre

bu iki kavram da etik olarak benzer, doğru bir tutumu sergilemektedir (Roemer, 2008, s. 129).

Harsanyi'nin argümanlarının işleyebilmesi için dört ilkenin kabul edilmesi gerekmektedir. Bunlardan ilki; ahlaki kuralların, rasyonel seçimlerin amacı olması gereğidir. Buradan anlaşılan, refahın akılcı maksimizasyonudur. İkincisi; ahlaki seçimler tüm ajanlarca tarafsız biçimde gerçekleştirilmelidir. Üçüncüsü; Bayesçi kuralların ahlaki karar almada uygun olacaktır. Dördüncüsü ise refahın kardinal kişiler arası karşılaştırmasının mümkün olmasıdır (Bailey, 1997, s. 38-39).

Harsanyi (1955), belirsizlik koşulları altında sosyal seçimlere yönelik üç varsayım ortaya koymuştur. Harsanyi'nin bu varsayımlarına göre: 1) bireysel kararlar alınırken beklenen faydanın maksimizasyonu dikkate alınmaktadır, 2) sosyal refah, beklenen bireysel faydanın artan bir fonksiyonu olarak ifade edilebilmektedir ve 3) sosyal seçim, beklenen fayda maksimizasyonu dikkate alınarak gerçekleştirilmektedir (Diamond, 1967, s. 765).

Harsanyi (1997), normatif konularda gerçek tercihler veya mutluluk (veya refah) yerine bilinçli (bilgiye dayalı) tercihlerin kullanılması gerektiğini söylemektedir. Bilinçli tercihler, başkalarının refahıyla ilgilendiğinden, gerçek tercihlerden ayrılmaktadır ve çoklu hesaplama modeli gerektirmektedir. Başkalarının refahıyla ilgilenme (duygusal olmayan özgecilik) durumu duygusal özgeciliğe farklıdır. Duygusal özgeciliğe başkalarına yardımcı olarak onları mutlu etmenin bireye mutluluk sağlaması söz konusudur. Sosyal kararlarda bu iki etki dışlanabilir veya dahil edilebilir. Duygusal olmayan özgecilik zorlamanın olduğu varsayımsal örneklerde varlık göstermiştir. Gerçek (fiili) tercihler, tarafsızlık (cehalet-ignorance) ve sahte tercihlerin etkisi nedeniyle, bilinçli tercihler ise kalıtımsal veya sonradan edinilmiş eğilimlerin irrasyonel olması nedeniyle eksiklikler içerebilmektedir (Ng, 1999, s. 197).

Bireyler gerçek tercihlerini, seçimleriyle ve sözlü ifadeleri ile ortaya koyarlar. Bilinçli tercihler, bireylerin tüm gerekli bilgilere sahip olduğu ve bu bilgileri tam olarak kullandıkları bir durumda ortaya çıkacak varsayımsal tercihleri ifade etmektedir. Bilinçli tercihlerden söz edebilmek için tercihlerimizin yapay olmaması ve gerçeği

yansıtması gerekir. Yapay ya da yanıltıcı tercihlerin zora dayalı davranışları ve kendini kandırmayı içeren çeşitli türleri bulunmaktadır (Ng, 1999, s. 198).

Harsanyi'nin önerdiği modele göre, bir birey iki alternatif kurumsal düzenleme arasındaki tercihini açıklarken tercihleri büyük ölçüde veya tamamen kişisel çıkarlarına bağlı olacaktır. Örneğin kapitalist bir sistemde zengin bir sermaye sahibi olacağını, ancak sosyalist sistem içerisinde en iyi ihtimalle basit bir kamu görevlisi olacağını bildiğini söyleyebilir. Bireysel tercihlerin bu şekilde değerlendirilmesi oldukça normaldir. Ancak kapitalizm ve sosyalizmin nispi mezziyetlerine yönelik ahlaki değer yargısı için bu geçerli değildir (Harsanyi, 1975, s. 598).

İki sosyal sistem arasından tercih yaparken, bu sistemler içerisindeki kişisel konumunu bilmediği bir durumda, bireyin ahlaki değer yargılaması yapacağı çoğunluk tarafından kabul gören bir yaklaşımdır. Örneğin; n sayıda bireyden oluşan bir toplum mevcuttur. Alternatif iki sosyal sistem arasında tercih yapılacaktır. Her iki sistemde de en iyi durumdaki birey, ikinci en iyi durumdaki birey veya üçüncü en iyi durumdaki birey v.b, olma olasılığı $(1/n)$ 'dir. Benzer şekilde en kötü durumdaki birey olma olasılığı da $(1/n)$ 'dir. Bu durum eşit olasılık varsayımı olarak nitelendirilmektedir. Orijinal pozisyon kavramının Harsanyi tarafından kullanılan bir versiyonunda, iki sosyal sistem arasından tercih yaparken kural olarak beklenen fayda maksimizasyonu prensibi kullanılmalıdır. (Harsanyi, 1975, s. 598).

Bu varsayımlar altında bireyin her zaman için toplum üyesi bireyler açısından daha yüksek ortalama faydaya yol açacak olan sosyal sistemi tercih edeceğini söylemek yanlış olmayacaktır. Daha genel olarak tüm toplumsal düzenlemeleri, bunların sağlayacağı ortalama fayda düzeylerine bakarak değerlendirecektir. Bu değerlendirme kriteri, ortalama fayda prensibi olarak ifade edilmektedir (Harsanyi, 1975, s. 598).

Elbette gerçek yaşamda bireyler bir toplumsal düzenlemeye ilişkin tercihlerini açıklarlarken genellikle olası durumlardaki kişisel konumlarının ne olacağı konusunda net bir fikre sahiptirler. Bununla birlikte bu türden bir bilgiye sahip olmadıklarında veya bunu ihmal ettiklerinde ve toplumdaki herhangi bir bireyin yerini alma olasılıklarının aynı olduğunu düşündüklerinde sosyal düzenlemelerden birisine yönelik bir ahlaki

değer yargısı veya ahlaki bir tercih açıkladıkları söylenebilmektedir (Harsanyi, 1975, s. 598).

Bu model altında her birey iki farklı tercih setine sahip olacaktır. Bunlar, özellikle kişisel çıkarlara ağırlık verilebilecek bireysel tercihler seti ve ortalama fayda prensibi gereğince her toplum üyesinin çıkarlarına aynı ağırlığı vermek üzere ciddi bir çabayı gerektiren ahlaki tercihler setidir.

2.4.2. Harsanyi ve Kural Faydacılığı

Bu görüşte doğa ve nesiller arası adalet bir araç olarak görülmektedir. Bu araçlar tüm faydacı bireylerin bireysel tercihlerine cevap veriyorsa, sosyal faydayı maksimize eden ahlaki kod içine dâhil edilebilir.

Kural Faydacılığı Benthamcı ve Humecü tercih görüşlerinin bir birleşimidir. Ahlaki değer yargısı, tercihlerin, dar anlamda istek ve hazzın değerlendirilmesini ifade eder. Tercihlerin kardinal olarak ölçülebilir ve kıyaslanabilir olduğu varsayıldığından ahlaki davranışların sonuçları tüm durumlarda hesaplanabilir. Harsanyi'nin kural faydacılığı Bayesçi rasyonellik üzerine inşa edilmiş olan bir sosyal refah teorisidir. Birlikte bireycilik ve simetri aksiyomu önermektedirler. Bu aksiyom farklı ajanların fayda fonksiyonlarına aynı ağırlığı vermektedir. Her bir birey kendi tercihlerini yalnızca bireysel fayda fonksiyonuna (bireysel tercihlere) göre değil aynı zamanda sosyal fayda fonksiyonuna (moral tercihlere) göre de açıklamalıdır. Bu yolla sosyal iyi, bireysel tercihlere bağlı olmaktadır. Her bir bireyin, tüm faydacı bireyler için aynı stratejiyi uyguladığı varsayımından hareketle, kural faydacılığı; tüm faydacı bireylerin, birlikte beklenen sosyal faydayı maksimize edecek veya toplum üyesi olan bireylere daha yüksek ortalama fayda düzeyini sağlayacak olan sosyal sistemi veya ahlak kodunu belirlemesini ister (Brandolini, 2007, s. 519).

Bir ahlaki eylem iki adımda seçilir. İlk olarak bütün faydacı bireyler olası tüm ahlaki kurallar içerisinde beklenen sosyal faydayı maksimize eden ahlaki kuralı veya kodu seçerler. Bu adımda nihai ahlaki kriter sosyal refah maksimizasyonunun sonuçsalcı kriteridir. İkinci adımda her birey sosyal açıdan optimal kodla tutarlı kişisel eylemini seçer. Bir ahlaki kodun, eğer daha yüksek sosyal faydaya yol açacaksa, bireysel

eylemleri sonuçsalcı olmayan bir kriterle değerlendirebileceği kabul edilmektedir. Bir ahlak kodunun sosyal rolü insanların belirli şeyleri yapmalarını ve diğer bazı şeyleri yapmamalarını istemesidir (emretmesidir). Böylece bireysel haklar ve özel yükümlülükler tazmin ilkesine gerek duyulmaksızın belirlenmektedir. Bir ahlak kodu, adalet talebini ve aynı zamanda nesiller arası adalet talebini karşılayabilir. Bu yolla kural faydacılığı sürdürülebilir kalkınma kavramı ile tutarlılık göstermekte ve fakat bu zayıf kalmaktadır. Harsanyi'nin ahlaki tercihler düşüncesi, etik sosyal tercih teorinden esinlenmektedir (Brandolini, 2007, s. 519).

Gerçek yaşama ilişkin ahlak karmaşasına yönelik olarak kavramsal bakımdan açık pratik bir kriter önermektedir. Bize birbiriyle çatışan iki veya daha fazla ahlaki kuralın bulunduğu bir durumda ne yapılması gerektiğini işaret eder. Hatta bize iki alternatif ahlaki kod arasında, örneğin toplumumuza veya daha dar sosyal gruplara ilişkin gelenekler ve kabul edebileceğimiz olası herhangi bir alternatif ahlaki kod arasında, nasıl seçim yapılması gerektiğini gösterir (Harsanyi, 1977, s. 30).

Faydacılık denildiğinde öncelikli olarak akla gelen türlerden biri de davranışsal faydacılıktır. Bu faydacılık görüşü, faydacı kriterin daima doğrudan bireysel eylemlere uygulanması gerektiğini kabul eder. Bu eylemler her zaman en yüksek sosyal faydayla sonuçlanacak ahlaki açıdan doğru eylemler olacaktır. Genel ahlaki duygulara göre verilen sözlerin tutulması gerekir. Ancak eğer bu sözün yerine getirilmesi kişi için veya başka insanlar için oldukça büyük sıkıntılara yol açacaksa durum değişmektedir. Davranışsal faydacılığa göre, eğer sözün tutulduğu duruma göre daha iyi doğrudan sosyal sonuçlar doğuracaksa, her zaman için sözden caymak gerekmektedir. Benzer şekilde genel ahlaki hislere göre acil durumlar dışında başka insanların mallarını onların rızası olmaksızın almaktan kaçınılır. Ancak davranışçı faydacılık, veri nesne için mevcut sahibinden daha şiddetle ihtiyaç duyuluyorsa, ilgili nesnenin mülkiyetinin her zaman ele geçirilebileceğini işaret etmekte ve bunda ahlaki bir sakınca da görmemektedir (Harsanyi, 1977, s. 30-31).

Harrod (1936), davranışsal faydacılığa ilişkin güçlükleri aşmak amacıyla faydacılığın revize edilmiş bir formunu önermekte ve bunu kural faydacılığı olarak adlandırmaktadır. Harrod, faydacı kriterin ilk olarak her bir bireyin eylemine değil,

bunun yerine bu eylemi yönlendiren ahlaki kurala uygulanması gerektiğini öne sürmektedir. Böylece eğer bir bireyin davranışı doğru ahlaki kurala uygunsu bu davranış ahlaki bakımdan doğru kabul edilmelidir. Burada gerçekleştirilen davranışın olası en yüksek sosyal faydaya yol açıp açmayacak olması önem arz etmemektedir. Diğer taraftan, herkesçe takip edilirse doğru ahlaki kuralın uzun vadede en yüksek sosyal faydaya yol açacak bir davranış kuralı olarak belirlenmesi gerekmektedir. Örneğin çoğu durumda sözünde durmamak daha fazla sosyal faydaya yol açacak olsa dahi bireyler söz tutmayı ahlaki bir görev olarak görür. Çünkü uzun vadede eğer insanlar özel bazı durumlar dışında sözlerin tutulacağına güvenebilirlerse toplum daha iyi duruma gelecektir. Hangi durumlarda söz tutmanın ihlal edileceği de hangi istisnaların uzun vadede sosyal faydayı maksimize edeceği sorusunun cevabına bağlı olacaktır. Burada herkesin söz tutulmamasına izin verilen istisnaları bileceği varsayılmaktadır (Harsanyi, 1977, s. 32).

Faydacılığa ilişkin yaklaşımlardan birisi, her bir bireyin faydasının bir diğerinkinden bağımsız olduğunu ve her bireyin kendi faydasına diğerlerinkinden daha fazla önem verdiğini kabul eder. Faydacılığın, bireysel çıkarı ön plana koyan bu versiyonu, deneklerin arzu edilen en fazla parayı elde edebilecekleri dağılımı dikkate alacaklarını söyler. Böylece denekler kendi kazançlarını maksimize edecek şekilde davranacaklardır (Hoffman ve Spitzer, 1985,s. 262-263).

Faydacılığın bu versiyonu “iktisadi insan” paradigmasını işaret etmektedir. Bu ekonomik insan birçok ekonomik modelde ve oyun teorisi modelinde kararlarını kendi çıkarlarını gözeterek vermektedir. Mülkiyet hakları iyi tanımlandığında rasyonel ekonomik ajanların yalnızca ilgili işlemi yapmadan önceki durumlarına göre daha kötü hale gelmeyeceklerine inandıkları anlaşmalar içinde yer alacakları varsayılmaktadır. Sahip olduğu kaynaklardan ancak karşılığında bununla orantılı bir çıkar elde ederse vazgeçecektir. Altruizm (diğerkamlık) ekonomik modellemelerde ve oyun teorisi modelinde genellikle göz ardı edilmektedir (Hoffman ve Spitzer, 1985, s. 263).

2.4.3. Harsanyi'nin Tercih Faydacılığı

Sosyal faydanın (veya sosyal çevremizdeki toplam “iyi”nin miktarının) maksimizasyonu tüm faydacı teorilerde kritik rol oynamaktadır. Sosyal fayda, farklı faydacılar tarafından ayrıksı yollarla tanımlanmaktadır. Klasik faydacılık hedonistik tanımlamayı kullanır. Buna göre sosyal fayda, eğer haz ve acının herbiri sürelerine, yoğunluklarına ve benzer özelliklerine göre ağırlıklandırılabilmişlerse, toplam haz miktarı (veya daha az toplam acı) olarak betimlenir. Bunun aksine Moore ideal faydacı tanımlamayı önermektedir. Moore’a göre sosyal fayda içsel değerlerin toplam miktarı olarak ölçülür (Harsanyi, 1977, s. 5). Moore, bir eylemimizin dünyayı gerçekten daha kötü duruma getireceğini kati suretle bildiğimiz bir durumda farklı davranmıyorsak bunun daima yanlış olacağını söyler. İdeal faydacılığa ilişkin bu argümanını, faydacı olmayan ahlaki görüşlere ve egoizme karşı kullanmıştır (Skelton, 2014, s. 47-48).

Harsanyi (1977)’ye göre her iki tanımlama da problemler barındırmaktadır. Hedonistik tanımlama, insan davranışlarının her zaman için acıdan kaçınma ve hazzı arttırma yönünde motive edildiğini varsayan ve artık eskide kalmış olan hedonistik psikolojiye dayanmaktadır. Ancak burada sanki insanlar paraya karşı duyulan istek, sosyal statü, başarı, bilgi veya diğer insanların çıkarlarına ilişkin samimi bir endişe gibi faktörlerle motive edilemezmiş gibi bir durum söz konusudur. Diğer taraftan Moore’un ideal faydacılığında “içsel değerlerin zihinsel durumu¹”nun diğer bazı özel “doğal olmayan niteliklere” sahip olma durumlarından farklılaştığı varsayılır. Bu pek çok insanın kabul etmekte zorlanacağı bir metafizik teoridir² ve buna inanmak istense bile teoriyi destekleyici argümanları bulmak oldukça zordur (Harsanyi, 1977, s. 5).

Harsanyi, eğer toplumdaki bireylerin tercihleri açısından sosyal faydanın belirlenmesinde ekonomistler takip edilirse, bu iki teoriye ilişkin güçlüklerin kolayca aşılmasının mümkün olacağını ifade etmektedir. Bu yaklaşımı da tercih faydacılığı

¹ McTaggart, bilgi, erdem, bazı duygulara(özellikle sevgi gibi) sahip olma, haz ve belirli bir miktar ve yoğunlukta bilince sahip olmak olarak ifade ettiği “yaşam dolgunluğu(fullness of life)” gibi unsurları zihinsel durumlar olarak tanımlamaktadır (Skelton, 2014, s.73).

² Moore (1993), metafiziği doğal olanın karşıtı anlamında kullanmaktadır. Bunu savunanlara göre bilgilerimiz yalnızca dokunabildiğimiz, görebildiğimiz veya hissedebildiğimiz şeylerle sınırlı değildir (Moore, 1993, s.161).

olarak adlandırmaktadır. Buna göre, aksine güçlü nedenler olmadığı sürece temel ahlaki görevimiz diğer insanlara kendi istekleri ve tercihlerine göre davranmamızdır. Bunun anlamı; insanların haz almalarına, acıdan kaçınmalarına, içsel değerlerin zihinsel durumlarına veya herhangi başka bir hedefe, bu hedefe ulaşmak istedikleri müddetçe ve yalnızca buna ulaşmak istedikleri için ulaşmalarına yardımcı olunmasının gerekli olduğudur. Bizlerin onlar için istediğimizi ya da onlar için iyi olduğunu düşündüğümüz şeyi değil, onların istediklerini elde etmelerine yardımcı olunmalıdır (Harsanyi, 1977, s. 5-6).

Harsanyi (1955; 1977)'ye göre; sonlu alternatifler setinden türetilen olası şans oyunlarına ilişkin olarak her birey ve toplum vonNeumann ve Morgenstern fayda fonksiyonuna sahip ise; ve herhangi bir p şans oyunu sosyal olarak (her birey için) diğer herhangi bir q şans oyunundan farksız ise (Pareto farksızlık koşulunun şans oyununa uyarlanmış şekli) bu durumda sosyal fayda fonksiyonu bireysel fayda fonksiyonlarının lineer bir kombinasyonudur (affine combination). Bu sonuç Harsanyi'nin sosyal toplam teoremi (social aggregation theorem) olarak bilinmektedir (Blackorby, Donaldson, ve Weymark, 1999, s. 365-366).

Harsanyi (1975), tercihlere ilişkin olarak Rawls'ın maksimin prensibine yönelik eleştirilerini ve buna ilişkin paradoksu bir örnek yoluyla ortaya koymaya çalışmaktadır. Burada New York'ta yaşayan ve aynı anda iki iş teklifi alan bir bireyden bahsedilmektedir. Bunlardan birisi New York'ta ancak sıkıcı ve düşük maaşlı bir iş, diğeri ise Chicago'da oldukça ilgi çekici ve iyi ücretli bir iştir. Eğer Chicago'daki iş seçilmek istenirse, işin hemen ertesi gün alınması gerektiğinden, New York'tan Chicago'ya uçakla gidilmesi gerekmektedir. Bu nedenle oldukça düşük ancak pozitif bir olasılıkla uçak kazasında ölme riski bulunmaktadır.

Maksimin kriteri, mevcut tüm politikaların, gerçekleşebilecek en kötü olasılığa göre değerlendirilmesi gerektiğini işaret eder. Böylece New York'taki iş seçilirse ortaya çıkacak en kötü durumda iyi bir işe sahip olunmaz ancak hayatta kalınır (burada yakın gelecekte uçak kazası dışında ölme şansı sıfır olarak kabul edilmektedir). Bunun aksine Chicago'daki iş seçilirse ortaya çıkabilecek en kötü durum uçak kazasında ölmektir. İlk durumdaki olası en kötü sonuç ikinci durumdaki olası en kötü sonuçtan çok daha iyidir.

Sonuç olarak eğer maksimin prensibi dikkate alınırsa New York'taki işi seçmek gerekir. Uçak kazası olma ihtimalinin düşük olduğu düşünülse ve tercihler ağırlıklı olarak Chicago'daki iyi işi seçme yönünde olsa da bu işin seçilmemesi gerekir.

Bu sonuç oldukça irrasyonel gözükmemektedir. Aslında uçak kazasının gerçekleşme olasılığı düşük olarak görülüyorsa ve Chicago'daki işi seçme konusunda da yeterince güçlü bir tercih varsa yapılması gereken şey bu işi seçmek olmalıdır. Bu, Bayesçi teoriye göre yapılması gerekeni ifade eder (Harsanyi, 1975, s. 595).

Eğer maksimin prensibi seçilirse araba çarpma ihtimali dolayısıyla sokağın karşısına bile geçilmemeli, yıkılma ihtimali nedeniyle bir köprü üzerinde sürüş yapılmamalı, bir felaketle sonuçlanabileceğinden asla evlenilmemelidir v.b. Bir birey gerçekten bu şekilde hareket ederse sonunda akıl sağlığı problemleriyle karşılaşacaktır (Harsanyi, 1975, s. 595).

Kavramsal olarak maksimin prensibiyle ilgili temel sorun süreklilik koşulunu ihlal etmesidir. Eylemlere, gerçekleşme olasılığı oldukça düşük, bazı istenmeyen şartlara tamamen bağlı olarak karar verilmesi ve ortaya çıkacak olumsuz sonuçların ne olasılıkla kabul edildiğinden bağımsız olarak bunun yapılması oldukça irrasyoneldir (Harsanyi, 1975, s. 595).

Maksimin prensibinin rasyonel kararlara yöneltmesi ancak maksimin prensibi ile beklenen fayda maksimizasyonu prensibinin denk olduğu durumlarda geçerlidir. Bu iki ilke, önerdiği politika sonuçları açısından birbirinden farklı olduğu durumlarda birbirine denk olmaktan uzaktır. Harsanyi; beklenen fayda maksimizasyonu prensibinin, maksimin prensibine göre daha rasyonel politikalar önerdiğini savunmaktadır (Harsanyi, 1975, s. 595-596).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DAĞITICI ADALETİN DENEYSEL ANALİZİ

3.1. DENEYSEL İKTİSAT

Tezin uygulama aşamasında; daha önce tartışılan fayda teorilerinin sınanması amacı ile deneysel analiz tekniğini kullanılmıştır. Bu tercihin temel nedeni; deneysel araştırmaların; dağılım odaklı iktisadi kuramların ampirik olarak sınanmasını olanaklı kılan teknikler sunmasıdır. Hazırlanan tasarımın detayları bölüm içerisinde aktarılmaktadır.

Gerçekleştirilen deneysel uygulamanın teorik altyapısının içselleştirilebilmesi adına bu bölümde öncelikli olarak deneysel iktisadın temel ilkeleri aktarılacak; daha sonra dağıtıcı adalete ilişkin ampirik yazın gözden geçirilecek; son olarak ise uygulamada sınanan hipotezler ve sonuçlara ilişkin genel değerlendirmeler paylaşılacaktır.

3.1.1. Deneysel İktisadın Gelişimi

Deneysel çalışmaların altında yatan temel rasyonel kontroldür. Deney, bir olayın ya da olaylar kümesinin kontrol edilen şartlar altında gözlemlenmesidir. Deneysel tasarımlardaki ana amaç, bazı değişkenler/miktarlar arasındaki bağımlılığı incelemek ve bahsedilen bağımlılığı yaratan nedensel ilişkileri sorgulayan belirli bilimsel sorunsalları çözümleyebilmektir (Guala'dan Aktaran: Seçilmiş, s. 62).

Smith (1994), ekonomistlerin neden deneyler yaptıklarına ilişkin olarak önde gelen yedi neden sıralamaktadır (Smith, 1994, s. 113).

1. Bir teorinin veya teoriler arasındaki ayrımın test edilmesi,
2. Bir teorinin başarısız olmasının nedenlerinin ortaya çıkarılması,
3. Yeni teorilere temel olacak ampirik kuralların (regularities) oluşturulması,
4. Dış etkenlerin karşılaştırılması(Compare environments),
5. Kurumların kıyaslanması (compare institutions),
6. Politika önerilerinin değerlendirilmesi,
7. Laboratuvarın kurumsal tasarım için bir test zemini oluşturması.

Ekonominin deneysel alanı yirminci yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkmış ve çok sonraları bir disiplin olarak kabul görmüştür. En azından 1985 yılına kadar iktisat, deneysel olmayan bir disiplin olarak dikkate alınmaktaydı. Bu yıllarda Paul Samuelson ve William Nordhaus ekonomiyi halen laboratuvar dışı bir bilim olarak ifade etmekteydiler (Cordeiro, 2010, s. 81).

Aslen bir psikoloji profesörü olan Louis Leon Thurstone, iktisatın bir bilim olabilmesi için büyük ölçüde sayısal çalışmalara ihtiyaç olduğuna inanan bir araştırmacıdır. Chicago Üniversitesi'nden arkadaşı Henry Schultz ile psiko-fizik üzerine sohbetlerinden ilham alarak 1931 yılında ilk deneysel makalesini yayınlamıştır. Makalesinde deneklerin farazi seçimleri üzerinden kayıtsızlık eğrisi tahmini yapmaya çalışan Thurstone'un çalışmasını bir sosyal psikoloji dergisi olan Journal of Social Psychology'de yayınlamış olması iktisadın deneysel yönünün çıkışı noktasında önemli ipuçları vermektedir. Rousseas and Hart, Thurstone'u takip mahiyetindeki çalışmalarında deneklerin tercih havuzlarını kahvaltı menüleri olarak sunmuş ve deneyin yönünü hipotetik tercihlerden, günlük hayatta görülen gerçek tercihlere çevirmişlerdir. Deneysel iktisadın güdüleme aracı olarak parayı kullanması da aynı derginin bir sonraki cildinde aslen istatistikçi olan Charles F. Mosteller'in Philip Noguee ile yaptığı çalışmayla ilk kez gündeme gelmiştir (Akın ve Urhan, 2009, s. 4).

Vernon Smith deneysel iktisadın ortaya çıkışına katkıda bulunan ve alanın önde gelen uygulayıcılarından biridir. Smith, piyasalara ilişkin ilk deneysel uygulamalarını 1956'daki sınıf deneyleriyle gerçekleştirmiştir. Smith, özellikle de farklı piyasa mekanizmalarına ilişkin ampirik iktisadi analizlerde laboratuvar deneylerini bir araç olarak kullanması ile 2002 yılında Nobel Ödülünü de kazanmış bir ekonomisttir. Bu ödül aynı zamanda özellikle belirsizlik koşulları altında insanların karar ve yargılarını ele alan iktisadi konulara psikolojik araştırma anlayışını entegre eden psikolog Daniel Kahneman'a da verilmiştir. Smith'in çalışmalarıyla önemli katkıda bulunduğu piyasaya yönelik deneylerde denekler satıcı veya alıcı (diğer bir deyişle üretici veya tüketici) konumundadırlar. Burada piyasadaki kurumlara yönelik araştırma yapmak üzere belirli bir malın değişimi veya üretimi söz konusudur. Piyasa deneyleri, piyasa tahsis mekanizmaları, gizli anlaşmalar veya yıkıcı fiyatlama gibi piyasaya ilişkin çeşitli konulara yönelik çalışmalarda kullanılmaktadır (Cordeiro, 2010, s. 82).

Kahneman, nobel ödülü almasını sağlayan çalışmalarının çoğunu bir psikolog olan Amos Tversky ile gerçekleştirmiştir. Tversky'nin 1996 yılında hayatını kaybetmiş olması nedeniyle 2002 yılında alınan ödül onun için geçerli olamamıştır. Kahneman ve Tversky'nin çalışmaları iki aşamadan oluşmaktadır. Bunlar olasılık teorisi ve sezgiler ile önyargılardır. Olasılık teorisi insanların risk karşısında veya riskin olmadığı bir alternatif durumda nasıl karar aldıklarını açıklamaya çalışır. Sezgiler ve önyargılar ise riski nasıl değerlendirdiklerini tanımlar. Olasılık teorisi portfolyo seçimine ilişkin davranışsal yaklaşımların önemli psikolojik dayanağını oluşturur. Sezgiler ve önyargılar da varlık fiyatlandırmasına yönelik davranışsal yaklaşımlar için önemli psikolojik dayanaklar sağlamaktadır (Shefrin ve Statman, 2003, s. 54).

Kahneman'ın çalışmaları bireylerin, geleneksel iktisadi teorilerle tutarlı biçimde davrandıkları varsayımını sorgulamaktadır. Bu sorgulamanın nedeni gerçek dünyadaki karar verme sürecinin karmaşıklığı ve insan aklının bilişsel kapasitesinin sınırlı olmasıdır. Kahneman'ın belirsizlik koşulları altında karar alınmasına ilişkin temel bulguları insan kararlarının standart ekonomik teorilerin öngörülerinden sistematik biçimde ayrılabilceğini göstermektedir. Amos Tversky ile birlikte gözlemlenen davranışları daha iyi ortaya koyan beklenti (olasılık-prospect) teorisini bir alternatif olarak formüle etmiştir. Kahneman ayrıca insan yargılarının temel olasılık prensiplerinden sistematik biçimde ayrılarak nasıl sezgisel bir yol (heuristic shortcuts) olabileceğini keşfetmiştir (Altman, 2004, s. 3-4).

Bireysel davranışların geleneksel iktisadi teoride belirlenen normlardan sapmalar gösterme eğiliminde olduğunu bulgulayan Kahneman ve Tversky, bireylerin sistematik biçimde hatalı eğilimlere sahip oldukları ve muhtemelen irrasyonel oldukları varsayımlarını ise korumaktadırlar. Bu durum ekonomik teori ve politikalara yönelik önemli soruları akla getirmektedir: Hatalı eğilimlere sahip bireyler etkin bir ekonomiye ilişkin mikro temelleri nasıl sağlayabilecektir? Bu tip bireyler kendi yararlarına veya daha geniş topluluklara fayda sağlayacak kararları nasıl alabileceklerdir? Bireyler rasyonel olmayı öğrenebilirler mi? Bireylerin kararları bireysel veya sosyal refahın maksimize edilmesi için örneğin yürütme organı gibi dışsal bir özne tarafından değiştirilmeli midir? (Altman, 2004, s. 4).

Piyasa deneyleri, oyun teorisi deneyleri ve bireysel karar alma deneyleri, deneysel iktisatın üç temel araştırma alanını oluşturmaktadır. Hem oyun teorisi deneyleri ve hem de bireysel karar almaya ilişkin deneysel çalışmalar benzer zamanlarda ortaya çıkmıştır. Bunun da arkasında, her iki deneysel yaklaşımın da temelde John von Neumann ve Oskar Morgenstern'in 1944 tarihli Oyunların ve Ekonomik Davranışın Teorisi (Theory of Games and Economic Behavior) adlı esere dayanmaları yatmaktadır. Bireysel karar almaya ilişkin ilk deneyler de bu kitapta, yazarları tarafından geliştirilmiş olan, beklenen fayda teorisine yönelik olmuştur. Bireysel karar alma deneylerinde, deneklerden belirli bir karar alma problemini çözümlmek üzere kural veya strateji belirlemeleri istenerek, bireysel tercih ve işlemlerin araştırılması amaçlanmaktadır (Cordeiro, 2010, s. 88-140).

Oyun teorisi deneyleri, piyasanın sahip olması gerekmeyen, sosyal etkileşim modellerine yöneliktir. En ünlü oyunlar diktatör oyunları, kamu mallarına yönelik oyunlar ve ultimatum oyunlarıdır. Piyasa deneyleriyle oyun deneyleri arasındaki temel farklılık, piyasa deneylerinde piyasadaki kurumların performansına odaklanılırken oyun deneylerinde bireylerin özellikle stratejik veya koordinasyon problemleriyle ilgili kararlarına odaklanmasıdır. Piyasa deneyleri mikroekonomik kurumlar üzerindeki çalışmalara odaklanırken oyun deneyleri mikroekonomik çevreye ilişkin çalışmalara odaklanmaktadır. Fakat her iki tür deneyde de bireyler ve toplam çıktı, kurallar kümesi ve deneklerin birbirleriyle olan etkileşiminin ortak etkileriyle belirlenmektedir. Her iki tür deneyin karması pozisyonunda olan ve belirli piyasaların stratejik yapısı üzerine odaklanan deneyler de bulunmaktadır. Son olarak bir kararın çıktılarının yalnızca ilgili bireyin kararına bağlı olduğu iktisadi deneyler bulunmaktadır. Eğer deneyler risk ve beklenen fayda problemlerini içeriyorsa, çıktılar karardan sonra ortaya çıkan evrenin şartlarına da bağlı olabilecektir. Bu deneyler örneğin beklenen fayda teorisinin aksiyomlarını test etmek veya riske yönelik kişisel tutumların ölçülmesi amaçlarıyla tasarlanmıştır (Cordeiro, 2010, s. 83).

Oyun teorisi modellerinde kurallar, sporda veya salon oyunlarındaki kurallara benzer biçimde belirlenmektedir. Herhangi bir oyunun içereceği temel etmenler; oyuncular, bilgi seti, stratejiler ve ödemelerdir. Kaç kişinin oyunda yer alacağı, bunların çıkarları doğrultusunda mı yoksa çıkarlarıyla çelişecek şekilde mi karar aldıkları oyuncu

unsuruna ilişkin sorulardır. Oyun teorisinde oyuncular iyi tanımlanmış stratejiler setine dayanarak karar veren rasyonel ajanlardır ve bunların amaçlarının faydalarını veya beklenen faydalarını maksimize etmek olduğu varsayılmaktadır. Klasik varsayıma göre oyuncular, oyundaki kazançlarını en çoklaştırarak faydalarını maksimize etmektedirler. Bilgiden kasıt her bir oyuncunun oyuna ilişkin sahip olduğu bilgidir. Bilgi seti oyuncu sayılarını, her bir oyuncunun stratejiler setini, ödemeleri ve eylem sırasını içerebilir. Oyuncular tam veya eksik bilgiye sahip olabilecekleri gibi simetrik veya asimetrik bilgiye de sahip olabilirler. Tam bilgi durumunda hiçbir eylem aynı anda gerçekleşmemekte ve herkes kendi eylem sırasını bilmektedir. Aynı anda eylemin gerçekleştiği tüm oyunlar eksik bilginin olduğu oyunlardır. Teorinin önemli varsayımlarından birisi de oyuncuların oyuna kaç kişinin dahil olduğu, kendi eylem sıraları, birlikte mi yoksa ayrı ayrı mı hareket edileceği ve mümkün stratejiler setine ilişkin bilgilerin herkese açık olduğudur. Bu durum tam bilgiyi yansıtır. Simetrik bilginin olduğu durumda oyuncular bilgi setlerinde, oyunun ilerleme sürecine ilişkin olarak aynı unsurlara sahiptirler. Asimetrik bilgi durumunda ise oyuncular birbirlerinin eylemleri ve kazançları konusunda farklı bilgilere sahiptirler. Her oyunda oyuncular olası strateji veya eylemlerine ilişkin bir faaliyet setine sahiptirler. Oyuncular stratejilerini oyunun başlangıcında ve sonunda elde ettikleri bilgilere dayanarak belirlerler (Geçkil ve Anderson, 2010, s. 16-17-18).

3.1.2. Deneysel İktisadın Yöntemi

Deneysel süreçlerin barındırması gereken temel koşullar bulunmaktadır. Bunlar iç ve dış geçerlilik koşullarıdır. Schram (2005), bu iki koşul arasında açık bir ödünleşme bulunduğunu ifade etmektedir. İçsel geçerlilik genellikle, araştırmanın daha kolay yürütülebilmesi için soyutlamayı ve sadeleştirmeyi gerektirirken bu durum dış geçerliliğin azalması pahasına gerçekleşmektedir (Schram, 2005, s. 226). İlgili hususların detayları müteakip bölümde aktarılmaktadır.

3.1.2.1. İç Geçerlilik

İç geçerlilik, verilerin doğru nedensel çıkarımlar yapabilmeye izin verip vermediğini sorgular. İç geçerlilik; uygun deneysel kontrol, deneysel tasarım ve veri analizi için önem taşımaktadır (Friedman ve Sunder, 1994, s. 5). Eğer bir deney iç geçerliliğe sahip değilse deneydeki uygulamanın, gözlemlenen etkinin sebebi olduğunu söylememiz mümkün değildir (Jiménez-Buedo ve Miller, 2010, s. 301-302).

İç geçerliliğin sağlanması için Vernon Smith'in yönlendirilmiş değer teorisinde belirttiği koşullar olan (monotonluk, belirginlik ve baskınlığın) sağlanması gerekmektedir. Burada, bahse konu koşullar yanında yine içsel geçerliliğe ilişkin olarak, yinelenebilirlik, kontrol ve hipotez testi de önem gösterilen hususlardır.

3.1.2.1.1. Yinelenebilirlik

İçsel geçerliliğe sahip bir tasarım sağlam ve tekrarlanabilir sonuçlar verecektir. (Schram, 2005, s. 226). Yineleme iki türlü olabilmektedir. İlk olarak, bir deney, orijinalindeki tasarıma sadık kalınarak gerçekleştirilebilir. Bu tür tekrarlamalara pek rastlanmaz ve yalnızca başka bir deneyci tarafından gerçekleştirilen deneyden elde edilen verilerin sağlamlık ve güvenilirliğini kontrol amacıyla gerçekleştirilir. Eğer farklı deneyimler tarafından gerçekleştirilen deney verilerine ilişkin ciddi şüpheler söz konusuysa bu yola başvurulabilmektedir. İkinci olarak orijinal tasarımda bazı küçük veya büyük değişikliklere gidilerek tekrarlama yapılabilir. Bu türden yinelemelere "orijinal tekrarlamalar (genuine replications)" denilmektedir (Guala, 2005, s. 14).

Bir deneyin titizlikle yürütülmesi gerekmektedir. Denekler adlandırılmalı, bilgilendirilmeli, izlenmeli ve standart bir biçimde ödeme almalıdırlar. Benzer biçimde deneyin talimat ve yönetimine ilişkin süreçleri takip edilmeli ve detaylı olarak raporlanmalıdır. Herhangi bir deneyci, kendi deneyini yürütürken ve raporlama yaparken bu bilgileri rehber olarak kullanabilmelidir. Bunun sonucunda başka bir araştırmacı tarafından deneyin tekrarlanması ve geçerliliğinin test edilmesi mümkün olacaktır (Davis ve Holt, 1993, s. 201).

Yinelenebilirliği geliştirmek ve bazen de kurumsal detayların ve deneysel parametrelerin ince etkisini gözlemek için deneysel iktisatçılar katılımcılara talimatlar vermektedirler. Bu talimatlarda oyuncular, oyuncuların eylem tercihleri ve olası kazançları tanımlanır. Daha sonra uygulayıcı, katılımcılardan bu talimatlara göre hareket etmelerini ister. Örneğin her bir katılımcıya satıcı veya alıcı gibi bir rol verir ve alım veya satım yapmak üzere karar vermesini ister. Bu karar da katılımcıların kazancını belirler. Sonuç olarak talimatlar yinelenebilirliği güçlendirmektedir (Hertwig ve Ortmann, 2001, s. 385).

3.1.2.1.2. Kontrol

Laboratuvar deneyleri büyük oranda kontrol imkanı verdiklerinden yüksek derecede içsel geçerlilik sağlamaktadırlar. Diğer bilim dallarında olduğu gibi ekonomi ve psikolojide de bilim insanları bazı faktörleri kontrol altına alarak deneyin yürütüldüğu ortamda yapay bir dünya oluştururlar. Ancak bu, dışarıdaki dünyanın aksine, farklı, dahili veya gerçek olmayan bir dünyaya girildiği anlamına gelmemektedir. Bu basitçe, deneyi yürütmek için, dünya üzerindeki özel olarak düzenlenip kontrol edilen bir yere girilmesi anlamına gelmektedir. Bu ortamda (laboratuvar) bilim insanı tamamen bizim gerçek dünyamızda bulunmaktadır (Heukelom, 2011, s. 23).

Deney ortamı ideal koşullar altında ve doğru ayarlanmış araçlarla başlangıç durumunun değerlendirilebilmesini sağlar. Belirli kuruluş veya sistemlerin olağandışı koşullardaki (çok sıcak veya çok soğuk bir ortam gibi) davranışlarını gözlemek istediğimizde bu tür bir ortamı meydana getirip bunun deney süresince korunacağından emin olabilirsiniz. Doğanın ihtiyaç duyduğunuz koşulları (yüzyıllar sürece ve belki de hiç gerçekleşmeyecek olan) yaratmasını beklemenize gerek yoktur. Benzer şekilde deneysel sistem, kurulan bu ortamlarla ayrıştırılmakta ve böylece tahminlerinizi bozucu etkilerden kaçınılmakta ve deneyi dikkatlice izleyerek istenmeyen etkileşimlerin gerçekleşip gerçekleşmeyeceği tespit edilebilmektedir. Başlangıç koşullarımız ve diğer varsayımlarımıza güvenimiz yüksek olduğunda yüksek derecede “deneysel kontrole” ulaştığımızı söyleriz (Guala, 2005, s. 60).

3.1.2.1.3. Yönlendirilmiş-Değer Teorisi

Yönlendirilmiş değer teorisinin (induced value theory), deneysel iktisadın temel metodolojik buluşu olduğu söylenebilir. Bu teori, ödül ortamının (reward medium) doğru kullanımının deneyi gerçekleştiren birinin deneklerin önceden belirlenmiş olan özelliklerini uyararak doğuştan gelen (innate) özelliklerinin geçersiz hale gelmesini sağlar. Deneysel iktisadın öncülerinden olan Vernon Smith'e göre iktisadi teorilerin kontrollü bir ortamda etkin biçimde test edilebilmesi için burada üç koşulun sağlanması gerekmektedir. Bunlar; monotonluk, dikkate değer olma ve dominantlıktır. Friedman ve Cassar (2014), bu koşulları şu şekilde tanımlamaktadır (Friedman ve Cassar, 2004);

Monotonluğa göre, uygun bir ödül ortamında daha fazlası (veya alternatif olarak az olan) her zaman daha iyi olacaktır. Örneğin diğer şeyler aynıyken her insan daha fazla nakdi kazancı az olana, daha fazla başarı notunu daha azına ve daha az yorucu çalışmayı daha fazlasına tercih edecektir. Bu üç ödül ortamının da monotonluğu sağladığı bilinmelidir. Deneyimizde ödül olarak ders notu ve nakit ödemenin her ikisi kullanıldığından öğrenciler için yüksek puanın ve paranın da daha azına tercih edileceği söylenebilir.

Dikkate değer-belirgin olma (salience), herbir oyuncu için ödülün, örneğin kar veya fayda gibi, belirgin bir çıktı fonksiyonuna karşılık gelmesini ifade eder ve denekler bunu anlamalıdır. Belirginlik, mikro iktisadi sistemdeki çıktıları deneklerin umursayacakları bir ödül ortamına bağlar. Denek tarafından elde edilecek ödül deneklerin eylem veya seçimlerine bağlı olmalıdır. Deneyimizin ilk iki bölümünde katılımcıların kazanacakları ödül kendi tercihlerinin yanı sıra kimin seçiminin dikkate alınacağına ve hangi deneğin toplumdaki kaçınıcı birey olduğuna ilişkin kura sonucuna da bağlı olacaktır. Dolayısıyla yapılan seçimlerle elde edilecek ödül arasındaki ilişki kurulmaktadır.

Baskınlık, ödül artışlarının, deneklerin deneyle etkilenen diğer fayda bileşenlerinden çok daha önemli olmasını ifade eder. Bu gizlilikle sağlanabilir. Denekler, diğer deneklere veya deneyi gerçekleştirenlere karşı diğergamcı veya rekabetçi motivasyonlara sahip olabilirler. Eğer denekler kendi eylemlerinin diğer deneklerin kazançlarını veya deneyi gerçekleştirenlerin hedeflerini bilmiyorsa, bu motivasyonlar

baskınlık koşulunu bozamazlar. Deneyimizde, katılımcılar yapmış oldukları seçimi neden yaptıklarını tam olarak bilmemektedirler. Yalnızca ilgili dağılımlar arasından tercih yapmakta ve bunu yaparken test edilmek istenen prensiplere ilişkin bir bilgiye sahip olmamaktadırlar. Diğer taraftan deney sürecinde bir denek tarafından yapılan seçimlerin diğer denekleri etkileyip etkilemeyeceği tercihler sonunda çekilecek bir kurayla belirlendiğinden, denekler kendi seçimlerinin diğerlerinin durumunu kesin olarak etkileyeceğini bilmemektedirler. Bu belirsizlik durumunun, deneklerin kazanacakları ödüle odaklanmalarını ve burada bahsedilen diğer motivasyonlardan arınmalarını temin edeceği düşünülmektedir.

3.1.2.1.4. Hipotez Testi

Deney, hipotez kurmak, hipotezleri test etmemize yardımcı olacak bir ortamın tasarımı, konuyla ilişkili verilerin toplanması ve daha fazla hipotez oluşturmak için temel oluşturacak öğretilerden yola çıkarak bu döngünün tekrarlanması sürecidir. Bu tekrarlanan hipotez döngüsünde, tasarım ve değerlendirme, deneyin karmaşıklığının uygun olarak belirlenmesi konusunda önemli unsurlardır. Doğal (gerçek) ekonomi oldukça karmaşıktır (Davis ve Holt, 1993, s. 203).

Bir teoriye ilişkin tüm testler, gözlemlerin yorumlanması amacıyla çeşitli destekleyici hipotezleri gerektirir. Bu destekleyici hipotezler başlangıç koşulları, ceteris paribus şartları, arka plan bilgiler ve benzeri farklı isimler alabilmektedir. Sonuç olarak bir teoriye ilişkin testler, destekleyici hipotezlerin de dahil olduğu, birleşik testleri içermektedir. Bu durum Duhem-Quine (D-Q) tezini doğrulamaktadır. D-Q tezi göre olağan dışı gözlemlerle ve uygun destekleyici hipotezlerle her zaman için bir teori doğrulanabilir. Bunun tersine bir teoriye ilişkin her gözlemsel kazanım arkaplan bilgilerinin uygun bir revizyonuyla sorgulanabilir hale getirilebilmektedir. D-Q tezi, sınanabilir bir teorinin doğrudan yanlışlanma olasılığını reddetmektedir (Smith, 1994, s. 127).

Fizikçi Duhem ve filozof Quine'in ortak ürünü olan tezin ana teması ayrılmazlıktır (non-separability). Teoriden türetilen bir hipotezin ampirik bir tahmine dönüştürülmesi için yardımcı hipotezler ve geri plan bilgisi (istatistiki yöntem, teorik-deneysel

gerçekler, terminoloji-sembollerin seçimi ve benzerlerini barındırmaktadır) gerekmektedir. Eğer ayrılmazlık saptanırsa türevsel olarak mantıksal yanlışlanamazlık da işaret edilmiş olmaktadır (Soberg, 2005’den Aktaran: Seçilmiş ve Güran, 2011, s. 48).

3.1.2.2. Dış Geçerlilik/Paralelizm

Dış geçerlilikte sonuçların, laboratuvar dışındaki dünyayı da yansıtması gerektiği varsayılmaktadır. Dürüst bir şüphecinin, dış dünyadaki ne gibi farklılıkların laboratuvarda gözlemlenen sonuçları değiştirebileceğini belirtme yükümlülüğü bulunmaktadır (Friedman ve Sunder, 1994, s. 16).

Plott (1982), laboratuvar süreçlerinin, doğal olarak ortaya çıkan süreçlerden daha basit olduğunu ancak gerçek insanların gerçek ve dikkate değer bir kazanç için deney sürecine katılmaları ve bunu yaparken de gerçek kuralları izlemeleri sebebiyle laboratuvar süreçlerinin de bu bağlamda gerçek süreçler olduklarını belirtmektedir. Genel teoriler özel durumlar için geçerli olmalıdır. Dolayısıyla, doğal olarak ortaya çıkan karmaşık süreçlere uygulanabileceğine inanılan modellerin durumu basitçe açıklaması beklenmektedir (Plott, 1982, s. 1486).

Eğer bir deney dış geçerliliğe sahip değilse, sonuçlarının deneysel ortamın dışında da söz konusu olduğunu söylememiz söz konusu olamaz ve içgeçerliliğe sahip olsa bile bu deneyin sonuçları gerçek dünyaya ilişkin birşeyler söylemek için kullanılamaz (Jiménez-Buedo ve Miller, 2010, s. 301-302).

3.1.2.3. Deneyde Teşvik Tercihi

Herhangi bir deneyin tasarımında göz önüne alınması gereken önemli bir etken deneklerin nasıl teşvik edileceğidir. Bu çerçevede; “deneklerin yapılması isteneni ciddi olarak yerine getirmesi nasıl sağlanacaktır?” ve “deneklerin gerçek dünyadaymışçasına hareket etmesi nasıl sağlanacaktır?” sorularına yanıt aranmaktadır.

İktisatçıların genel görüşü; teşvik türlerinin niteliğinin araştırma sonuçları üzerinde etkili olduğudur. Temel yaklaşım parasal teşviklerin iç geçerlilik koşullarının tesis

edilmesi için daha elverişli olduğudur. Ancak bu alanda farklı görüşler de vardır. Yazında ayrık teŖvik mekanizmalarına başvuran ya da farklı teŖviklerin uygulamalar üzerine etkisini sınanan alıŖmalar gerekleŖtirilmektedir.

Parasal teŖvik sistemi benimsendiğinde; denekler, deney için harcadıkları efor karŖılığında kazanç elde ederler. Bu kazançlar deney sürecinde alınan kararların bir fonksiyonudur. Kaynağın olmaması ya da yeterli miktarda olmayışı, gerekleŖtirilecek olan alıŖmayı sınırlandırır. Ancak parasal teŖviklerin alıŖma özelinde uygun olarak belirlenmesi de; sonuçları saptıran bir faktör olarak dikkat ekmektedir (Komai ve Grossman, 2006, s. 2).

Mali teŖviklerin insan davranışları üzerindeki tahmini etkisi konusunda, iktisatılar ve diğerk sosyal bilimler ve özellikle de psikoloji bilimi arasında teorik bakımdan keskin bir ayırım söz konusudur. İktisatılar deneklerin daha yüksek kazanç sağlama olasılığı bulunduğunda daha sıkı ve daha etkin alıŖacaklarını varsayarlar. Psikoloji uzmanları ise; mali ödüllerin olmadığı durumlarda bile, içsel motivasyonun genellikle istikrarlı bir aba için yeterli düzeyde olduğuna inanırlar. Daha fazla para daha ok abaya sebep olurken, aba her zaman performansı arttırmaz (Camerer ve Hogarth, 1999, s. 7).

Deneysel araŖtırmalarda katılımcılara verilecek teŖviğın ne olması gerektiğine, bu teŖviğın büyüklüğünün performans üzerinde etkisinin olup olmadığına ve hatta teŖvik verilip verilmemesi gerektiğine ilişkin oldukça fazla sayıda tartışma bulunmaktadır³.

Tez alıŖmasının temel amaçlarından bir tanesi de bu tartışmaya katkı sağlamaktır. Bu nedenle ilerleyen bölümlerde dağıtıcı adalet özelinde farklı teŖvik mekanizmalarının deneklerin performansını nasıl etkilediğeri araŖtırılacaktır.

³ Bu tartışmalara ilişkin olarak bakınız; Vernon Smith'in 1976 tarihli *Experimental Economics: Induced Value Theory* başlıklı, Vidya Awasthi ve Jamie Pratt'in 1990 tarihli *The Effects of Monetary Incentives on Effort and Decision Performance: The Role of Cognitive Characteristics* başlıklı, Dmitri Vinogradov ve Elena Shadrina'nın 2013 tarihli *Non-monetary Incentives in Online Experiments* başlıklı, Colin F. Camerer ve Robin M. Hogarth'ın 2000 tarihli *The Effects of Financial Incentives in Experiments: A Review and Capital-Labor-Production Framework* başlıklı, Uri Gneezy ve Aldo Rustichini'nin 2000 tarihli *Pay Enough or Don't Pay at All* başlıklı, Martin G. Kocher, Peter Martinsson, ve Martine Visser'in 2008 tarihli *Does stake size matter for cooperation and punishment?* başlıklı alıŖmaları.

Literatürde dağıtıcı adaleti; maddi kazanç ve ders notu olmak üzere iki farklı teşvik ile deneysel analize konu eden dört temel çalışma mevcuttur. Bunlar; Isaac, Walker ve Willams (1994), Grossman ve Komai (2006), Dickinson (2009) ile Lucassen ve Thomas (2014)'ın çalışmalarıdır. Bu araştırmaların tümünde ders notu vermekle maddi kazanç vadetmek arasında anlamlı bir fark olmadığını vargısına ulaşılmıştır. Bahse konu çalışmalar ve teşvik türlerine ilişkin diğer deneysel araştırmaların amaç, tür ve bulguları Tablo 1'de aktarılmaktadır:

Tablo 1. Farklı Teşviklere İlişkin Deneysel Çalışmalar

Araştırmacı	Amaç	Teşvik	Sonuç
Isaac, Walker ve Willams, (1994)	kamu mallarına gönüllü katılım mekanizması oyununda grup büyüklüklerinin etkilerinin araştırılması	para ve ek puan	ek puan kullanılan sınıf deneylerinden elde edilen sonuçların, paranın ödül olarak kullanıldığı aynı tür deney sonuçlarıyla tutarlı olduğunu bulgulamışlardır
Grossman ve Komai (2006)	farklı bilgi yapıları altında kolektif karar alma davranışlarının test edilmesi	para ve ek puan	deneklerin davranışlarının her iki teşvik durumunda da benzer özellikler gösterdiğini ortaya koymuştur
Dickinson, (2009)	adalet tercihlerine yönelik alturistik davranışların deneysel araştırması	para ve ek puan	ders notunun motivasyon aracı olduğu durumda denekler nakit ödemede olduğu kadar rasyonel davranış göstermişlerdir
Lucassen ve Thomas, (2014)	güven oyununun deneysel araştırması	para ve ek puan	ek puanların katılımcıları motive etmek için kullanılmasının niteliksel olarak nakitle teşvik edilen katılımcılarla ortalamada benzer veriler ürettiğini göstermiştir
Camerer ve Hogarth, (1999)	ödeme yapılan ve yapılmayan çalışmaların genel değerlendirmesi	-	teşvikler her zaman irrasyonelliği ortadan kaldırmadığı gibi her zaman farklılık da yaratmamaktadır
Gneezy ve Rustichini, (2000)	parasal teşviğin performans üzerinde etkili olup olmadığının analizi	maddi ve maddi olmayan teşvik	maddi teşviğin performansa önemli bir katkısı bulunmamaktadır
Kruse ve Thompson, (2001)	yatırım riskini azaltmak amacıyla ödemeye istekli olunan miktarın belirlenmesi	para ve ek puan	ek puan ve para teşviğinin kullanıldığı oturum sonuçları farklılaşmaktadır
Duersch, Oechssler ve Schipper, (2009)	Cournot'un duopol modeline ilişkin tercihlerin farklı ortam ve teşviklerle test edilmesi	para ve skor	para ve skor teşvikleri durumundaki tercihler farklılaşmaktadır
Vinogradov ve Shadrina, (2013)	finansal olmayan teşviklerin etkisinin analizi	-	parasal olmayan teşvikler, sonuçlarda anlamlı bir fark yaratacak derecede güçlüdür

Camerer ve Hogarth (1999), ödeme yapılmayan, performans temelli düşük veya yüksek finansal teşviklerin olduğu deneylerde deneklerin davranışlarını kıyaslayan 74 çalışmaya ilişkin sonuçları özetlemişlerdir. Çalışmalar, teşviklerin etkilerinin karışık ve karmaşık olduğunu göstermektedir. Genel değerlendirmeye göre teşviklerin aslında bir fark yaratmadığına veya her zaman irrasyonelliği ortadan kaldırdığına ilişkin uç tespitler hatalıdır (Camerer ve Hogarth, 1999).

İktisatçıların en çok ilgilendikleri piyasada işlem yapmak, oyunlarda pazarlık yapmak ve riskli durumlar arasından tercihlerde bulunmak gibi görevlere ilişkin sonuçların ezici bir çoğunluğu artan teşviklerin ortalama davranışları önemli ölçüde değiştirmedeği yönündedir (cevapların varyansının düşmesine karşın). (Camerer ve Hogarth, 1999, s. 8)

Gneezy ve Rustichini (2000), parasal teşviğin performans üzerinde etkili olup olmadığına yönelik olarak 2 deney gerçekleştirmişlerdir. İlk deneyde üniversite öğrencilerinden oluşan 160 kişilik bir gruba bir IQ testinden alınan 50 soru sorulmuştur. 160 kişi teşvik düzeyleri farklılaşacak şekilde dört gruba ayrılmıştır. Sonuçlarına göre; katılım ücretine nisbeten düşük ek bir ödemenin yapıldığı grupta, doğru cevaplanan soru ortalaması azalmıştır. Daha yüksek ek ödemenin yapıldığı gruptaki doğru cevapların ise daha fazla olduğunu gözlemlemişlerdir. Bu farklılıklar istatistiksel olarak da anlamlıdır (Gneezy ve Rustichini, 2000).

İkinci deneyde önceden belirlenen zamanlarda ev ev dolaşarak engelliler ve kanser araştırmaları için bağış toplayan 180 lise öğrencisi üç gruba ayrılmıştır. Hiçbir ek ödemenin yapılmadığı grupta toplanan bağışların, ek ödemenin yapıldığı diğer iki grubun topladığı bağış miktarından daha yüksek olduğunu bulgulamışlardır. Ek ödeme oranının daha yüksek olduğu grupta toplanan bağış miktarı ise ek ödeme oranının daha düşük olduğu grup tarafından toplanan bağış miktarından daha düşüktür. Bu farklılıklar da istatistiki olarak anlamlıdır (Gneezy ve Rustichini, 2000).

Ders notunun, denekler için belli başlı teşviklerden olduğunu gösteren çalışmalardan biri, Kruse ve Thompson (2001)'in laboratuvar ortamında alınan kararları kullandıkları çalışmadır. Çalışmada farklı ödüller kullanılarak, deneklerin yatırım riskini azaltmak amacıyla ödemeye istekli oldukları miktarı ölçmeyi amaçlamışlardır. Deneyde teşvik

aracı olarak ders notu ve para kullanılmış ve ders notlarının dikkat çeken bir teşvik olduğu bulgulanmıştır. Ancak para ve puan teşviğine ilişkin sonuçlar birbirinden farklılaşmaktadır (Kruse ve Thompson, 2001, s. 113).

Grossman ve Komai (2006), farklı bilgi yapıları altında kollektif karar alma davranışını test etmek üzere, mali ve ek puan ödüllerini kullanarak bir laboratuvar deneyi gerçekleştirmişlerdir. Sonuçlar, deneklerin davranışlarının her iki durumda da benzer özellikler gösterdiğini ortaya koymuştur. Denekler, ek puan aldıklarında paraya göre daha etkin davranma eğilimi göstermektedirler (Komai ve Grossman, 2006, s. 1). Araştırmacılar her iki ödül mekanizmasında da deneklerin benzer biçimde davrandıkları halde, ek puan kullanıldığında teorik tahminleri daha yakından takip ettiklerini gözlemlemişlerdir. Tabii bu bir rastlantı da olabilir ancak ek puanların, öğrenci deneklerin irrasyonel tercihlerini azaltacağını düşünmek akla yatkındır. Düşük parasal ödüllerle kıyaslandığında öğrencilerin notlarının daha görünebilir olduğu ve onlar için daha önemli olduğu söylenebilir. Bu nedenle ek puanlar parasal teşviklerle rekabet edebilir (Komai ve Grossman, 2006, s. 3-4).

Isaac ve diğerleri (1994), bir gönüllü katılım mekanizması oyununda grup büyüklüğünün etkilerini araştırdıkları çalışmalarında, ek puan kullanılan sınıf deneylerinden elde edilen sonuçların, paranın ödül olarak kullanıldığı aynı tür deney sonuçlarıyla tutarlı olduğunu bulgulamışlardır (Isaac, Walker ve Williams, 1994)

Dickinson (2009), geleneksel diktatör oyununun kullanıldığı Andreoni ve Miller (2001)'ın para teşviğine dayalı deneylerini replike ederek, para teşviği yerine teşvik olarak ekstra ders puanını kullanmışlardır. Ders notunun motivasyon aracı olduğu durumda denekler nakit ödemedede olduğu kadar rasyonel davranış göstermişlerdir. Dolayısıyla bu iki teşviğin kullanılmasının sonuçlar üzerinde anlamlı bir farklılığı bulunmamaktadır. elde edilen sonuçtan yola çıkılarak ders puanının belirgin (salient) bir motivasyon aracı olduğu ifade edilmektedir (Dickinson, 2009, s. 91).

Tipik teşvik programları tüm katılımcılara belirli bir aralıkta nakit ödeme sunmaktadır. Bu genellikle laboratuvar deneylerinde kullanılırken internet üzerinden yapılan deneylerde, anonimlik kaygısıyla nadiren kullanılır veya kullanılması olanaksızdır. Yüksek kazanca ilişkin piyangolar, performans temelli ödemeler veya diğer

katılımcılara oranla performans skoru gibi finansal olmayan teşvikler söz konusu olabilmektedir. Duersch ve diğerleri (2009), sabit maddi kazanç ve performansa dayalı kazanç ile bir listede daha üst sıraya yükselmek üzere skor elde edilmesi teşviklerini kullanarak gerçekleştirdikleri deney sonucunda, para ve skor teşviklerinin kullanıldığı deney sonuçlarının anlamlı biçimde farklılaştığını bulgulamışlardır. Para olmaksızın yüksek skor teşviğinin tek başına çarpık sonuçlara yol açacağını ve bu nedenle kayda değer ve performans temelli finansal teşviklerin internet deneylerinde kullanılması gerektiğini ifade etmektedirler (Duersch, Oechssler ve Schipper, 2009, s. 120-122).

Vinogradov ve Shadrina (2013), rekabet ve kazanma arzusu yerine, merak ve diğerkamalık gibi davranışsal kalıplara dayalı finansal olmayan teşvikleri dikkate alarak bu görüşü test etmişlerdir. Araştırmacıların temel görüşü merak ve diğerkamalık ile çalışmalarında yer almayan diğer bazı davranışsal faktörler, bir online deneyde, ekstra maddi bir teşvik olmaksızın tek başlarına tatminkar sonuçlar vermek konusunda etkili olabilirler. Sonuçlarına göre parasal olmayan teşvikler, deneyin tamamına katılan denekler (yüksek motivasyon) ile görevin belirli bir kısmını yerine getirdikten sonra deneyden ayrılanlar (düşük motivasyon) arasında anlamlı bir fark yaratacak derecede güçlüdür (Vinogradov ve Shadrina, 2013).

Lucassen ve Thomas (2014), bir güven oyununun deneysel araştırmasını, katılımcılara teşvik olarak nakit ve ders notu vermek suretiyle gerçekleştirmişlerdir. İki sınıftan denekler seçilmiş ve bunların birinde herkes nakit kazanmakta, diğerinde ise herkes, öğrencilerin dönem sonundaki not ortalamasına eklenecek olan not değerinde jeton kazanmaktadır. Sonuçlar ek puanların katılımcıları motive etmek için kullanılmasının niteliksel olarak nakitle teşvik edilen katılımcılarla ortalamada benzer veriler ürettiğini göstermiştir (Luccasen ve Thomas, 2014).

Daha önce vurgulandığı üzere bu çalışmada da para ve ders notu teşviklerin dağıtıcı adalet uygulaması üzerinde etkisi araştırılacaktır. Dağıtıcı adalet araştırması hem iktisadi hem de psikolojik kökenleri olan bir inceleme olduğu için ikili bir teşvik mekanizması kullanılması amaç uyumlu bir yaklaşımdır. Farklı teşviklerin kullanıldığı durumlarda elde edilen sonuçların, istatistiki olarak anlamlı bir farklılık gösterip

göstermediği veya bahsedilen teşviklerin prensip seçimleri bakımından değişiklik gösterip göstermediği analiz edilecektir

3.2. DAĞITICI ADALETE YÖNELİK AMPİRİK YAKLAŞIMLAR

Ampirik uygulamaya geçmeden önce; vargıların değerlendirilmesinde yol gösterici olması amacıyla dağıtıcı adalet üzerine geliştirilen ampirik sınamaların bulguları hem iktisat hem de psikoloji literatürü çerçevesinde ayrımlı olarak paylaşılacaktır.

Standart neoklasik iktisat modelleri bireylerin bencil olduklarını ve fayda maksimizasyonunu hedeflediklerini varsaymaktadır. Ancak yerleşik varsayımlardan uzaklaşarak belirsizlik durumunun incelendiği deneysel uygulamalarda katılımcıların önemli bir kısmının beklenen faydalarını maksimize etmedikleri gözlemlenmiştir⁴. Birçok deneysel çalışma deneklerin riskli önerme alternatifleri arasından seçim yaparken bencil davranmadığını işaret etmektedir. İlgili çalışmalarda; tercihler üzerinde tecrübelerin ve önyargıların etkisi dikkat çekmektedir.

Bu vargılardan hareketle süreç içerisinde araştırmacılar tarafından çeşitli beklenmeyen fayda modelleri geliştirilerek ve deneysel olarak sınanmıştır⁵. Yazında dağıtıcı adalet odaklı tasarımlar çerçevesinde gerçekleştirilen deneysel araştırmalar Tablo 2’de aktarılmaktadır.

⁴ Konuyla ilgili olarak Kahneman ve Tversky’nin 1979 tarihli “Prospect Theory: An Analysis of Decision under Risk” başlıklı, Mark J. Machina’nın 1987 tarihli “Decision Making in the Presence of Risk” başlıklı, Samuelson ve Zeckhauser’in 1988 tarihli “Status Quo Bias in Decision Making” başlıklı makaleleri incelenebilir.

⁵ Alternatif modeller için Robert Sugden’in 1986 tarihli “New Developments In the Theory of Choice Under Uncertainty” başlıklı, M. Weber ve C. Camerer’in 1987 tarihli “Recent Developments in Modelling Preferences Under Risk” başlıklı çalışmaları ve beklenmeyen fayda modellerine ilişkin deneysel testler için Battalio, Kagel ve Jiranyakul’un 1990 tarihli “Testing Between Alternative Models of Choice Under Uncertainty: Some Initial Results” başlıklı makaleleri incelenebilir.

Tablo 2. Dağıtıcı Adalete İlişkin Deneysel İktisat Çalışmaları

Çalışma	Amaç	Sonuç
Maurice Allais (1953)	deneklerin, pozitif çıktı değerleri önceden verilmiş tercih çiftleri arasında nasıl seçim yaptıklarını tespit etmek	denekler beklenen faydalarını maksimize edecek şekilde davranmamaktadırlar(Allais Paradoksu)
Kahneman ve Tversky (1979)	farklı olasılıklara sahip durumlar arasında yapılan tercihlerin analiz edilmesi	Allais paradoksunu destekleyen sonuçlara ulaşmışlardır
Howe ve Roemer (1981)	adalet prensibi seçiminin risk durumuna göre değerlendirilmesi	prensip seçimlerinin, kişilerin riskten kaçınma derecelerine bağlı olduğu bulgulanmıştır
Guth, Schmittberger ve Schwarz (1982)	adaletsiz dağıtıma karşı direncin analizi	dağıtıcılar çoğunlukla adaletli bir dağıtım gerçekleştirmişlerdir
Yaari ve Bar Hillel (1984)	iki malın dağıtımına ilişkin kararların analizi	tek bir dağıtım prensibini destekleyen sonuçlara ulaşamamıştır
Hoffman ve Spitzer (1985)	faydacılık, eşitlikçilik ve doğal hukuk teorilerinin deneysel analizi	denekler Locke'ü hak edilen kazanç teorisini dikkate almaktadırlar
Kahneman, Knetsch ve Thaler (1986)	ultimatom oyunuyla adaletsizliğe karşı direncin analizi	bireyler genellikle küçük teklifleri reddetmekte ve bir maliyete katlanmak gerekse de adaletsiz dağıtıma karşı direnç göstermektedirler
Schokkaert ve Overlaet (1989)	gelirin farklılaşmasında çabanın nispi önemini test etmek	çaba, diğer faktörlerden daha önemli görülmektedir
Mitchell ve diğerleri (1993)	sosyal adalete ilişkin tercihlerin analizi	çoğu denek etkinlik ve eşitlik arasında takas yapmaktadır
Forsythe, Horowitz, Joel L. Savin ve Sefton (1996)	tekliflerin, dağıtıcı pozisyonundaki oyuncuların adalete ilişkin kaygılarıyla açıklanıp açıklanamayacağını analizi	Teklifler adalet kaygısından etkilenmemektedir(ultimatom ve diktatör oyunlarındaki dağıtımlar farklılaşmaktadır)
Henrich, Boyd, Bowles, Camerer, Fehr, Gintis ve McElreath (2001)	ultimatom, kamu malı ve diktatör oyunlarındaki davranışların geniş çaplı çok kültürlü analizi	kanonik modeller, araştırmanın gerçekleştirildiği hiçbir toplumda desteklenmemiştir
Engelmann, Strobel (2004)	etkinlik, maksimum ve eşitsizlikten kaçınmanın nispi önemini test etmek	etkinlik, maksimum ve bencillik kombinasyonu, verilerin çoğunu rasyonalize etmektedir
Fehr, Naef ve Schmidt (2006)	etkinlik ve eşitlik seçimlerinin ekonomist olan ve olmayan denek havuzuyla deneysel analizi	basit dağıtım deneylerinde eşitlik büyük önem arz etmektedir. Cinsiyete göre tercihler farklılaşmaktadır. Politik tutum seçimleri etkilememektedir
Viotti (2008)	Rawls'ın adalet teorisinin Amerikan vatandaşları kapsamında deneysel analizi	ekonomik eşitsizliklere yönelik davranışlarda grup farklılıklarının bulunmaktadırlar

Iglesias ve diğeri (2013)	İspanya’da yeniden dağıtımın belirleyicilerinin bölgesel ve genel düzeyde analizi	toplumun adil olmadığı inancı bireylerin yeniden dağıtım tercihleri üzerinde ortalama bir etkiye sahiptir
Seçilmiş (2014)	Rawlsçı temelde, iktisat eğitiminin eşitlik algısına olan etkisinin analizi	karar verme davranışlarında iktisat eğitiminin büyük bir etkisi bulunmamaktadır

Beklenen fayda teorisinin testine yönelik gerçekleştirilen muhtemelen ilk ve en çok bilinen çalışma Maurice Allais (1953) tarafından gerçekleştirilmiştir (Sugden, 1986, s. 5-6). Allais’in çalışması alandaki en önemli örneklerden biridir. Literatürde “Allais Paradoksu” olarak bilinen bu deney, deneklerin A, B, C ve D şeklindeki olasılık ve karşılığındaki pozitif çıktı değerleri önceden verilmiş tercih çiftleri arasında nasıl seçim yaptıklarını incelemiştir. Beklenen faydasını maksimize etmek isteyen bir ajanın A’yı B’ye tercih ediyorsa, C’yi de D’ye tercih etmesi beklenirken; Allais yaptığı deneyle bunun A’yı B’ye tercih edenin, D’yi C’ye tercih ettiği şeklinde ortaya çıktığını göstermiştir (Akın ve Urhan, 2009, s. 5).

Bu test Kahneman ve Tversky (1979) tarafından deneysel olarak ele alınmıştır. Kahneman ve Tversky deneklerinden iki duruma ilişkin tercihte bulunmalarını istemişlerdir. İlk durum olan p_1 ’de deneklere belirlilik koşulu altında 2400 Pound verilmektedir. İkinci durum olan p_2 ’de 0.33 olasılıkla 2500, 0.66 olasılıkla 2400 ve 0.01 olasılıkla da 0 pound almaktadırlar. Daha sonra deneklerden p_3 ve p_4 gibi iki durum için daha tercihte bulunmaları istenmektedir. p_3 durumunda 0.34 olasılıkla 2400 ve 0.66 olasılıkla da 0 pound almaları söz konusudur. p_4 durumunda ise 0.33 olasılıkla 2500 ve 0.67 olasılıkla da 0 pound alınması söz konusudur. Her dört durum da aynı üç sonucun farklı olasılıklarını içermektedir (0, 2400 ve 2500). Deneklerin bu iki tercih problemine yönelik verdikleri cevaplar birbirinden oldukça farklıdır. İlk seçim probleminde deneklerin 0.82’si p_1 ’i seçmişken ikinci seçimde deneklerin yalnızca 0.17’si p_3 ’ü seçmiştir. Birçok deneyde p_1 durumunu p_2 durumuna tercih ederken p_3 durumunu p_4 durumuna tercih etmeme eğiliminde olan kişiler gözlemlenmiştir. Bu durum Allais paradoksu olarak ifade edilmektedir (Sugden, 1986, s. 5-6).

Faydacı ve Rawlsçı adalet görüşlerine ilişkin ara bir pozisyon Howe ve Roemer (1981) tarafından tanımlanmıştır. Çalışmalarında orijinal pozisyonda ve cehalet peçesi ardında gerçekleştirilen tercihleri modellemişler ve bir adalet prensibi seçiminin, kişilerin

riskten kaçınma derecelerine bağlı olduğunu bulgulamışlardır. Kişiler nötr riske sahip olduklarında sonuçlar faydacı süreçle tutarlı biçimde en yüksek toplam gelir dağılımını ortaya çıkarmaktadır. Bireyler riskten büyük oranda kaçındıklarında ise sonuçlar Rawlsçı yaklaşımdaki maksimin dağılımla tutarlılık göstermektedir. Bireyler ortalama düzeyde riskten kaçındıklarında ise karma bir durum söz konusu olmaktadır. Burada taban gelir; maksimin gelir tabanından daha düşüktür ve kazançlarda bir sınırlama bulunmamaktadır. Toplumdaki bireylerin farklı derecelerde riskten kaçındıkları düşünülürse bu sonucun ortaya çıkması beklenilebilecek bir durumdur (Oleson, 2001, s. 33-34).

Guth ve diğerleri (1982), deneylerinde adaletsizliğe karşı direnci analiz etmişlerdir. Deneyde ultimatòm oyunu kullanılmıştır. A oyuncusu (dağıtıcı), belirli bir miktarda paranın kendisi ve herhangi bir R oyuncusu (alıcı) arasındaki dağıtımına karar vermektedir. R, A oyuncusunun teklif ettiği tutarı kabul veya reddedebilir. Eğer reddederse iki oyuncu da kazanç sağlayamaz. Oyun teorisinin ilgili duruma ilişkin sunduğu çözüm; A oyuncusunun R'ye cüzi bir miktar pay vermesi ve R'nin de bu pozitif tutarı kabul etmesi yönündedir. Ancak sonuçlar çoğunlukla bu öngörüyle tutarlı değildir. Çoğu dağıtıcı, bu cüzi miktardan fazlasını teklif etmekte ve birçoğu da eşitlikçi bir bölüşümü temin etmektedir. Guth ve diğerlerinin elde ettikleri bulgular da bireylerin tekliflerde genellikle adil oldukları yönündedir (Kahneman, Knetsch ve Thaler, 1986, s. 288-289).

Yaari ve Bar Hillel (1984)'in çalışması dağıtıcı adalete ilişkin deneysel analizde bir milat niteliği taşımaktadır. Deneylerinde avakado ve greyfurtun verilen bilgilere göre dağıtılması istenmiştir. Araştırmacılar çalışmada deneklerin tarafsız karar almasına yönelik özel bir tedbir almamışlardır. Uygulamada deneklere eşit bölüşümden ayrılma nedenlerini içeren bir listeye dayalı bilgiler verilmiştir. Deney sonunda tek bir dağıtım prensibini destekleyen sonuçlara ulaşamamıştır.

Gerçek ödemelere dayalı bir deneysel dağıtıcı adalet analizi Hoffman ve Spitzer (1985) tarafından gerçekleştirilmiştir. Deneylerinde üç ana dağıtıcı adalet teorisini ele almışlardır. Bunlar faydacılık, eşitlikçilik ve doğal hukuktur. Sonuçları deneklerin ne bireysel faydacı görüşü ne de eşitlikçi dağıtım ilkesini dikkate alarak hareket ettiklerini

öne sürmektedir. Bunun yerine Locke'çu hak edilen kazanç teorisini dikkate almaktadırlar. Gerçekleştirdikleri 82 deneyin %91'inde kar maksimizasyonu kararı alınmıştır (Hoffman ve Spitzer, 1985).

Kahneman ve diğerleri (1986), Guth ve diğerlerinin deneylerinde ortaya çıkan tekliflerin açıkça adil olduğunu ve buna bağlı olarak da adaletsizliğe karşı direnci gerektirecek koşulların oluşturulamadığını ifade etmişlerdir. Kahneman ve diğerleri, deneylerini tüm katılımcıların adaletsiz tekliflere bir tepki ortaya koyabilecekleri bir şekilde tasarlamışlardır. Sonuçlarına göre katılımcıların dikkate değer bir çoğunluğu adil olmayan pozitif teklifleri reddetmeye eğilimlidirler. Tekliflerin reddedilmesinde, adaletsiz bir uygulamaya katılmak konusunda duyulan isteksizliğin mi yoksa adil olmayan dağıtıcının cezalandırılmasının mı ya da her ikisinin birden mi etkili olduğu hususunda kesin bir sonuç söz konusu değildir. Her iki durumda da deneyde adaletsizliğe karşı gösterilen direnç, kar fırsatı kovalayan bir ajan veya firmanın kar maksimizasyonunu engelleme davranışının bir benzeridir. Dağıtıcının davranışları ise, genel oyun teorisinin aksine, oldukça cömert gözükmektedir. Dağıtıcıların adil davranışlarının, alıcının teklifi kabul etmemesi durumunda hiçbirşey kazanılamayacak olmasının etkili olduğu düşünülmektedir (Kahneman vd., 1986, s. 289-290).

Schokkaert ve Overlaet (1989), Yaari ve Bar-Hillel (1984)'in anket yönteminden faydalanarak, gelirin farklılaşmasında çabanın diğer gerekçelere göre nispi önemini test etmişlerdir. Araştırmacılar, Yaari ve Hillel'den farklı olarak salt dağıtım problemine odaklanmamış ve çabanın rolünü de analize dahil etmişlerdir. Adil dağılımın belirlenmesinde çabanın diğer faktörlerden daha önemli olduğunu bulmuşlardır (Schokkaert ve Overlaet, 1989, s. 20).

Literatürde Mitchell ve diğerleri (1993) deneysel çalışmalarında eşitlik ve etkinlik arasındaki çatışmayı ele alarak sosyal adalete ilişkin tercihlerin nasıl yapıldığını analiz etmişlerdir. Sonuçlarına göre çoğu denek etkinlik ve eşitlik arasında takas yapmaktadır. Ayrıca grup uygulamalarında maksimin kriteri, üzerinde en çok uzlaşılan kriterdir (Mitchell v.d, 1993).

Forsythe ve diğerleri (1996), araştırmalarında, ultimatom ve diktatör oyunlarındaki tekliflerin, dağıtıcı pozisyonundaki oyuncuların adalete ilişkin kaygılarıyla açıklanıp

açıklanamayacağını saptamaya çalışmışlardır. Eğer teklifler adalet kaygısından etkileniyorsa her iki oyundaki dağıtım ile ilgili teklifler de benzer olmalıdır. Yok eğer dağıtım teklifleri farklılaşıyorsa dağıtım tekliflerini etkileyen başka faktörlerin bulunması gerekmektedir. Araştırmacıların hipotezleri her iki oyunda da tekliflerin benzer olacağı şeklindedir. Sonuçları, bireylerin ultimatom oyununda daha cömert oldukları yönündedir. Diğer bir deyişle ultimatom ve diktatör oyunlarındaki dağıtımlar farklılaşmaktadır. Diktatör oyunundaki dağıtıcılardan %36'sı karşı tarafa hiçbirşey teklif etmemiştir. Ultimatom oyununda ise hiç kimse tüm payı elde etmeye çalışmamış ve dağıtım eşitliğe yakın şekilde gerçekleşmiştir (Forsythe vd., 1994, s. 348-357).

Henrich ve diğerleri (2001), bireylerin ekonomik ve sosyal çevrelerinin davranışlarını şekillendirip şekillendirmediği, eğer böyleyse hangi ekonomik ve sosyal koşulların söz konusu olduğu, mütekabiliyet davranışının bireylerin yaş, cinsiyet, nispi zenginlik gibi öz nitelikleriyle veya bireylerin ait oldukları grubun nitelikleriyle istatistiki olarak daha iyi açıklanıp açıklanamayacağı gibi sorulara mevcut çalışmaların cevap veremeyeceğini öne sürmüşlerdir. Çünkü hemen hemen tüm denekler üniversite öğrencisidir ve dünya genelindeki öğrenciler arasında kültürel farklılıklar bulunmaktadır. Söz konusu çalışmalarda bu farklılıkların küçük bir kısmının ele alındığını ifade ederler. Daha önce vurgulanan sorulardan hareketle ultimatom, kamu malı ve diktatör oyunlarındaki davranışların geniş çaplı çok kültürlü bir analizini gerçekleştirmişlerdir. Sonuçlarına göre: a) kanonik (bireysel çıkarları ön planda tutan) modeller araştırmanın gerçekleştirildiği hiçbir toplumda desteklenmemiştir; b) davranışlarda, daha önce gerçekleştirilen kültürler arası çalışmalarda karşılaşılandan daha çok değişkenliğe rastlanmıştır; c) ekonomik organizasyondaki grup düzey farklılıkları ve piyasa bütünleşme derecesi toplumlar arasındaki davranışsal farklılıkların önemli bir kısmını açıklamaktadır; d) bireysel düzeydeki ekonomik ve demografik değişkenler grup içindeki veya gruplar arasındaki davranışları açıklamamaktadır; e) deneylerdeki davranışlar genel olarak toplumun günlük yaşamdaki ekonomik kalıplarıyla (modelleriyle) tutarlılık göstermektedir (Henrich vd., 2014, s. 73-74).

Engelmann ve Strobel (2004), etkinlik, maksimin tercihler ve eşitsizlikten kaçınmanın nispi önemini analiz etmek ve eşitsizlikten kaçınmaya ilişkin olan Bolton ve Ockenfels'in ERC modeli ile Fehr ve Schmidt (F & S)'in modellerinin performanslarını

kıyaslamak üzere, vergilendirme oyunu, imrenme oyunu (envy games) ve zengin-yoksul oyununu kapsayan tek seferlik dağıtım deneyleri gerçekleştirmişlerdir. Elde ettikleri sonuçlar; etkinlik, maksimin ve bencillik kombinasyonunun, verilerin çoğunu rasyonalize ettiğini göstermektedir. Ek olarak Rawls'ın en kötü durumdakine yardım etme güdüsünün eşitlikten kaçınmadan daha önemli olduğu belirtilmektedir (Engelmann ve Strobel, 2004, s. 866-867)

Fehr, Naef ve Schmidt (2006), Engelmann ve Strobel (E & S) (2004)'in çalışmasını replike etmişlerdir. Araştırmacılar, E & S'nin çalışmalarına katılan deneklerin ekonomi ve işletme bölümündeki lisans öğrencilerinden oluştuğunu belirterek bu deneklerin, etkinliğin arzu edilen bir unsur olduğunu geçmiş dönemdeki derslerinde öğrenmiş olduklarını ifade etmişlerdir. Ekonomiyle ilgisi olmayan deneklerin etkinliğe karşı daha duyarsız olabileceklerini söylemektedirler. Nitekim sonuçlarına göre denek havuzunun, tercihlerde önemli bir etkisi vardır. Ekonomistlerin çoğunluğu etkinliği ön planda tutarken diğer alanlardaki denekler karşı tutum sergilemişlerdir. Bunun yanında deneklerin, cinsiyet ve politik tutum gibi karakteristik özelliklerinin de etkinlik-eşitlik tercihlerinde etkili olabileceğini belirtmişlerdir. Sonuçlar, kadınların erkeklere oranla daha eşitlikçi olduklarını, politik tutumun ise eşitliğin baskın tercih olmasında bir etkisinin bulunmadığını işaret etmektedir. Genel sonuçlarına göre, dikkate değer bir etkinlik kaygısı olan deneklerin varlığına karşın, basit dağıtım deneylerinde eşitlik büyük önem arz etmektedir (Fehr, Naef ve Schmidt, 2006, s. 1912-1916).

Viotti (2008), Rawls'ın adalet teorisini Amerikan vatandaşları üzerine deneysel olarak ele almış ve ekonomik eşitsizliklere yönelik davranışlarda grup farklılıklarının bulunduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu farklılaşmada ırk, cinsiyet, yaş, inanç, politik yönelim ve coğrafi konum gibi faktörlerin etkili olduğunu belirtmektedir. Sonuçlarına göre Amerika'daki tüm gruplar ekonomik eşitsizliğe tolerans göstermemektedirler. Beyaz erkeklerin en az eşitlikçi olduğu, genel olarak kadınların ve cinsiyet farkı olmaksızın Latinlerin en çok eşitlikçi seçimler yapan gruplar olduğunu bulgulamıştır. Ayrıca bir Horaito Alger Endeksi oluşturarak liberal bireyciliğin rolünü de ele almıştır. Buna göre Rawlsçı deneylerde en az eşitlikçi olan gruplar aynı zamanda eşitsizlikte en fazla liberal bireycilik anlayışına sahip olanlardır. Viotti bu ampirik bulguların Tocqueville, Hartz, Hochschild, ve Alesina gibi ortodoks görüş savunucularının elde

ettiği sonuçlarla tutarsızlık gösterdiğini ifade etmektedir. Bu araştırmacıların elde ettiği sonuçlara göre Amerikalılar eşitsizlikleri tolere etmekte ve hatta benimsemektedirler (Viotti, 2008).

Iglesias ve diğerleri (2013), İspanya’da yeniden dağıtımın belirleyicilerini bölgesel ve genel düzeyde analiz etmek üzere bir araştırma gerçekleştirmişlerdir. Bu analizlerinde, ülke düzeyindeki verileri kullanarak, şansın geliri belirlediğine yönelik inanç ile yeniden dağıtım politikalarına verilen destek arasında güçlü ve pozitif bir ilişki olduğunu öne süren Alesina ve Angletos hipotezini test etmişlerdir. Elde ettikleri temel bulgulara göre İspanya’da 1995 ve 2007 yılları arasında yeniden dağıtıma ilişkin tercihlerin oluşumunda yapısal bir değişim söz konusudur. Ampirik sonuçlarına göre ilk olarak toplumun adil olmadığı inancı bireylerin yeniden dağıtım tercihleri üzerinde ortalama bir etkiye sahiptir. İkinci olarak yeniden dağıtıma yönelik talebin belirlenmesinde İspanya’daki bölgeler açısından bölgesel inançlar eşit öneme sahip değildir (Iglesias, López, ve Santos, 2013, s. 4260).

Iglesias ve diğerlerinin; Dünya Değerler Araştırması (World Value Survey-WVS) verileri ile elde ettikleri sonuçlara göre bireylerin politik tercihlerini etkileyen en önemli faktörlerden biri eğitim görülen süredir. Irk, medeni hal, yaş veya cinsiyet 1995 dönemi için açıklayıcı olmayan değişkenlerdir. 2007 yılında ise eğitim süresi artık anlamlı bir değişken olmaktan çıkmıştır. Bu dönemde bireylerin gelir ve yaşları bunların solcu olma ihtimalinin temel belirleyicileridir. İkinci olarak 1995’te şans-efor değişkenleri bazı bölgelerde anlamlı gözükmemektedir. Bunlar özelde Madrid için geçerli değişkenlerdir. 2007’de bu değişken tüm bölgeler için bir miktar anlam kazanmıştır. Bu kanıtlara göre sistemin adil olmadığına ilişkin inanç (başarının şansa bağlı olduğu yönündeki inanç gibi), İspanya’da yeniden dağıtıma yönelik güçlü tercihlerin olasılığını artırma eğilimindedir. Ancak iyi veya kötü şansın yüksek veya düşük geliri belirlemedeki önemine ilişkin inanış, yeniden dağıtım arzusuna yönelik bireysel farklılıkların kesin bir kaynağı değildir. Sonuçlarına göre ülkenin bazı bölgelerinde yeniden dağıtımın daha az desteklenirken bazılarında ise daha fazla desteklenmesi söz konusudur. Buna göre ilgili bölgelerdeki kültürel ve politik koşullar insanları benzer gelir ve eğitim düzeyine itmekte ve bölgeler arasında var olan farklılıklar da yeniden dağıtıma yönelik yaklaşımları farklılaştırmaktadır. Ayrıca sol görüşe sahip olanların eşit

gelir ve dağıtım tercihlerine daha çok eğilim gösterdikleri sonucuna ulaşmışlardır (Iglesias, Lopez ve Santos, s. 4270-4271).

Daha önce de vurgulandığı üzere araştırmacılar bireysel düzeydeki verileri WVS ve Avrupa Değerler Araştırması (European Values Survey-EVS) verilerinden elde etmişlerdir. WVS, sosyal refah alanındaki uygulamaların analizini gerçekleştirmek üzere yapılan ve en çok bilinen araştırmalardan biridir. Ülkeleri bireysel birimler olarak dikkate alarak bu araştırma verilerini genel düzeyde kullanan farklı çalışmalar da bulunmaktadır. Guiso ve diğerleri (2003), Alesina ve La Ferrara (2005), Alesina ve Angeletos (2005), Fortin (2005), Blekesaune (2007), Landier ve diğerleri (2008) ve Fischer (2008) gibi (Iglesias, López, ve Santos, 2013, s. 4262).

Seçilmiş (2014), Rawlsçı temelde iktisat eğitiminin eşitlik algısına olan etkisini analiz etmiştir. İktisat eğitiminin adalet algısı üzerindeki etkisini eğitim seviyeleri açısından ele alan ilk çalışma olma özelliğine sahip olan bu çalışmanın sonucuna göre karar verme davranışlarında iktisat eğitiminin büyük bir etkisinin olmadığı, bunun bir sebebinin de eşitlik algısını etkileyen farklı faktörlerin (kişisel, sosyo-demografik, vb.) varlığı olduğu belirtilmektedir. Kişisel özellikler, ebeveyn durumu ve beklenen gelir gibi faktörlerin öğrencilerin cevaplarını en çok etkileyen değişkenler olduğu bulgulanmıştır (E. Seçilmiş, 2014).

Geleneksel iktisadi araştırmalar mekanik bir kurgu üzerine tasarlandığı için insani duygulanımları ve psikolojik unsurları gözardı etmektedir. İnsanın karmaşık bir yapıya sahip olması nedeniyle bu yaklaşım doğru değildir. Gerçekte insanlar her zaman için iktisadi açıdan akla yatkın olan davranışı göstermezler. Bunun yerine kararlarını bazı psikolojik faktörlerden etkilenerak alırlar (Gradinaru, 2014, s.89). Dolayısıyla tercih sürecinin doğru analiz edilebilmesi için bu faktörlerin de gözönüne alınması gerekmektedir. Bu nedenle bölümün geri kalanında dağıtıcı adalete salt psikolojik açıdan yaklaşan ampirik çalışmalara da örnekler verilecektir.

Adaletin psikolojik modellerini uygulamalı olarak test eden araştırmaların hedefleri, insanların mevcut sosyal düzenlemeler ve kaynak dağılımlarına yönelik değerlendirme yaparken kullandıkları ahlaki ilkeleri anlamak ve bu ilkelerin politik etkileri ile grup davranışları üzerindeki etkilerini gözlemlemektir (Arsenio, 2015, s. 91). Bu amaca

yönelik çalışmalar; neyin uygun, adaletli veya arzu edilir olduğuna ilişkin yargıların, insanların diğer insanlarla etkileşimlerindeki duygu, tutum ve davranışlarının tam merkezinde olduğunu göstermektedir (Tyler vd.,s 1997, s. 5-6).

Uygulamalar sonucu ulaşılan tespitler; sosyal psikologların, değer yargısı seçiminin sosyal ilişkilerin niteliğine bağlı olduğuna ve bu sosyal ilişkilerin de dağıtım durumunu belirlediğine ilişkin hipotezlerini genellikle doğrulamaktadır. Psikolojik yaklaşım, adalet algısının, farklı sosyo-tarihi dönemler, farklı kültürler ve farklı kişisel özelliklerden ötürü değişkenlik göstereceğine işaret eder. İnsanlar adil bir dünyaya inanmak konusunda güçlü bir arzuya sahip gözükmektedirler (Schokkaert ve Overlaet, 1989, s. 20).

Arsenio (2015), çalışmasında katılımcılara üç ülkeden hangisinde yaşamak istediklerini soran bir tercihler seti sunmuştur. Denek kitlesi gençlerden oluşan bu çalışmada, katılımcılardan hiçbiri en eşitsiz dağılımın olduğu toplumu tercih etmemiştir. Aksine, katılımcıların %70'i tam eşitlikçi dağılımın olduğu (toplumun tüm kesimlerinin toplam gelirin %20'sini elde ettikleri) toplumu ve %30'u da bir miktar eşitsizliğin olduğu (en zengin kesimin toplam gelirin %39'unu elde ettiği) toplumu tercih etmişlerdir. Bireylerin nispi eşitsizliği tercih etmelerinin arkasında bencil veya gayri ahlaki rasyoneller bulunmamaktadır. Bu seçimde, eşitsizliğin, iktisadi gelişimi temin edeceği, herkes için refah artışına yol açacağı ve insanları daha fazla çalışmaya teşvik edeceğine yönelik psikolojik motivasyonun kaynağı olarak görülmesi etkilidir.

Turner, Postmes ve Van Zomeren (2016), çalışmalarına katılan deneklerin grup temelli adaletsizliklere karşı dikkate değer ölçüde toleranslı olduklarını gözlemlemişlerdir. Kendilerinin dezavantajlı grup olmaları da sonucu etkilememektedir. Diğer bir çıkarımlarına göre, grup eylemlerinin toplumsal veya kültürel normlar dahilinde üretilmesi (action mindset), topluluk duygusunu güçlendirmekte, adaletsizlik algısını ise baskılamaktadır. Baskılamadan kasıt, bahsedilen normlar sebebiyle bireylerin gerçek düşüncelerini gizlemeleri veya açıklamamalarıdır. Buradan hareketle topluluk duygusunun, bireylerin objektif adaletsizlik algısını engellediğini söylemektedirler (Turner, Postmes ve Van Zomeren, 2016, s. 153).

Montada ve Schneider (1989) dezavantajlı kişilerin durumlarına ilişkin üç alternatif senaryo için katılımcıların değerlendirme yapmalarını istemişlerdir. Bu senaryolarda kişiler finansal problemlerle, geleceğe ilişkin güvensizlik, kötü ve istismarcı çalışma koşulları, yetersiz sağlık hizmetleri, kötü barınma koşulları ile kişisel ve sosyal konumun kaybı problemleriyle karşı karşıyadırlar. Her bir senaryodaki problemlere ilişkin duygu ve düşünceleri açıklayan ifadelerle bu senaryolara yönelik duygusal ve bilişsel değişkenler değerlendirilmiştir. Buna göre adalete ilişkin olarak üç değişkenin etkisi vardır. Bunlar ahlaki öfke, varoluşçu suçluluk ve ihtiyaç prensibidir (Montada ve Schneider, 1989). Ahlaki öfke; yoksul veya evsiz insanların içinde buldukları durumun yanlış olduğuna ilişkin genel bir yargıyı ifade eder. Varoluşsal suçluluk ise cevap veren kişilerin dezavantajlı gruplara kıyasla haksız biçimde avantajlı olduklarına ilişkin görüşü işaret eder (Tyler vd., 1997, s. 140).

3.3. DAĞITICI ADALETE YÖNELİK DENEYSEL UYGULAMA

3.3.1. Deneysel Tasarım

Deneysel uygulama, Frohlich ve Oppenheimer'in (1992) çalışması üzerine şekillenmektedir. Araştırmacılar tarafından sunulan tasarım; tez çalışmasının amaçları doğrultusunda farklılaştırılarak özgün bir yapıya kavuşturulmuş; böylece deneysel sınama aracılığı ile özgün katkı yaratmak hedeflenmiştir. Gerçekleştirilen değişiklikleri şu şekilde aktarmak mümkündür:

- Frohlich ve Oppenheimer'in çalışmasında dağılım tercihleri yapılırken her bir gelir düzeyine ilişkin bir nüfus oranı işaret edilmektedir. Ancak beş kişilik bir toplumda bu tip bir paylaşım yapmak mümkün değildir. Bu sebeple tezde bu oranlar kullanılmamış; ek olarak grup üye sayısı beşten üçe indirilmiştir. Deneysel çalışmalarda küçük grupların kullanılmasının dağılım karşılaştırmaların yapılması için daha uygun koşulları sağladığı düşünülmektedir (Sadrieh ve Verbon, 2006, s. 1199) Kimin kaçınıcı birey olduğu rastgele belirlenmiştir.
- Frohlich ve Oppenheimer'in çalışmasında; yapılan birçok tercih arasından hangisine kazanç atanacağı ve hangi bireyin seçiminin dikkate alınacağı

belirsizdir. Bu belirsizlikler sınamanın yetkinliğini azaltmaktadır. Bu nedenle tez çalışmasında; seçimlerin yapıldığı tabloların hangisine göre ödeme yapılacağı ve hangi bireyin seçiminin dikkate alınacağı hususları kurayla belirlenmektedir.

- Frohlich ve Oppenheimer'ın çalışmasında dört ayrı dağılımın ve beş farklı gelir düzeyinin olması algıyı güçleştirmektedir. Bu nedenle tezde üç birey ve üç farklı dağılımın olduğu bir tasarım kullanılmıştır.
- Frohlich ve Oppenheimer'ın çalışmasında çok açık bir yönerge kullanılmıştır. Bireyler seçimlerini yaparken doğrudan doğruya ilgili prensipler arasından tercihte bulduklarından süreç yönlendirmeye açıktır. Bu nedenle tez için modifiye edilen deneyde tarafsız bir anlatım kullanılmıştır. Yönergede ilkelerin açıklanmasından vazgeçilmiş ve seçimlerin yalnızca tablodaki dağılımlara bakılarak yapılması sağlanmıştır.
- Frohlich ve Oppenheimer'ın çalışmasında deneklerin isimleri alınmıştır. Bu durum deneyin anonim niteliğini yitirmesine neden olmaktadır. Bu nedenle bireylerin kişisel tutumları ile geçmiş deneyimlerine ilişkin yapılan ankette temkinli davranmaları olasılığı yüksektir. Bu nedenle tez kapsamında gerçekleştirilen uygulamada isim alınmamakta; bunun yerine bir kodlama sistemi kullanılmaktadır. Kodlama sistemi kodların kimlik olarak kullanılmasını olanaklı kılmaktadır.
- Frohlich ve Oppenheimer'ın çalışmasında teşvik mekanizması olarak sadece maddi teşvik kullanılmıştır. Tezde ise teşvik farklılıklarının etkilerini araştırmak amacı ile parasal teşvik ve ders notuna birlikte yer verilmiştir.

Denekler; üç farklı üniversitenin (Hitit Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi ve Karadeniz Teknik Üniversitesi) Maliye Bölümü öğrencileri arasından gönüllülük esası ile seçilmiştir⁶. Katılımcıların temel iktisat derslerini tamamlamış olması ön koşuldur.

⁶ Anakütleyi daha iyi temsil yeteneğine sahip bir örneklem çerçevesi oluşturabilmek için farklı üniversitelerden denekler kullanılmıştır. Deney uygulama süreçlerinde lojistik destek çok hayati rol oynamaktadır. Elverişlilik örneği metodu çerçevesinde aktarılan üç üniversitenin tercih nedeni; tez çalışmasının kısıtlı bütçesi çerçevesinde en üst düzeyde lojistik destek sağlanabilen eğitim kurumları olmasıdır.

Deneye toplam 204 öğrenci katılmıştır. Deney 90 dakika sürmüştür. Deney yazılı olarak gerçekleştirilmiş; bilgisayar kullanılmamıştır. Puanın teşvik olarak kullanıldığı oturuma katılan denekler ortalama 9.3 puan ve paranın teşvik olarak kullanıldığı oturuma katılan denekler ise ortalama 11.71 TL kazanç sağlamışlardır. Elde edilecek en düşük kazançların belirlenmesinde saatlik net asgari ücret tutarı kullanılmıştır. Bu miktar 2016 yılı için brüt 7.32 TL ve net 5.23 TL olarak belirlenmiştir. Puan teşviğinin kullanıldığı oturuma katılan deneklerin, final sınav puanlarına eklenmek üzere elde edecekleri ek puanların belirlenmesinde ise öğrencilerin vize sınavlarından elde ettikleri ortalamalar ile çalışma zamanları kullanılmıştır. Elde edilen verilerle bir saatlik çalışma süresinde elde edilen puanlar belirlenmeye çalışılmış ve kazanılacak en düşük puan bu şekilde tespit edilmiştir. Herkesin, belirlenen bu minimum puanın üstünde kazanç elde etmesini sağlayacak biçimde tasarıma gidilmiştir.

Uygulama başlangıcında kura ile deneklerin hangi oturumda yer alacakları belirlenmiştir. Kurada katılımcılar 1 ve 2 rakamlarının kapalı şekilde bulunduğu kutulardan rastgele seçim yapmışlardır. 1 seçenler puan; 2 seçenler ise para oturumuna katılmışlardır. Ancak bu durum oturumların gerçekleştirileceği sınıflara gidene kadar öğrencilere açıklanmamıştır. Denekler gözetmenler eşliğinde deneyin yürütüleceği salonda yerini aldıktan sonra katıldıkları oturumda hangi teşviğin kullanılacağı açıklanmış ve akabinde deney sürecinin anlatıldığı kitapçıklar dağıtılmıştır. Deneyin her süreci ayrı bir kitapçık halinde sunulmuştur.

İki farklı oturuma ayrılan deneklerden, ilk bölümde üç dağılım arasından bireysel olarak tercihte bulunmaları istenmiştir. Bu dağılımların her birinde, yüksek, orta ve düşük olmak üzere üç ayrı gelir sınıfına yer verilmiştir. Seçim belirsizlik koşulları altında gerçekleştirilmiştir. Yani denekler hangi gelir sınıfına ait olduklarını ya da hangi birey olduklarını seçim aşamasında bilmemektedirler. Belirsizlik durumunda gelir sınıfı dağılım tercihlerinin yapılmasından sonra bir torba içerisinden yapılacak seçimle rastgele belirlenmiştir.

Denekler belirsizlik koşulları altında ilk aşamada on tercih yapmıştır. Farklı tercihler yaptırılmasındaki amaç prensiplere ilişkin tüm karşılaştırmaların deneklere sunulmasıdır. Örneğin bir tabloda eşitlik ve faydacı görüş arasında seçim yapan denek;

diğer bir tabloda maksimin ve eşitlik arasından tercihte bulunmuştur. Tasarım tüm prensipler arasındaki tercih önceliklerini saptayacak şekilde kurgulanmıştır.

Ek olarak seçimlerin yapıldığı tablolardaki miktarlarda da değişimler gerçekleştirilerek deneklerin olabildiğince farklı durumlar arasından tercih yapması sağlanmaya çalışılmıştır.

Uygulamanın ikinci aşamasında deneklerden, toplumdaki kaçınıcı birey olduklarını veya diğer bir deyişle hangi gelir grubuna dahil olduklarını bildikleri bir durumda tercihlerde bulunmaları istenmiştir. Burada amaç ilgili oldukları toplumdaki konumlarını bildikleri bir durumda deneyin ilk aşamasındaki belirsizlik durumuna göre dağılım tercihlerinin değişip değişmediğini analiz etmektir.

Birinci ve ikinci bölümlerde yapılan tüm tercihlerden sadece birer tanesi için ödeme yapılmaktadır. Burada amaç tüm katılımcıların rastsal olarak belirlenen tek bir tablodan kazanç sağlamalarını temin etmektir. Hangi tablo için kazanç sağlanacağı bölüm sonunda çekilen kurayla belirlenmektedir.

İlk iki bölümün tamamlanmasından sonra deneyin üretim sürecine geçilmektedir. Üretim sürecinin ilk aşamasında deneklere üretim süreci sonunda elde ettikleri kazancın yeniden düzenlenebileceği söylenmekte ve üç durum arasından tercihte bulunmaları istenmektedir. İlgili seçenekler; a. Herkesin gösterdiği performans kadarını elde etmesi, b. Herkesin eşit miktarda kazanç sağlamasını temin edecek şekilde toplam kazancın yeniden düzenlenmesi ve c. Üretim süreci sonunda en düşük geliri elde edenin kazancını ortalama gelirin belirli bir seviyesine eşitleyecek şekilde kazançların yeniden düzenlenmesidir.

Rawlsla ilişkili olan c şikkında, performanslar sonucunda kendi gruplarında en düşük kazancı sağlayan, diğer bir deyişle üç kişilik bir toplumda en kötü durumda yer alan bireyin kazancının, ortalama gelirin belirli bir oranının altında olmayacak şekilde yeniden düzenlenmesi söz konusudur. Bu üç kişilik grupta en az kazancı elde eden birey ya da bireylerin gelirinin, ortalama gelirin yüzde kaçına eşit olacak şekilde yeniden düzenleme yapılacağına o grupta bulunan kişiler karar vermektedirler. Rawls, yeniden dağıtım sonucunda tam eşitliğin sağlanması durumunda, fazla kazanç sağlama

motivasyonu ortadan kalkacağı için, tam eşitliğe yakın bir dağıtımın sağlanması gerektiğini ifade etmektedir. Dolayısıyla burada kullanılacak oranın bu amaca uygun olarak %100 olmaması gerektiği katılımcılara belirtilmektedir.

Katılımcılar bu aşamada ilk olarak bireysel tercihlerini belirtmektedirler. Bireysel tercihlerin sonrasında deneklerden, daha önce aktarılan üç durumu grup olarak tartışmaları istenmektedir.

Bu tercihin ardından deneklerden bir görevi yerine getirmeleri istenmektedir. Bu görev; bir metinde yer alan yanlış yazılmış kelimelerin bulunmasıdır. Metin 15 yanlış kelime içermektedir. Bulunan her yanlış kelime için kazanç elde edilmektedir. Bu bölümde kazançların nihai dağılımı, göreve başlamadan önce grup tarafından benimsenen yaklaşıma göre gerçekleşmektedir.

Deneyin son aşamasında deneklere kişisel tutumları ve geçmiş deneyimlerine ilişkin birtakım sorular yöneltilmektedir. Alınan yanıtlar kullanılarak kişisel tutumların ve geçmiş deneyimlerin yapılan tercihlerle ilişkili olup olmadığı ve bu tercihlerin en çok hangi tutum veya özelliklerden etkilendiği test edilmektedir.

Tüm deney süresince prensiplerin seçim olasılığı değişmemektedir. Prensiplere; deneklerin birinci ve ikinci bölümlerdeki uygulamalarda yaptıkları dağılım tercihlerine göre puan atanmaktadır. Tercih edilen prensipler, deneyin her üç bölümü için toplamda en fazla 40 puan alabilmektedir. Her bölümde ilgili prensiplerin aldıkları puanların ortalamaları kıyaslanarak hangi prensibin en çok tercih edildiği tespit edilmektedir. Grup kararlarına ilişkin olarak da yine prensiplere verilen skorların ortalaması kullanılarak en çok tercih edilen prensip belirlenmektedir.

3.3.2. Hipotezler ve Analiz

Önceki bölümlerde de vurgulandığı üzere; tez çalışması eş anlı olarak çeşitli hedeflere ulaşmayı amaçlamaktadır. Bu hedefleri dört başlık altında toplulaştırmak mümkündür:

- Bireylerin; kişisel özellik ve tutumlarından soyutlandıkları bir durumda (tarafsızlık koşulları altında), belirlilik ve belirsizlik şartlarındaki dağıtıcı adalet prensibi tercihlerini irdelemek

- Deneklerin kolektif karar alma koşulları altında herhangi bir dağıtıcı adalet prensibi üzerinde uzlaşma olasılığını araştırmak
- Aynı deneysel koşullar altında farklı teşvik mekanizması kullanımının seçimler üzerindeki etkisini analiz etmek
- Üretim sürecine katılımın dağıtım prensibi seçimi üzerine etkisini araştırmak

Hedeflerde işaret edilen araştırmaları yapmak amacı ile aşağıda aktarılan beş hipotez türetilmiş ve sınanmıştır:

1. Hipotez: Prensip seçimleri belirlilik ve belirsizlik koşulları altında farklılık göstermektedir.
2. Hipotez: Prensip seçimleri para ve puan teşvikleri bakımından farklılık göstermektedir.
3. Hipotez: Prensip seçimleri cinsiyete göre farklılık göstermektedir.
4. Hipotez: Üretim sürecine ilişkin bireysel ve grup prensip tercihleri tutarlılık göstermektedir
5. Hipotez: Prensip seçimleri deneklerin risk algılarıyla ilişkilidir.

Denekler birinci ve ikinci bölümlerdeki uygulamalarda ilgili dağılımlar (prensipler) arasından seçim yapmaktadırlar. Yapılan bu seçimlere göre prensipler puan almaktadırlar. Tercih edilen prensipler, deneyin her üç bölümü için toplamda en fazla 40 puan alabilmektedir ve tüm prensiplerin seçim şansı aynıdır. Her bölümde ilgili prensiplerin aldıkları puanların ortalamaları kıyaslanarak hangi prensibin en çok tercih edildiğı tespit edilmektedir. Grup kararlarına ilişkin olarak da yine prensiplere verilen skorların ortalaması kullanılarak en çok tercih edilen prensip belirlenmektedir.

3.3.2.1. Katılımcılara İlişkin Genel Bilgiler

Uygulamaya katılanların sayısı ve cinsiyete göre dağılımları Tablo 3'te aktarılmaktadır. Buna göre uygulamaya; Hitit Üniversitesi'nden 25 erkek ve 41 kadın olmak üzere toplam 66, Hacettepe Üniversitesi'nden 22 erkek ve 26 kadın olmak üzere toplam 54, Karadeniz Teknik Üniversitesi'nden (KTÜ) 26 erkek ve 58 kadın olmak üzere toplam 84 öğrenci katılmıştır. Çalışmaya toplamda 204 denek katılmıştır. Deneklerin %63.1'i

kadın, %36.9'u ise erkektir. Cinsiyete yönelik anket sorusunu yanıtlamamayı tercih eden 5 katılımcı bulunmaktadır.

Tablo 3. Katılımcıların Cinsiyete Göre Üniversitelerdeki Dağılımları

		Grup			Toplam
		Hitit	Hacettepe	KTÜ	
Cinsiyet	Erkek	25	22	26	73
	Kişi	12,6%	11,1%	13,1%	36,9%
Kadın	Kişi	41	26	58	125
	Yüzde	20,7%	13,1%	29,3%	63,1%
Toplam	Kişi	66	48	84	198
	Yüzde	33,3%	24,2%	42,4%	100,0%
Kayıp	Kişi	0	5	0	5

Tablo 4'te katılımcıların gelir durumu ile ilgili bilgiler aktarılmaktadır. Katılımcıların aylık gelir durumuna bakıldığında 251-650 TL aralığında yoğunlaşmanın olduğu görülmektedir. Gelire ilişkin soruya cevap veren 192 katılımcıdan 135inin (%70inin) bu gelir aralığında yer aldığı anlaşılmaktadır. Ortalama aylık gelir ise yaklaşık 550 TL'dir.

Tablo 4. Katılımcıların Aylık Gelir Durumu

Gelir	Gözlem	Yüzde
80-250	12	5,9
251-450	69	33,8
451-650	66	32,4
651-850	23	11,3
851-1050	15	7,4
1051 ve üzeri	7	3,4
Toplam	192	94,1
Kayıp	12	5,9
Toplam	204	100,0
Ortalama	552,5	

3.3.2.2. Skorlara İlişkin Genel Bilgiler

Deneklerin tercih ettikleri dağılımlardan yola çıkarak, deneye ilişkin bölümler bazında en çok hangi prensibin seçildiği tespit edilmiştir. Bu amaçla test edilen ilkelerin her birinin, her bölümde en fazla 40 puan alabilmesini sağlayacak şekilde bir düzenlemeye

gidilmiştir. En çok skor toplayan prensip; en çok tercih edilen prensip olarak betimlenmektedir. Bu bağlamda alınan skorlar incelendiğinde Tablo 5'te yer alan sonuçlar elde edilmiştir.

Deneyin ilk bölümünde belirsizlik koşulları altında yapılan tercihler sonucunda en çok skoru toplayan prensip ortalama maksimizasyonu olmuştur. Maksimin prensibi ikinci ve eşitlikçi prensip ise son sırada yer almıştır. Bu bağlamda alınan skorlar Tablo 5'te aktarılmaktadır.

Tablo 5. Prensiplerin Skor Toplam ve Ortalamaları
(Tüm Üniversiteler)

Koşul	Prensip	Gözlem	Toplam	Ortalama
Belirsizlik	Ortalama Maksimizasyonu	201	1465,96	7,2933
	Maksimin	203	1282,89	6,3197
	Eşitlik	193	468,48	2,4274
Belirlilik	Ortalama Maksimizasyonu	186	487,03	2,6184
	Maksimin	186	429,04	2,3067
	Eşitlik	186	196,31	1,0554
Bireysel Karar	Ortalama Maksimizasyonu	197	1250,20	6,3462
	Eşitlik	197	811,30	4,0975
	Maksimin	198	558,60	2,8212
Grup Kararı	Eşitlik	195	1050,70	5,3882
	Ortalama Maksimizasyonu	195	811,30	4,1605
	Maksimin	195	731,50	3,7513

Belirliliğin söz konusu olduğu ikinci bölümde yapılan tercihlere bakıldığında sıralamada bir değişme olmamış ancak skorların düştüğü gözlemlenmiştir. Buradaki belirliliğin, denekleri kendi buldukları konumda yer alan en yüksek tutarları seçmeye yöneltmiş olduğu anlaşılmaktadır. Bu sonuçlar Rawls ve Harsanyi'nin, belirsizlik koşullarının bireylerin kararlarında farklılık yarattığına ilişkin görüşlerini doğrulamaktadır.

Performans sonucu elde edilecek kazançların paylaşımına ilişkin bireysel kararlarda en fazla skoru ortalama maksimizasyonu alırken; kazançların paylaşımına ilişkin grup kararlarına bakıldığında ise eşitlik prensibinin en çok skor toplayan prensip olduğu

görülmektedir. Bahsedilen farklılığa yönelik analiz ilerleyen başlıklarda ele alınacaktır. Ancak burada elde edilen skorlar bakımından gözlemlenen farklılık, bireysel davranışların diğer karar alıcılardan bağımsız olmadığı çıkarımına olanak tanımaktadır.

3.3.2.3. Kişisel Özellik ve Tutumlara Dair Genel Değerlendirme

Hipotezlerin sınanmasına geçmeden önce dağıtıcı adalet prensiplerine ilişkin tercihlerinin karakteristik özelliklerinden ve tutumlarından kaynaklanıp kaynaklanmadığı araştırılacaktır. Bu araştırmanın sonucu deney çıktılarının geçerliliği açısından büyük önem taşımaktadır. Deneyin geçerliliğinin zarar görmemesi için tarafsızlık koşullarının sağlanması, diğer bir anlatımla ilgili prensiplere yönelik seçimlerin, belirtilen özelliklerden etkilenmemesi gerekmekte, yani bu özelliklerin prensiplere ilişkin tercihleri açıklamaması beklenmektedir. Dağıtıcı adalete ilişkin karar alırken kişilerin bu tür özelliklerinden arınmış olması gerektiğinden, bahsedilen özelliklerin seçimleri açıklayıp açıklamadığı test edilmelidir. Bu amaçla öncelikle prensiplere yönelik skorlarla arka plan değişkenler arasındaki korelasyon analiz edilmiştir. Analizde, deneyin dördüncü bölümünde deneklerin kendilerine ilişkin sorulara verdikleri yanıtlardan elde edilen veriler kullanılmıştır.

Tablo 6'da tüm prensiplerin aldıkları skorlarla kişisel özellik ve tutumlara ilişkin verilerin korelasyon analizi sonuçları verilmektedir. Tarafsızlık koşullarının sağlanması için bahsedilen ilişkinin düşük düzeyde olması beklenmektedir. Ortalama maksimizasyonu prensibi seçimiyle arka plan değişkenler arasındaki korelasyon analizi sonuçlarına göre yalnızca gelir dağılımına yönelik tutum (deneyin anket bölümündeki ilk dört soruya verilen yanıtların ortalaması) ile bu prensip skorları arasında istatistiki olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Ancak korelasyon katsayısına bakıldığında bu ilişkinin zayıf düzeyde olduğu anlaşılmaktadır (korelasyon katsayısı ,171).

Tablo 6. Kişisel Özellik ve Tutumlar ile Prensip Skorlarının Korelasyon Sonuçları

Değişken	Açıklama	Ortalama Maks.		Eşitlik		Maksimin	
		Korelasyon Katsayısı	Sig.	Korelasyon Katsayısı	Sig	Korelasyon Katsayısı	Sig.
DBK	Deneyden beklenen kazanç kararlarımı etkileyecek kadar etkindi	,070	,336	-,062	,197	,048	,506
KNP	Deneye katılma nedenim para(puan) kazanmaktı	,133	,063	-,075	,150	-,025	,727
KNİ	Deneye katılma nedenim çalışmaya duyduğum ilgiydi	,054	,456	,067	,176	-,020	,778
GB	Gecmişteki en büyük başarılar bireysel çabaların ürünüdür	,067	,350	-,124*	,043	,053	,458
ATİ	Her ülkede doğal olarak alt tabakadaki insanlardan oluşan gruplar mevcuttur.	,067	,355	,016	,415	-,020	,779
ESBF	Bir bireyin yaşam boyu geliri, kısmen birçok genetik ve sosyal olayın sonucudur. En şanslılar, en büyük yetenekleri ve statü ile zenginlik gibi en güzel ödülleri elde ederler. En az şanslı olanlar ise en düşük yeteneklere ve fırsatlara sahiptirler ve yoksullukla ilişkili birtakım maliyetlere katlanırlar.	,063	,383	-,070	,168	,026	,713
YDY	Başkalarına kendi davranışlarımla mutluluk sağlayamadığım bir toplumda yaşamın bir değeri yoktur.	,093	,195	-,046	,262	-,038	,599
TAİE	Hayatım, emeğim ve kişiliğim yalnızca bana aittir ve bunlar toplum adına ihlal edilemez.	-,003	,964	-,080	,134	,062	,386
AKM	Çoğunluğun yararına olmak üzere azınlığın acıya katlanması meşru olabilir.	-,033	,651	,061	,200	,094	,188
ID	İdeolojik tercihinizi 1(en muhafazakâr)den 5(en liberal)e göre değerlendiriniz.	,066	,364	-,029	,344	,074	,304
BBO	Bazılarının başarılı olması için diğerlerinin başarısız olması gerekir	-,062	,391	,016	,412	,031	,664
PYP	Bu deneyde kazandığım 5 puan yerine 7.5 TL almayı tercih ederdim	-,077	,286	,071	,163	,008	,912
KİT	Bu deneye katılan kişileri iyi tanıyorum	-,030	,674	-,054	,226	,089	,210
OHA	Okul harcamalarım aile tarafından karşılanmaktadır	,014	,843	-,001	,495	-,130	,069
OHK	Okul harcamalarımı kendim karşılamaktayım	,111	,121	-,034	,318	-,080	,262
OHB	Okul harcamalarım burslarla karşılanmaktadır	,065	,362	-,098	,088	,110	,122

OHKR	Okul harcamalarım krediyle karşılanmaktadır	-,081	,257	,052	,234	,002	,980
YYURT	Yemekleri yurttta yemekteyim	,020	,776	,088	,112	-,019	,791
YY	Yemekleri yemekhanede yemekteyim	,046	,518	-,116	,053	,014	,845
YE	Yemekleri evde yemekteyim	-,102	,153	,066	,179	,068	,341
YL	Yemekleri lokantada yemekteyim	-,013	,860	-,070	,165	,040	,579
YD	Yemekleri başka yerlerde yemekteyim	,009	,900	-,073	,156	-,065	,360
BDY	Barınma ihtiyacımı devlet yurtlarında sağlamaktayım	,028	,699	,075	,150	,012	,869
BÖY	Barınma ihtiyacımı özel yurtlarda sağlamaktayım	-,032	,654	,023	,377	-,055	,443
BA	Barınma ihtiyacımı aile evinde sağlamaktayım	-,016	,819	-,118	,051	,136	,055
BÖ	Barınma ihtiyacımı öğrenci evinde sağlamaktayım	,027	,703	,023	,374	-,074	,301
BD	Barınma ihtiyacımı diğer yerlerde sağlamaktayım	,021	,767	-,029	,343	-,048	,505
AG	Aylık ele geçen gelir	-,070	,339	-,037	,307	-,078	,285
BG	Başlangıç maaşı, 35 yaş ve 50 yaşlarında beklenen gelirin ortalamaları	-,078	,285	-,051	,241	,100	,167
CUM	Politik tercihe ilişkin tutum cumhuriyetçi	-,026	,716	-,015	,419	-,050	,486
DEM	Politik tercihe ilişkin tutum demokrat	-,033	,645	,060	,205	-,038	,598
MLY	Politik tercihe ilişkin tutum milliyetçi	,024	,739	-,014	,424	,043	,547
LK	Politik tercihe ilişkin tutum laik	,014	,844	-,035	,317	,084	,238
MUH	Politik tercihe ilişkin tutum muhafazakar	,072	,316	,020	,394	-,008	,916
TAR	Politik tercihe ilişkin tutum tarafsız	,023	,746	,042	,283	-,002	,983
KK	Kariyer planım kamu sektörüne yöneliktir	-,101	,158	,017	,407	-,045	,525
KS	Kariyer planım siyasete yöneliktir	-,107	,137	,046	,263	-,297**	,000
KÖ	Kariyer planım özel sektöre yöneliktir	,013	,860	,017	,409	,076	,288
KKİ	Kariyer planım kendi işimi kurmaya yöneliktir	,060	,403	,029	,346	,055	,438
C	Cinsiyet	,024	,740	,026	,359	-,101	,156
BÇK	Benzer çalışmaya katılma durumu	-,074	,305	,034	,318	-,135	,058
KK	Benzer çalışmaya katılma sayısı	-,098	,655	-,477**	,009	,039	,855
GDT	Gelir dağılımına yönelik tutum(deneyin anket bölümünde yer alan ilk dört cevabın ortalaması)	,171*	,017	-,098	,087	-,053	,457

*. Korelasyon 0.05 düzeyinde anlamlıdır.

** .Korelasyon 0.01 düzeyinde anlamlıdır.

Eşitlik prensibinin aldığı toplam skorlarla arka plan değişkenler arasındaki korelasyon analizi sonuçlarına göre benzer çalışmaya katılma sayısı ve geçmişteki başarıların bireysel çabaların ürünü olduğuna yönelik düşüncenin eşitlik prensibi skorlarıyla ilişkili

olduğu görülmektedir. Geçmişteki başarıların bireysel çabaların ürünü olduğuna yönelik düşüncenin eşitlik prensibi skorlarıyla düşük bir korelasyona sahip olduğu (korelasyon katsayısı ,-.124) ancak benzer çalışmaya katılma ile skorlar arasındaki ilişkinin ise orta düzeyde (korelasyon katsayısı ,-.477) olduğu anlaşılmaktadır.

Maksimin prensibinin aldığı toplam skorlarla arka plan değişkenler arasındaki korelasyon analizi sonuçlarına göre kariyer planında siyaset olup olmama durumuyla verilen skorlar arasında ters yönlü anlamlı bir korelasyon gözükmemektedir. Ancak bu korelasyon zayıftır.

Aktarılan analiz toplulaştırılarak değerlendirildiğinde deneyin tarafsızlık koşullarını sağladığı; diğer bir anlatımla ilgili prensiplere yönelik seçimlerin kişisel özellikler ve tutumlardan etkilenmediği gözlemlenmiştir. Bu nedenle hipotez sınamalarının gerçekleştirilmesinde bir sakınca yoktur.

3.3.2.4. Hipotez 1

H1: Prensip seçimleri belirlilik ve belirsizlik koşulları altında farklılık göstermemektedir.

Hem Rawls hem de Harsanyi belirsizlik koşulları üzerinde durmuş, kişilerin kendi buldukları konumu bilmedikleri bir durumda aldıkları kararların daha gerçekçi olacağını savunmuşlardır.

Rawls adalet teorisinde sosyal sözleşme paradigmasından söz etmektedir. Bu sosyal sözleşme zihinde gerçekleşen sembolik bir sözleşmedir. Eğer birey kendisini orijinal (başlangıç) pozisyonuna koyabiliyorsa bir sözleşmeci olabilir ve bu orijinal sembolik durumda adil sosyal sözleşmenin ilkeleri belirlenebilir.

Harsanyi; eşitliğin deneyimlenmesi için “insanların diğer bireylerin ayakkabılarına girmeleri” (empati yapabilmeleri) gerektiğini öne sürmüştür. Kişiler ancak kendilerini diğerlerinin yerine koyduklarında, yani duygudaş olduklarında özel ve egoistik kişisel tercihlerinden arınırlar. Bu şekilde davrandıklarında zihinlerde sosyal vicdan denen olgu belirlemektedir. Bu durum her bireyin kendi zihninde gerçekleşmektedir ve yalnızca

sembolik empati sözleşmesi gereği kendimizi diğer bireylerin sosyal durumlarının yerine koyduğumuzda söz konusu olmaktadır (Werner, 1978, s. 54).

Rawls ve Harsanyi'nin dağıtıcı adalete ilişkin karar almada cehalet peçesini devreye sokmaları, kişilerin karar alırken buldukları konumdan uzaklaşmaları gerekliliğiyle ilintilidir. Cehalet peçesi, bireylerin tarafsız muhakemesini sağlamayı amaçlamaktadır. Bireyler kendi yeteneklerini, zevklerini ve karar verecekleri toplumdaki statülerini bilememektedirler (Frohlich, Oppenheimer ve Eavey, 1987, s. 608).

Deneyde belirlilik ve belirsizlik ifadeleri kişilerin toplumdaki sosyal konumlarını bildikleri ve bilmedikleri koşulları ifade etmektedir.

Belirlilik ve belirsizlik koşulları altında prensiplerin aldıkları skorlar arasında istatistiki olarak anlamlı bir farklılığın olup olmadığına yönelik analizi gerçekleştirmeden önce normallik sınaması yapılmış ve sonuçları Tablo 7'de aktarılmıştır.

Tablo 7. Skorlara İlişkin Normallik Testi

	Kolmogorov-Smirnov			Shapiro-Wilk		
	Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.
Ort.Maks.Belirsizlik	,130	174	,000	,962	174	,000
Eşitlik Belirsizlik	,286	174	,000	,756	174	,000
Maksimin Belirsizlik	,114	174	,000	,972	174	,001
Ort.Maks.Belirlilik	,287	174	,000	,724	174	,000
Eşitlik Belirlilik	,349	174	,000	,547	174	,000
Maksimin Belirlilik	,372	174	,000	,628	174	,000
Ort.Maks. Bireysel	,344	174	,000	,636	174	,000
Eşitlik Bireysel	,441	174	,000	,578	174	,000
Maksimin Bireysel	,493	174	,000	,484	174	,000
Ort.Maks. Grup	,435	174	,000	,585	174	,000
Eşitlik Grup	,397	174	,000	,619	174	,000
Maksimin Grup	,446	174	,000	,571	174	,000

Tablo 7'deki sonuçlar incelendiğinde hem Kolmogorov-Smirnov ve hem de Shapiro-Wilk testlerine göre verilerin normal dağılıma sahip olmadıkları (sig < 0.05) görülmektedir. Bu nedenle belirlilik ve belirsizlik koşullarında prensiplerin aldıkları

skorlar arasında istatistiki olarak anlamlı bir farklılığın olup olmadığına ilişkin olarak parametrik olmayan bir analiz yöntemi olan Wilcoxon Testi gerçekleştirilmiştir.

Tablo 8. Belirlilik ve Belirsizlik Durumlarına İlişkin Wilcoxon Testi

	Ort.Maks. Belirlilik - Ort.Maks. Belirsizlik	Eşitlik Belirlilik – Eşitlik Belirsizlik	Maksimin Belirlilik – Maksimin Belirsizlik
Z	-9,750	-7,980	-8,901
Asymp. Sig.	,000	,000	,000

Tablo 8’deki analiz sonuçlarına göre ortalama maksimizasyonu, eşitlik ve maksimin prensiplerinin elde ettikleri skorlar belirlilik ve belirsizlik koşullarında istatistiki olarak anlamlı bir farklılık göstermektedir (sig < 0.05). Skorlara ilişkin genel bilgilerin verildiği bölümde yer alan Tablo 5’te, belirlilik ve belirsizlik durumlarındaki skorların farklılaştığından söz edilmişti. Burada elde edilen sonuçlar, skorlarda meydana gelen farklılaşmanın istatistiki olarak da anlamlı olduğunu ve bireylerin toplumdaki konumlarını bildiklerinde farklı kararlar aldıklarını göstermektedir⁷.

Literatürde belirlilik ve belirsizlik koşullarını değerlendirmeye dahil eden belli başlı deneysel çalışmalar mevcuttur.

Viotti (2008), grup üyelerinin cehalet peçesi ardında geliri nasıl dağıtacaklarına ilişkin uyguladığı deneyde, farklı gruplardaki kişilerin eşitlikçi eğilime sahip oldukları sonucuna ulaşmıştır. Peçe ortadan kalktığında tercihlerde değişim olmuş ve peçe ardında eşitlikçi olan bazı bireyler kişisel geliri maksimize etme yönünde karar almışlardır. Diğerleri ise kendi gelirlerini grupla paylaşarak alturistik davranışlar sergilemişlerdir (Viotti, 2008, s. 1-2).

⁷ Ek olarak, belirlilik ve belirsizlik koşulları altında üç üniversitede gözlemlenen skorların istatistiki olarak anlamlı şekilde farklılaşp farklılaşmadığı Kruskal Wallis testi aracılığıyla sınanmıştır. Analizde sadece belirsizlik koşulu altında eşitlik prensibi için 0,001 düzeyinde anlamlı bir farklılaşma tespit edilmiştir. Bu şart altında atanan ortalama puanlar şu şekilde hesaplanmıştır: Hitit Üniversitesi (2,60), Hacettepe Üniversitesi (2,30), Karadeniz Teknik Üniversitesi (2,17). Diğer karşılaştırmaların hiçbirinde anlamlı bir farklılaşma tespit edilmemiştir. Kanımızca tespit edilen eser düzeydeki ayrışmanın kökeninde belirsizlik koşulu altında adalete atfedilen değerlerin sosyo-demografik niteliklerle yakından ilintili olması yatmaktadır. Ancak tez çalışmasında kullanılan kurgu bu ayrışmayı analiz etmek üzere tasarlanmadığı için kesin tespitlerde bulunmak güçtür.

Frignani ve Ponti (2008), gerçekleştirdikleri diktatör oyunu deneyinde, deneklerin iki adet (biri kendisi için diğeri bir başkası için olacak şekilde) sabit parasal ödülün bulunduğu dört seçenektan birini art arda seçmelerini istemişlerdir. Bu seçimlerin bazılarında oyuncunun pozisyonu denekler karar almadan önce bilinmekteyken bazılarında ise denekler cehalet peçesi ardında tercihte bulunmaktadırlar. Yazarlar, belirsizliğin sürece dahil edilmesi sonucunda anlamlı farklılık gözlemlemişlerdir (Frignani ve Ponti, 2008, s. 13).

Beckman ve Smith (1995), tam anonimlik ve rastsal hak dağıtım koşullarında basit çoğunluk kuralına göre bir oylama mekanizması kullanmışlardır. Çoğunluk kuralı, grup tercihleri yanında, bireysel tercihlerin de gözlemlenmesine olanak vermektedir. Denekler gelir durumunun hem belirli hem de belirsiz olduğu koşullarda gelir dağılımlarına ilişkin tercihlerini yapmaktadırlar. Beckman ve Smith, kişisel çıkar davranışlarını reddedemeyecek sonuçlara ulaşmışlardır. Başlangıç durumu belli olmadığında deneklerin %40'ı yeniden dağıtım lehine karar alarak gelir transferine büyük destek göstermektedirler. Başlangıç durumunun belli olduğu ve transfer sonucunda da nihai kazançların olumsuz etkileneceği koşullarda ise deneklerin yalnızca %4'ü transfer yapılması yönünde tercihte bulunmuştur. Dolayısıyla bireysel çıkarı gözetmeyen deneklerin oranının oldukça düşük olduğu anlaşılmaktadır (Beckman ve Smith'den Aktaran: Rutström ve Williams, 2000, s. 79).

Bu çalışmada elde edilen sonuçlar, literatürde belirlilik ve belirsizlik koşullarını analizlere dahil eden diğeri çalışmaların sonuçlarıyla benzeşmektedir. Bireylerin seçimlerinden hareketle, toplumdaki konumunu bilen deneklerin, sıklıkla kendilerine en yüksek gelir düzeyini sağlayan seçeneğe yöneldikleri gözlemlenmiştir. Cehalet peçesi altında yapılan tercihlerle bu peçenin ortadan kalktığı durumda yapılan tercihler farklılaşmaktadır.

3.3.2.5. Hipotez 2

H2: Prensip seçimleri para ve puan teşvikleri bakımından farklılık göstermemektedir.

Tablo 9'da para ve puan teşviklerinin kullanıldığı durumlarda dağıtıma yönelik prensiplerin, deneyin üç bölümünden aldıkları toplam skorlar gösterilmektedir.

Tablo 9. Para ve Puan Teşviklerindeki Prensip Skorları

	Grup	Gözlem	Ortalama
Ort.Maks.Toplam	Para	98	18,4879
	Puan	103	20,9279
Eşitlik Toplam	Para	95	13,6058
	Puan	105	11,7547
Maksimin Toplam	Para	99	14,3230
	Puan	105	15,0862

Para ve puanın teşvik olarak kullanıldığı iki grup için belirlilik ve belirsizlik durumlarında ve grup kararlarında prensiplerin elde ettikleri skorların istatistiki olarak anlamlı bir fark taşıyıp taşımadığını görebilmek için parametrik olmayan bir analiz yöntemi olan Mann Whitney U Testi kullanılmıştır.

Tablo 10. Para ve Puan Teşvikleri Durumunda Prensip Skorlarının Farklılık Analizi

	Ort.Maks. Belirsizlik	Eşitlik Belirsizlik	Maksimin Belirsizlik	Ort.Maks. Belirlilik	Eşitlik Belirlilik	Maksimin Belirlilik
Mann-Whitney U	4571,500	4333,000	4956,500	3873,500	3698,500	3923,000
Wilcoxon W	9521,500	9689,000	10416,500	8626,500	8451,500	8676,000
Z	-1,387	-1,697	-,460	-1,316	-1,991	-1,280
Asymp. Sig.	,165	,090	,645	,188	,047	,201

	Ort.Maks. Bireysel	Eşitlik Bireysel	Maksimin Bireysel	Ort.Maks. Grup	Eşitlik Grup	Maksimin Grup
Mann-Whitney U	4418,500	4458,000	4860,000	4734,000	4516,500	4525,500
Wilcoxon W	8978,500	9711,000	9516,000	9105,000	9769,500	8896,500
Z	-1,233	-1,359	-,126	-,028	-,677	-,709
Asymp. Sig.	,218	,174	,900	,977	,499	,478

Tablo 10'da aktarılan analiz sonuçlarına göre, belirlilik koşulları altında eşitlik lehine yapılan seçimler dışında⁸ hipotez reddedilemez (sig > 0.05). Yani parasal teşvikle not teşviğinin kullanıldığı durumlar arasında, alınan skorlar açısından, istatistiki olarak

⁸ Her bölümde prensiplerin almış oldukları skorların toplamı üzerinden gerçekleştirilen Wilcoxon analizinde ise hiçbir prensip teşvik durumuna göre farklılık göstermemiştir.

anlamli bir farklılık bulunmamaktadır. İlgili husustaki literatür önceki bölümlerde ayrıntılı olarak incelendiğinden burada detaylı karşılaştırmaya yer verilmemektedir. Ancak ilgili literatürdeki sonuçların çoğunluğu, teşvik türünün ortalama davranışları önemli ölçüde değıştirmedeği yönündedir ve bu çalışmada elde edilen sonuçlar da bahsedilen genel değerlendirmeye tutarlıdır.

3.3.2.6. Hipotez 3

H3: Prensip seçimleri cinsiyete göre farklılık göstermemektedir.

Tablo 11 incelendiğinde kadın katılımcıların erkek katılımcılara göre daha fazla ortalama maksimizasyonu ve eşitlik prensipleri yönünde tercihte buldukları ve erkek katılımcıların ise maksimin prensibine yönelik tercihlerinin kadın katılımcılara göre daha fazla olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 11. Cinsiyete Göre Prensiplerin Aldıkları Skorların Dağılımı

	Cinsiyet	Gözlem	Ortalama	Standart Sapma
Ort.Maks.Toplam	Erkek	71	19,4099	12,68123
	Kadın	125	20,2248	11,30038
Eşitlik Toplam	Erkek	72	12,2465	10,53853
	Kadın	122	13,2013	10,74458
Maksimin Toplam	Erkek	73	16,6916	11,84907
	Kadın	125	13,9384	9,63035

Bu farklılıkların istatistiki anlamlılık derecesini kontrol etmek amacıyla Mann Whintney-U testi gerçekleştirilmiştir. Tablo 12’de aktarılan analiz sonuçlarına göre hipotez reddedilemez ($\text{sig} > 0.05$). Prensiplerin aldıkları skorların cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermediği anlaşılmaktadır.

Tablo 12. Prensip Seçimlerinin Cinsiyete Göre Farklılığının Analizi

	Ort.Maks. Belirsizlik	Eşitlik Belirsizlik	Maksimin Belirsizlik	Ort.Maks Belirlilik	Eşitlik Belirlilik	Maksimin Belirlilik
Mann-Whitney U	4484,500	4177,500	4291,500	3505,500	3739,000	3814,000
Wilcoxon W	7112,500	11680,500	12166,500	9946,500	10180,000	6229,000
Z	-,040	-,596	-,544	-1,239	-,548	-,292
Asymp. Sig.	,968	,551	,586	,215	,584	,770

Literatürde dağıtıcı adaletin cinsiyete göre farklılığına ilişkin birçok deneysel çalışma bulunmasına karşın ilgili hususta tam bir uzlaşma olduğunu belirtmek güçtür. Elde edilen farklı sonuçların ardında toplumsal ve kültürel özellikler ile deney türü ve tasarımıyla örneklem farklılıklarının etkisinin olabileceği düşünülmektedir. Bu nedenle tez çalışmasında elde edilen sonuçların diğer çalışmalarla uyarlılığını analiz etmek güçtür.

Literatürde dağıtıcı adaletin cinsiyete göre farklılığını analiz eden çalışmalardan bazılarının elde ettikleri sonuçlara aşağıda değinilmektedir.

Baker (1974), Greenberg (1978), Leventhal, Weiss ve Buttrick (1973) gibi çalışmalar, erkek ve kadının diğerlerine yönelik dağıtımlarda farklılık göstermediklerini belirtmektedir. Benzer biçimde Austin ve McGinn (1977), dağıtımın yapıldığı taraflar arasında gelecekte kesin bir etkileşim beklentisinin olduğu durumda, erkek ve kadınların seçimlerinin farklılaşmadığını göstermişlerdir.

Mikula (1974), Avusturya ve Amerika'daki erkek ve kadın öğrencilerin katıldığı bir deney gerçekleştirerek grup ödülleri dağıtım şeklinin milliyet, cinsiyet ve performansa bağlı olup olmadığını test etmiştir. Diğerlerinden daha kötü performans sergileyen erkekler, kadın deneklerden daha fazla pay talebinde bulunmuşlardır (Mikula, 1974, s. 435).

Austin ve McGinn (1977), dağıtımsal davranışların cinsiyete göre farklılığını analiz etmişlerdir. Elde ettikleri sonuçlara göre hem erkek hem de kadın denekler bir etkileşim öngördüklerinde, orantılı bir değeri veya eşitlik kuralını tercih ederek diğerlerinin maddi kazançlarını maksimize etmektedirler. Dağıtım davranışlarındaki cinsiyet farklılığı yalnızca ileride bir etkileşimin açıkça beklenmediği durumda söz konusudur (Austin ve McGinn, 1977, s. 392).

Kahn, Nelson ve Gaeddert (1980), ödülün dağıtımına ilişkin gerçekleştirdikleri deneyde farklı ve aynı cinsiyetteki kişilerle üçerli gruplar halinde uygulama yapmışlardır. Her denek (erkek veya kadın) kendisi ve diğer iki çalışma arkadaşı arasında ödülün dağılımını gerçekleştirmektedir. Bu çalışmanın sonuçlarına göre dağılımlarda cinsiyete ilişkin farklılık söz konusu olmamıştır (Major ve Deaux, 1982, s. 48).

Ödülün dağıtımına ilişkin gerçekleştirilen Major ve Deaux (1982), Major ve Adams (1983), Kluegel ve Smith (1986) gibi birçok çalışma kadın ve erkeğin adalet inançlarına ilişkin farklılıkların söz konusu olduğunu göstermektedir. Kadınlar genel olarak eşitlik tercihi yönünde eğilim gösterirken, erkekler ise etkinliğe daha fazla ağırlık vermektedirler. Buna ek olarak kadınların yoksulluk ve ihtiyaçlara karşı daha duyarlı olduklarına ilişkin bulgular da söz konusudur.

Eckel ve Grossman (1998), diktatör oyunu yoluyla deneklerin belirli bir miktar parayı dağıtmalarını istemişlerdir. Oyun gereği deneklerden birisi (diktatör) bu paranın kendisi ve rastgele eşleştirildiği diğer bir kişi arasında nasıl dağıtılması gerektiğine karar vermektedir. Araştırma sonuçları, kadınların erkeklere kıyasla, eşleştirildikleri kişiyle yaklaşık iki katı miktarda paylaşımında bulduklarını göstermektedir (Eckel ve Grossman, 1998, s. 732-733)

Şahin (2006), eşit pay dağıtımına ilişkin adalet yargılarında cinsiyetin, kişinin hasta veya sağlıklı olmasının ve işin bir rekabet ortamında gerçekleştirilip gerçekleştirilmemesinin etkilerini ele almıştır. Elde edilen sonuçlara göre eşit dağıtımaya yönelik adalet yargılarında cinsiyete göre bir farklılık bulunmamaktadır (Şahin, 2006, s. 57).

Gong ve diğerleri (2015), ataerkil Yi toplumu ve kadın egemen Mosuo toplumunda gerçekleştirdikleri çalışmaları sonucunda; erkek egemen toplumda dağıtımaya ilişkin kararların cinsiyete göre farklılık göstermediğini, kadın egemen toplumda ise erkeklerin kadınlara oranla iki kat fazla dağıtımda bulduklarını gözlemlemişlerdir (Gong, Yan ve Yang, 2015, s. 305).

3.3.2.7. Hipotez 4

H4: Üretim sürecine ilişkin bireysel ve grup prensip tercihleri tutarlılık göstermektedir

Sosyal bilimler alanındaki çalışmalarda genel olarak bireylerin grup kararlarına etkisini ölçebilmek için çok aşamalı bir sürece ihtiyaç duyulmaktadır. Aşamalı süreçlerde grup üyeleri bir araya gelmeden ve tercih görevini yerine getirmeden önce kendi tercihlerini belirtmektedirler (Rose ve Hensher, 2004, s. 64). Bu perspektiften hareketle deney kurgusuna aşağıda aktarılan mekanizma eklenmiştir.

Deneyin üretim aşamasında ilk olarak bireylere bir performans gösterecekleri ve bunun sonunda kazanç elde edecekleri belirtilmiş, elde edilen toplam kazancın kendilerinin de dahil oldukları üçerli grup arasında nasıl yeniden düzenlenmesi gerektiğine karar vermeleri istenmiştir. Bahsedilen kararı alırken öncelikle üçerli gruplar oluşturma işlemi fiili olarak yapılmamış, bireylerin yeniden düzenlemeye ilişkin kararı tek başlarına almaları istenmiştir. Daha sonra üçerli gruplar oluşturulmuş ve denekler bir araya gelerek ilgili performans sonucunda elde edilecek toplam grup kazancının aralarında ne şekilde yeniden düzenleneceğine birlikte karar vermeleri istenmiştir.

Tablo 13. Grup Öncesinde ve Sonrasında Prensiplerin Aldıkları Skorlar

	Gözlem	Bireysel Ortalama	Grup Ortalama
Ort.Maks.	197	6,3462	4,1605
Eşitlik	198	4,0975	5,3882
Maksimin	198	2,8212	3,7513

Tablo 13'te görüldüğü üzere grup öncesinde ve sonrasında prensiplerin aldıkları skorlara bakıldığında, grup öncesinde ortalama maksimizasyonunun en çok tercih edilen prensip olduğu, eşitlik ve maksimin prensiplerinin ise sırasıyla ikinci ve üçüncü oldukları görülmektedir. Grup seçimlerinde ise en çok tercih edilen prensip eşitlik prensibi olmuştur. Maksimin prensibi ise en az tercih edilen prensip olmuştur. Grup öncesi ve grup sonrasında prensiplerin aldıkları skorların farklılığının istatistiki olarak anlamlılığını test etmek üzere Wilcoxon Testi gerçekleştirilmiştir.

Tablo 14. Bireysel ve Grup Prensipten Skor Farklılığının Analizi

	Ort.Maks.Grup - Ort.Maks.Bireysel	Eşitlik.Grup - Eşitlik.Bireysel	Maksimin.Grup - Maksimin.Bireysel
Z	-4,621	-2,517	-2,236
Asymp. Sig.	,000	,012	,025

Tablo 14’te aktarılan analiz sonuçlarına göre hipotez H4 reddedilmektedir (sig < 0.05). Üretim sürecine ilişkin bireysel prensip tercihleri ile grup olarak alınan prensip kararları istatistiki olarak anlamlı bir farklılık göstermektedir. Sonuçlardan hareketle, bireylerin birbirlerinin kararlarını etkiledikleri ve dağıtıma ilişkin prensip tercihlerinin değiştiği ve bu değişimin de istatistiki olarak anlamlı olduğu söylenebilir. Bu sonuçlar aşağıda yer verilen literatürdeki çalışmaların sonuçlarıyla da örtüşmektedir.

Kahneman ve Tversky (1979), Tversky ve Kahneman (1981) riskli tercihler sonucunda kazançla karşılaşacak olan bireylerin riskten kaçındıklarını, aynı tercihler sonucunda kayıpla karşılaşacak olan bireylerin ise risk aldıklarını bulgulamışlardır. Bu şekilde tercihler sonucunda kayıp ve kazançların söz konusu olduğu durumlarda kararlar alınmasına ilişkin çalışmalar genellikle bireysel kararlara ilişkindir. Ancak birçok politik, ekonomik, çevresel ve organizasyonel karar gruplar tarafından alınmaktadır. Grup kararları bazı yönleriyle bireysel kararlardan farklılaşmaktadır. Bunlardan en açık olanları fikir çeşitliliği, eğitim veya deneyimle kazanılmış bilgilerin oluşturduğu anlayış ve grup içinde var olan iletişim tarzıdır (Milch vd., 2009, s. 242).

Yukarıda bahsedilen kayıp ve kazanç gibi farklı çıktılarının sunumunun uygulama sonuçları üzerindeki etkisi literatürde çerçeveleme etkisi (framing effect) olarak ifade edilmektedir. Milch ve diğerleri (2009) bu etkinin birey ve grup kararları arasında farklılık yaratıp yaratmadığını araştırmışlardır. Grupları oluşturan her bireyin, gruplar oluşturulmadan önce de bir kararının olduğu uygulama sonuçlarına göre, kayıp ve kazanç durumlarının hem birey hem de grup kararları açısından etkisinin bulunduğu ifade edilmektedir. Birey ve grup kararları bakımından ise bir farklılığın olmadığı, etkileşim etkisinin bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır (Milch vd., s. 245-246).

Schaufele ve diğerleri (2010), çalışmalarında bireylerin sosyal planlamacı gibi davranmalarının istendiği sızdıran kova (leaky-bucket) metodunu kullanmışlardır. Katılımcıların her biri, bir yüksek gelirli bireyden almaya istekli olacakları en yüksek

para miktarını belirlemektedirler ve bu miktar düşük gelirli başka bir bireye aktarılmaktadır. Bu en yüksek sızma noktasında katılımcının/planlamacının transfer öncesi ve transfer sonrası refah durumu eşittir (planlamacı para transferini yapmak ve yapmamak arasında kayıtsızdır). Grupça alınan kararlar, bireyler tarafından alınan kararlardan anlamlı şekilde farklılaşmaktadır (Schaufele vd., 2010, s. 1-4).

Müller ve Tan (2013), tek seferlik ve tekrarlamalı piyasa oyunlarına ilişkin çalışmalarında bireysel ve grup davranışları arasındaki farklılığı ele almışlardır. Tek seferlik piyasalarda grup ve birey davranışlarının anlamlı bir farklılık göstermediğini, tekrarlamalı piyasalarda ise bireylerinkine kıyasla grupların davranışlarının aşamalı oyuna ilişkin alt oyun mükemmel Nash dengesinden daha fazla uzaklaştığını bulgulamışlardır. Daha açık bir ifadeyle, tekrarlamalı piyasalarda gruplar tarafından seçilen tutarlar genellikle bireyler tarafından seçilenlerden daha düşüktür. Sonuçlarına göre basit ardışık (sequential)⁹ bir oyun tekrarlandığında grupların davranışları bireylerin davranışlarından daha bencil değildir. Bu sonuç Bornstein (2008)'ın ultimatom oyunundan elde ettiği ve grupların bireylerden daha bencil olduklarına yönelik öngörülerinin tersi yönündedir (Müller ve Tan, 2013, s. 659).

Bireylerin davranışlarında sosyal etkiler göz ardı edilemez. Bireyler günlük yaşamdaki en basit kararları alırken bile aile, arkadaş ve yakın çevredeki diğer kişilerin dolaylı ya da doğrudan yönlendirmesine maruz kalmaktadır. Bu yönlendirme, tavsiye ya da görüş bildirme, gerçekte almak istenilen kararlardan sapmalar meydana getirmektedir. Bu çalışmada elde edilen sonuçlar da grup etkileşiminin yapılan tercihlerde sapmalara yol açtığını işaret etmektedir. Bireysel ve grup tercihlerindeki değişimde grup içi etkileşim, grup içi kutuplaşma ve grup içinde baskın olma unsurlarının etkili olduğu düşünülmektedir.

⁹ Ardışık (sequential) oyun, bir oyuncunun diğerlerinin eylemleri ve stratejileri hakkında tahminde bulunarak tercihte bulunmasına dayanır. Burada genellikle oyuncu bir tercihte bulunduğu diğer oyuncunun ne şekilde tercihte bulunacağını düşünerek ne yapması gerektiğine karar vermektedir (Geçkil ve Anderson, 2010, s.16).

3.3.2.8. Hipotez 5

H5: Prensip seçimleri deneklerin risk algılarıyla ilişkisizdir.

Hem Rawls ve hem de Harsanyi'nin teorilerinde kişilerin toplumdaki konumlarını bilmedikleri bir durumda dağıtıcı adalete ilişkin kararlarını açıklamaları söz konusudur. Cehalet peçesi altında verilecek bu kararlar riskleri de içermektedir.

İnsanlar, riskten kaçınma, risk tarafsız veya risk alma özelliklerinden dolayı subjektif tercihlere sahip olabilirler.

Transferleri alan tarafta mı yoksa bu transferleri karşılamak üzere vergi ödeyen tarafta mı olacaklarını bilmedikleri bir durumda bireylerin, geliri yeniden dağıtmak üzere yetkiyi nasıl paylaşacakları hususu risk algısı ile ilişkilidir. John Rawls'ın öne sürdüğü maksimin prensibinin, ileri derecede riskten kaçınmanın bir sonucu olduğu söylenebilir (Beck, 1994, s. 131).

Harsanyi, beklenen fayda maksimizasyonundan yola çıkarak türettiği ortalama faydacılık yaklaşımında, toplumdaki konumlarının ne olacağına ilişkin eşit olasılıklara sahip bireylerin beklenen ortalama geliri maksimize edeceklerini söylemektedir. Bu faydacı yaklaşımda karar alıcıların risk tarafsız oldukları varsayılmaktadır (Mori, 2014, s. 157).

Diğer bir ifadeyle; Harsanyi bireylerin risk tarafsız olduklarını belirtirken; Rawls, karar alıcı ajanların yüksek oranda riskten kaçındıklarını öngörmektedir. Risk algısı ve prensip seçimi arasındaki bu ilişkileri araştırmak amacıyla Holt ve Laury (2002)'nin çalışmalarında kullandıkları piyango seçimlerine ilişkin prosedür deney tasarımına dahil edilmiştir. Tablo 15'te; Holt ve Laury'nin çalışmalarında kullanılan piyango seçimlerine benzer bir uygulama aktarılmıştır.

Tablo 15. Risk Sınıflandırmasına Yönelik İkili Piyango

	A Piyangosu	B Piyangosu
1	1/10 ihtimalle 2000 jeton ya da 9/10 ihtimalle 1600 jeton	1/10 ihtimalle 3850 jeton ya da 9/10 ihtimalle 100 jeton
2	2/10 ihtimalle 2000 jeton ya da 8/10 ihtimalle 1600 jeton	2/10 ihtimalle 3850 jeton ya da 8/10 ihtimalle 100 jeton
3	3/10 ihtimalle 2000 jeton ya da 7/10 ihtimalle 1600 jeton	3/10 ihtimalle 3850 jeton ya da 7/10 ihtimalle 100 jeton
4	4/10 ihtimalle 2000 jeton ya da 6/10 ihtimalle 1600 jeton	4/10 ihtimalle 3850 jeton ya da 6/10 ihtimalle 100 jeton
5	5/10 ihtimalle 2000 jeton ya da 5/10 ihtimalle 1600 jeton	5/10 ihtimalle 3850 jeton ya da 5/10 ihtimalle 100 jeton
6	6/10 ihtimalle 2000 jeton ya da 4/10 ihtimalle 1600 jeton	6/10 ihtimalle 3850 jeton ya da 4/10 ihtimalle 100 jeton
7	7/10 ihtimalle 2000 jeton ya da 3/10 ihtimalle 1600 jeton	7/10 ihtimalle 3850 jeton ya da 3/10 ihtimalle 100 jeton
8	8/10 ihtimalle 2000 jeton ya da 2/10 ihtimalle 1600 jeton	8/10 ihtimalle 3850 jeton ya da 2/10 ihtimalle 100 jeton
9	9/10 ihtimalle 2000 jeton ya da 1/10 ihtimalle 1600 jeton	9/10 ihtimalle 3850 jeton ya da 1/10 ihtimalle 100 jeton
10	10/10 ihtimalle 2000 jeton ya da 0/10 ihtimalle 1600 jeton	10/10 ihtimalle 3850 jeton ya da 0/10 ihtimalle 100 jeton

Piyango sürecinin işleyişi şu şekildedir: Katılımcılardan tablodaki A seçeneği ile B seçeneği arasında, her bir satır için ayrı ayrı tercihte bulunmaları istenmektedir. A ve B seçeneklerine ilişkin 10 farklı seçim söz konusudur. Birinci satırda A seçeneği tercih edilmişse, bu tercihi yapan birey 1/10 olasılıkla 2000 Jeton veya 9/10 olasılıkla 1600 Jeton kazanacağı bir piyangoya katılmayı tercih etmiş demektir. Eğer aynı satırda B seçeneğini tercih etmişse 1/10 olasılıkla 3850 Jeton veya 9/10 olasılıkla 100 Jeton kazanacağı bir piyangoya katılmayı tercih etmiş olacaktır.

Tabloda A seçeneğinin daha az değişken olduğu ve B seçeneğinin ise daha büyük değişkenlik gösterdiği görülmektedir. İlk tercihte her iki seçenekte de yüksek kazanç

olasılığı 1/10'dur dolayısıyla yalnızca fazla risk alan bireyler B seçeneğini tercih edeceklerdir. Yüksek kazanç olasılığının yeterince arttığı durumda (tablonun aşağısına doğru gidildikçe) bireylerin tercihlerini B'ye kaydırmaları beklenmelidir. En çok riskten kaçınan birey bile 10. tercihe geldiğinde B seçeneğini tercih etmelidir. Çünkü burada yüksek kazanç garanti edilmektedir.

Holt ve Laury (2002), piyango seçimlerinden hareketle riskten kaçınma kategorilerini belirleyerek Tablo 16'da gösterildiği şekilde bir sınıflandırmaya gitmişlerdir. Burada, denekler tarafından Tablo 15'te gerçekleştirilen güvenli seçimlerin sayısı temel alınarak bahsedilen sınıflandırma yapılmıştır (Holt ve Laury, 2002, s. 1649).

Tablo 16. Piyango Tercihlerine Dayalı Riskten Kaçınma Sınıflandırması

Güvenli Seçenek Sayısı	Risk Tercihi Sınıflandırması
0-1	Oldukça yüksek risk alan
2	Yüksek risk alan
3	Risk alan
4	Risk tarafsız
5	Düşük düzeyde riskten kaçınan
6	Riskten kaçınan
7	Yüksek düzeyde riskten kaçınan
8	Oldukça yüksek düzeyde riskten kaçınan
9-10	Hiç risk almayan

Bu tablo referans alınarak deneye katılan bireylerin risk sınıflandırılması yapılmış ve analizler bu sınıflandırmaya dayanılarak gerçekleştirilmiştir.

Tablo 17'de, risk sınıflandırmasına göre deneklerin en çok tercih ettikleri prensipler yer almaktadır. Deneklerin az bir bölümü birden fazla prensibi aynı miktarda seçmiştir. Bu nedenle bireylere göre prensip seçimi belirlenirken bu eşitlikler dikkate alınarak, iki farklı prensibi aynı anda seçen denekler için farklı bir gruplandırma yapılmıştır (ortalama maksimizasyonu ve eşitlik, eşitlik ve maksimin, ortalama maksimizasyonu ve maksimin).

Tablo 17. Risk Sınıflarına Göre Prensip Tercihleri

		Prensip Seçimi						Toplam	
		Ort.Maks.	Eşitlik	Maksimin	Ort.Maks.ve Maksimin	Eşit ve Maksimin	Ort.Maks.ve Eşitlik		
Risk Sınıfı	Oldukça yüksek risk alan	Kişi	1	1	3	0	0	0	5
		Yüzde	0,5	0,5	1,5	0	0	0	2,5
	Yüksek risk alan	Kişi	5	0	1	0	0	0	6
		Yüzde	2,5	0	0,5	0	0	0	2,9
	Risk alan	Kişi	6	4	1	0	0	1	12
		Yüzde	2,9	2	0,5	0	0	0,5	5,9
	Risk tarafsız	Kişi	18	17	17	0	0	0	52
		Yüzde	8,8	8,3	8,3	0	0	0	25,5
	Düşük düzeyde riskten kaçınan	Kişi	39	15	20	1	0	0	75
		Yüzde	19,1	7,4	9,8	0,5	0	0	36,8
	Riskten kaçınan	Kişi	11	7	9	0	0	0	27
		Yüzde	5,4	3,4	4,4	0	0	0	13,2
	Yüksek düzeyde riskten kaçınan	Kişi	6	3	3	0	0	0	12
		Yüzde	2,9	1,5	1,5	0	0	0	5,9
	Oldukça yüksek düzeyde riskten kaçınan	Kişi	4	1	0	0	1	0	6
		Yüzde	2	0,5	0	0	0,5	0	2,9
	Hiç risk almayan	Kişi	3	4	2	0	0	0	9
		Yüzde	1,5	2	1	0	0	0	4,4
Toplam	Kişi	93	52	56	1	1	1	204	
	Yüzde	45,6	25,5	27,5	0,5	0,5	0,5	100	

Sonuçlara bakıldığında deneye katılanların %36.8'inin düşük düzeyde riskten kaçınma, %25.5'inin risk tarafsız ve %5.9'unun da risk alan sınıflarında yer aldıkları görülmektedir. Genel bir değerlendirme yapılacak olursa deneklerin çoğunluğunun %63.2 oranla riskten kaçınma özelliğine sahip oldukları anlaşılmaktadır. Risk alan deneklerin oranı yalnızca %11.3 ve risk tarafsızların oranı da %25.5'tir. Riskten kaçınma davranışı gözlemlenmekle birlikte bu kaçınma Rawls'ın öngördüğü şekilde yüksek düzeyde değildir.

Sonuçlara göre her üç prensibi tercih eden bireylerin çoğunlukla düşük düzeyde riskten kaçınan ve risk tarafsız sınıfında yer alan bireyler oldukları gözlemlenmiştir. Dolayısıyla bu verilerden hareketle prensip seçimlerinin bireylerin risk durumlarına göre farklılık göstermediği yorumu yapılabilir. Bu açıklamanın istatistiki anlamlılığını ortaya koymak amacıyla Ki-kare testi gerçekleştirilmiştir.

Tablo 18. Risk Sınıflarına Göre Prensip Tercihlerinin Farklılığı: Ki-Kare Analizi

		Risk Sınıfı			Toplam
		Risk Tarafsız	Düşük Düzeyde Riskten Kaçınan	Riskten Kaçınan	
Prensip Seçimi	Ort.Maks.	18	38	11	67
	Eşitlik	17	15	7	39
	Maksimin	17	20	9	46
Toplam		52	73	27	152

Ki-Kare Testi			
	Value	df	Asymp. Sig.
Pearson Chi-Square	4,308	4	,366
Likelihood Ratio	4,312	4	,365
Linear-by-Linear Association	,363	1	,547
N of Valid Cases	152		

Tablo 18’de aktarılan test sonuçlarına göre H5 reddedilemez ($\text{sig} > 0.05$). Bu sonuçtan hareketle risk algısının, prensip tercihleri ile anlamlı bir ilişkisi olmadığı anlaşılmaktadır.

Hoffman ve Spitzer (1985), iki denek arasındaki pazarlığa ilişkin gerçekleştirdikleri deneyde, deneklerin büyük bir çoğunluğunun (%90) yüksek düzeyde riskten kaçınma özelliği göstermediklerini ve Lockçu “kazanılmış hak” yaklaşımını desteklediklerini bulgulamışlardır. Bireyler, dağıtılan değerlerin rastgele olmasıyla kazanılmış olması durumunda farklı kararlar almaktadırlar (Hoffman ve Spitzer, 1985).

Frohlich Oppenheimer ve Eavey (1987), taban sınırlaması esas alarak ortalama maksimize eden bireyler ile ortalama maksimizasyonu prensibini tercih eden bireylerin ortalama risk eğilimlerini kıyaslamışlardır. Sonuçlara göre bu iki grup arasında anlamlı bir farklılık gözlemlenmemiştir (Frohlich, Oppenheimer ve Eavey, 1987, s. 625).

Beck (1994), gerçekleştirdiği deneyde bireylerin riskten kaçınma durumlarını ve gelir dağılımına ilişkin tercihleri belirlemek üzere piyangolar arasından tercihte bulunulmasını istemiştir. Sonuçlarına göre bireyler riskten kaçınma özelliği göstermektedirler ve dolayısıyla “sigorta güdüsüyle” gelirin yeniden dağılımını bir miktar desteklemektedirler. İşletme bölümü dışındaki deneklerin daha fazla riskten kaçınma özelliği gösterdiklerini ve bu gruptaki tercihlerin de daha eşitlikçi olduğunu

gözlemlemişlerdir. Ancak buradaki riskten kaçınma, Rawlsçı maksimin kuralında öngördüğü şekilde yüksek düzeyde değildir (Beck, 1994, s. 131-143).

Oleson (2001), gerçekleştirdiği deneyin bir oturumunda, bireylerin kazanç elde etmeye yönelik performans görevinden dışlanabileceklerini ve bunun da rastgele olacağını deneklere belirtmiştir. Dışlamanın amacı deneklerin risk tercihlerine ilişkin unsurun manipülasyonudur ve bunun sonucunda deneklerin prensip tercihlerinde eşitlik ve maksimin kuralına yönelik kaymalar gözlemlenmiştir. Sonuçlara göre riskten kaçınmanın dağıtım kuralı seçimi üzerinde anlamlı bir rolü vardır (Oleson, 2001, s. 11-24).

Riskten kaçınma, risk alma ve risk tarafsız olma durumlarının hangi koşullarda ortaya çıktığını analiz etmeye yönelik deneysel çalışmalar da bulunmaktadır. Örneğin Hans P. Binswanger (1980), alan araştırmasından elde ettiği piyango seçimleri verilerinden hareketle, çiftçilerin çoğunluğunun riskten kaçınma eğiliminin, kazançlardaki yükselişle birlikte arttığını bulgulamıştır. Steven J. Kachelmeier ve Mohamed Shehata (1992), ödül değeri arttığında riskten kaçınmada anlamlı bir artış olduğu sonucuna varmıştır. Rabin (2000), orta düzey kazanç için gözlenen riskten kaçınmanın, daha büyük kazançlarda oldukça yüksek riskten kaçınma anlamına geleceği sonucuna ulaşmıştır (Schechter, 2007, s. 67).

Holt ve Laury (2002), hipotetik ve gerçek teşvikleri kullanarak piyango seçimlerine ilişkin yürüttükleri deneyde yüksek ve düşük tutarlı oturumlar gerçekleştirmişlerdir. Düşük ödeme düzeylerinde bile deneklerin 2/3si riskten kaçınma özelliği göstermiştir (Holt ve Laury, 2002, s. 1644-1653).

Bu çalışmada elde edilen sonuçlar Beck (1994)'ün; riskten kaçınma düzeyinin, Rawlsçı maksimin kuralında öngörüldüğü şekilde yüksek düzeyde olmadığına ilişkin sonuçlarıyla ve Frochlich ve diğerleri (1987)'nin, grupların risk eğilimlerinin sonuçlar bakımından bir farklılık ortaya çıkarmadığına ilişkin sonuçlarıyla tutarlıdır. Bunun yanında elde edilen sonuçlar, literatürde bireylerin genellikle riskten kaçınma özelliği gösterdiklerine ilişkin sonuçlarla da benzerlik göstermektedir.

3.3.3. Deneysel Uygulama: Genel Değerlendirme

Rawls ve Harsanyi'nin dağıtıcı adalet prensiplerini irdelemek amacıyla tasarlanan bu uygulama kapsamında sınanan hipotezler çeşitli vargılara işaret etmektedir. Bu vargılar daha önce aktarılan hedeflerle ilintilendirilerek toplulaştırılmış ve aşağıda aktarılmıştır:

1. Bireylerin kararlarında kişisel özellik ve tutumlarından bağımsız hareket ettikleri (tarafsızlık koşullarının sağlandığı) anlaşılmıştır. Tarafsızlık koşulları altında; deneklerin cehalet peçesi altında yaptıkları tercihlerle, bu peçenin ortadan kalktığı durumda yaptıkları tercihler yazındaki genel bulgularla tutarlı biçimde farklılaşmaktadır.
2. Deneysel kapsamında rastgele oluşturulan grupların, sunulan alternatif dağıtıcı adalet prensipleri üzerinde uzlaşmasının mümkün olduğu bulgulanmıştır.
3. Farklı teşvik mekanizması kullanımının, yapılan tercihlerde anlamlı bir farklılık göstermediği anlaşılmıştır. Belirlilik koşulları altında eşitlik prensibine yönelik tercihler istisna olmak üzere; elde edilen sonuçlar teşvik mekanizmasının kararları önemli ölçüde değiştirmediklerine ilişkin genel vargıyı desteklemektedir.
4. Prensip seçimlerinin cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır. Yazında dağıtıcı adaletin cinsiyete göre farklılığına dair üzerinde uzlaşılan genel geçer bir deneysel vargı yoktur.
5. Bireylerin, performansa bağlı olarak elde ettikleri kazancın dağıtımına ilişkin bireysel prensip tercihleri ile grup olarak kararlaştırdıkları prensipler yazındaki çalışmaların sonuçlarıyla da örtüşecek biçimde farklılaşmaktadır.
6. Prensip tercihlerinin risk durumlarına göre farklılık göstermediği gözlemlenmiştir. Deneklerin çoğunluğunun riskten kaçındıklarına ilişkin sonuçlar yazındaki diğer çalışmalarla benzerlik göstermektedir.

SONUÇ

İktisat bilimi iki temel sav üzerine şekillenmektedir. Toplumsal kaynaklar kıt; insan ihtiyaçları ise sınırsızdır. Bölüşüme ilişkin sorunların kökeninde toplumsal kaynakların yetersizliği yatmaktadır. Kaynakların alternatifler arasında nasıl tahsis edilmesi gerektiği sorusuna yanıt arayan pek çok iktisatçı araştırmalarını dağıtım problemi üzerine yoğunlaştırmışlardır.

Normatif teori içerisinde dağıtıcı adalete ilişkin iki temel yaklaşımdan söz edilebilir. Bunlardan ilki, 17 ve 18 yüzyıllarda Jean-Jacques Rousseau, John Locke, Immanuel Kant ve modern dönemde de John Rawls tarafından desteklenen sosyal sözleşmecî yaklaşım; ikincisi ise 18. ve 19. yüzyıllarda Jeremy Bentham, David Hume, J. Stuart Mill ve daha ileriki dönemde de John Harsanyi ile ilişkilendirilen faydacı görüştür.

Bu çalışmanın temel amacı, sosyal sözleşmecî yaklaşım çerçevesinde en kapsamlı öneriyi sunan Rawls ve faydacı görüşün temsilcisi John Harsanyi'nin yaklaşımlarının uygulamadaki geçerliliğini, deneysel yöntemler kullanarak analiz etmektir. İlgili metodun tercih edilmesinin ana nedeni deneysel tekniklerin kontrollü bir ortamda belirli bir olay veya olaylar kümesinin gözlenmesine olanak sağlayarak test edilen yaklaşımlar çerçevesinde tercih etkileşiminin incelenmesini olanaklı kılmasıdır.

Literatürde dağıtıcı adalete yönelik birçok deneysel çalışma gerçekleştirilmesine karşın doğrudan Harsanyi ve Rawlsçı görüşleri analiz eden deneysel eserlere sık rastlanılmamaktadır. Gerçekleştirilen incelemelerde ise Rawls'ın maksimin prensibini ve Harsanyi'nin beklenen fayda yaklaşımını anlamlı derecede destekleyen bulgulara ulaşılamamıştır.

Bu tez çalışmasının temelinde bahsedilen iki yaklaşımı bütünleşik olarak araştıran Frohlich ve Oppenheimer'ın (1992) deneysel analizi yer almaktadır. Ancak tez kapsamında uygulanan deney salt bir replikasyon değildir. Deney kurgusu teşvik aracı farklılaştırılarak yeniden tasarlanmıştır. Denekleri güdülemek amacı ile hem maddi kaynakların hem de ders notunun kullanılması bu çalışma kapsamında motivasyon aracının farklılaşmasının yaratacağı etkileri de gözlemlemeyi olanaklı kılmaktadır. Bu nedenle tez kapsamında gerçekleştirilen uygulama öncü bir nitelik taşımaktadır.

Çalışmada tercih edilen deney tasarımına özgünlük katan diğer bir husus deneysel süreçlere belirlilik durumunun dahil edilmesidir. Böylece cehalet peşesinin tercihler üzerini etkisini net biçimde analiz etme imkanı sağlanmıştır.

Uygulama sonucunda deneklerin gruba dahil olmadan önce ve dahil olduktan sonraki dağıtım prensibi tercihlerinin anlamlı şekilde farklılaştığı gözlemlenmiştir. Gruba dahil olmadan önceki bireysel kararlarda ortalama maksimizasyonu prensibi öne çıkarken; grupların oluşumunun akabinde eşitlik prensibi tercihi ağırlık kazandığı belirlenmiştir. Deneysel çıktılara göre; tercihlerin belirsizlik ya da belirlilik koşulları altında yapılması; dağıtıcı adalet prensiplerinin sıralaması bakımından bir farklılık yaratmamaktadır. Ancak belirsizlik ve belirlilik koşulları altında prensiplere atanan skorların istatistiki olarak anlamlı şekilde ayrıştığı gözlemlenmiştir. Bu bulgu; bireylerin toplumdaki konumlarını bilmeleri durumunda farklı tercihlerde bulduklarını işaret etmektedir. Ortalama maksimizasyonu ve maksimin prensiplerine yönelik tercihlerin; teşvik aracı değişimine karşı anlamlı bir farklılık göstermediği gözlemlenmiştir. Eşitlik prensibine yönelik tercihlerin ise, puanın teşvik aracı olarak kullanıldığı durumlarda istatistiki olarak anlamlı düzeyde pozitif olarak ayrıştığı belirlenmiştir.

Cinsiyete yönelik analizlerde; kadın katılımcıların, erkeklere göre daha fazla ortalama maksimizasyonu ve eşitlik prensipleri yönünde tercihte buldukları tespit edilmiştir. Erkek katılımcılar ise maksimin prensibine yönelik tercihlere kadınlara nispetle daha fazla ağırlık vermiştir. Ancak bahsedilen farklılaşma istatistiki olarak anlamlı değildir.

Ek olarak gerçekleştirilen anketten derlenen bilgiler ışığında kişisel özellik ve tutumların; deneye konu prensiplere atanan toplam skorlarla düşük ve orta düzeyde bir ilişkiye sahip olduğu gözlemlenmiştir. Bu tespit çalışmada tarafsızlık koşullarının sağlandığını, diğer bir deyişle bireylerin dağıtıcı prensip seçimlerinde kişisel özellik ve tutumlarından bağımsız hareket ettiklerini işaret etmektedir.

Günümüz toplumlarında yaşanan uzlaşmazlıkların öncelikli nedenlerinden biri servet ve gelir dağılımındaki bozukluklardır. Varlık dağılımının dengesiz olduğu algısı bireylerin toplumsal aidiyetini törpülemekte; kurumsal yapıya olan inancını yitirmesine neden olmaktadır. Bu olumsuz etki ise çalışma müşevviklerinin kırılmasına neden olarak iktisadi kalkınmayı zayıflatmaktadır. Süreçte tecrübe edilen düşük performans sosyal

refahın arzu edilen düzeye ulaşamamasına neden olmaktadır. Bu çalışmadaki bireysel ve grup kararlarından elde edilen bulgular, sosyal refah artışında toplumsal gelirin artmasının ve bu artışın paylaşımında daha eşitlikçi bir yaklaşımın benimsenmesinin büyük önem taşıdığına işaret etmektedir. Bu nedenle politika yapıcıların iktisadi süreçleri kurgularken dağılım etkilerini göz önüne alması toplumsal faydanın artırılması için kritik değer taşımaktadır.

Bu çerçevede kamu kesiminin dağılım ilişkili problemlere müdahale etmek için kullanacağı maliye politikalarını dikkatle seçmesi gerekmektedir. Gelir ve harcama politikalarının adil dağılım hedefleri ile uyumlu belirlenmesi toplumsal refahı arttıracak temel unsurdur. Vergi sisteminin dolaysız vergi odaklı bir yapıya büründürülmesi ilgili bağlamda önemli bir girişim olarak nitelenebilir. Ayrıca artan oranlı gelir vergisi tarifelerinin gerçekten işler hale dönüşmesi, yansıtılması olanaklı olmayan kurumlar vergisinin ağırlığının artırılması, servet vergilerine sistem içerisinde daha fazla önem atfedilmesi, marjinal tüketim eğilimi düşük olan kesimler üzerindeki harcama vergisi yükünün hafifletilmesi ve benzeri düzenlemeler gelir politikaları çerçevesinde adaleti tesis etmek üzere tartışılabilir. Ödeme gücüne ulaşmayı mümkün kılan en az geçim indirimi, ayırma kuramı ve negatif gelir vergisi benzeri araçların da öznel nitelikleri gerçekten gözeterek uygulanması sistemi işler hale getirecektir.

Harcama politikalarına odaklanıldığında ise sosyal transferlerin; özellikle eşitliği sağlayıcı eğitim ve sağlık harcamalarının payının artırılması adaleti tesis edici bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir. Destekleme alımları, KOBİ yardımları, konut olanaklarının sağlanması gibi uygulamalar da eşitlikçi harcama tercihleri olarak betimlenebilir. Ekonomiye bütünsel olarak bakıldığında ise kayıtdışılığın azaltılması, emek kesiminin korunması ve sosyal güvenlik şemsiyesinin genişletilmesi adil bir gelir ve servet dağılımının tesisi için önemli katkı yaratacaktır.

Bu çalışmadaki deneysel tasarımın öğrenciler haricinde katılımcıları da içeren daha geniş bir denek grubuna uygulanması; çalışmanın yarattığı özgün katkının daha da geliştirilebilmesi için kıymetli bir girişim olacaktır. Ayrıca deney kurgusunun dinamik hale dönüştürülerek; zaman, iletişim ve ödül-ceza benzeri tasarım detaylarının ana uygulamaya eklenmesi çeşitli ek hipotezlerin sınanmasına olanak sağlayacaktır. Ek

olarak maddi teşviklere ilişkin olarak kazanımların bireyler arasında daha yüksek farklılıklar yaratacak şekilde kurgulanması ve belirginlik kapsamında analiz edilmesinin de çalışmanın geliştirilmesinde katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Aalberg, T. (2003). *Achieving Justice: Comparative Public Opinion on Income Distribution*. Boston: Brill.
- Akın, Z., Urhan, B. (2009). *İktisat Deneysel Bir Bilim Olmaya mı Başlıyor?* (No. 09-04). Ankara.
- Altman, M. (2004). The Nobel Prize in Behavioral and Experimental Economics: A Contextual and Critical Appraisal of the Contributions of Daniel Kahneman and Vernon Smith. *Review of Political Economy*, 16(1), 3–41.
- Arsenio, W. F. (2015). Moral Psychological Perspectives on Distributive Justice and Societal Inequalities. *Child Development Perspectives*, 9(2), 91–95.
- Austin, W., McGinn, N. C. (1977). Sex Differences in Choice of Distribution Rules. *Journal of Personality*, 45(3), 379–394.
- Aydın, M. (2013). John Stuart Mill'in Faydacı Ahlakı. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 28(15), 143–167.
- Bailey, J. W. (1997). *Utilitarianism, Institutions, and Justice*. *The Philosophical Review* (Vol. 109). New York: Oxford University Press.
- Beck, J. H. (1994). An Experimental Test of Preferences for the Distribution of Income and Individual Risk Aversion. *Eastern Economic Journal*, 20(2), 131–145.
- Bentham, J. (1823). *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation* (2nd ed., Vol. 2000). Oxford: Clarendon Press.
- Bertrand, A. (2001). *Ahlak Felsefesi* (2.Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Binmore, K. (1994). *Game Theory and the Social Contract*. London: The MIT Press.
- Binmore, K. (2009). Intrapersonal Comparison of Utility. In H. Kincaid & D. Ross (Eds.), *The Oxford Handbook of Philosophy of Economics* (pp. 540–559). New York: Oxford University Press.

- Blackorby, C., Donaldson, D., Weymark, J. A. (1999). Harsanyi's Social Aggregation Theorem for State-Contingent Alternatives. *Journal of Mathematical Economics*, 32(3), 365–387.
- Brandolini, S. M. D. (2007). Happiness and Sustainability: A Modern Paradox. In L. Bruni & L. P. Porta (Eds.), *Handbook on the Economics of Happiness* (pp. 512–531). Cheltenham: Edward Elgar Publishing, Inc.
- Brunner, J. K. (1989). *Studies in Contemporary Economics*. Heidelberg: Springer-Verlag.
- Burns, J. H. (2005). Happiness and Utility: Jeremy Bentham's Equation. *Utilitas*, 17(1), 46–61.
- Camerer, C. F., & Hogarth, R. M. (1999). The Effects of Financial Incentives in Experiments: A Review and Capital-Labor-Production Framework. *Journal of Risk and Uncertainty*, 19(1), 7–42.
- Ceylan, Ş. Ş. (2012). Nesiller Arası Adaletle Faydacı Yaklaşım. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 61(2), 749–771.
- Chartier, G. (2009). *Economic Justice and Natural Law*. New York: Cambridge University Press.
- Cook, K. S., & Hegtvedt, K. A. (1983). Distributive Justice, Equity, And Equality. *Annual Review of Sociology*, 9, 217–241.
- Cordeiro, A. (2010). *The Social Epistemology of Experimental Economics*. (V. K. Velupillai, Ed.). New York: Routledge.
- Cugueró-Escofet, N., & Fortin, M. (2013). One Justice or Two? A Model of Reconciliation of Normative Justice Theories and Empirical Research on Organizational Justice. *Journal of Business Ethics*, 124(3), 435–451.
- Davis, D. D., & Holt, C. A. (1993). Experimental Economics: Methods, Problems and Promise. *Estudios Económicos*, 8(2), 179–212.

- Diamond, P. A. (1967). Cardinal Welfare, Individualistic Ethics, and Interpersonal Comparison of Utility : Comment. *The Journal of Political Economy*, 75(5), 765–766.
- Dickinson, D. L. (2009). Experiment Timing and Preferences for Fairness. *Journal of Socio-Economics*, 38(1), 89–95.
- Doğan, A. (2008). Ahlak Ve Yasama İlkelerine Giriş. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 57(4), 381–390.
- Duersch, P., Oechssler, J., & Schipper, B. C. (2009). Incentives for Subjects in Internet Experiments. *Economics Letters*, 105(1), 120–122.
- Dworkin, R. (1981). What Is Equality? Part 1 : Equality of Welfare, 10(3), 185–246.
- Eckel, C. C., & Grossman, P. J. (1998). Are Women Less Selfish Than Men?: Evidence from Dictator Experiments. *The Economic Journal*, 108, 726–735.
- Engelmann, D., & Strobel, M. (2004). Inequality Aversion, Efficiency, and Maximin Preferences in Simple Distribution Experiments. *The American Economic Review*, 94(4), 857–869.
- Fehr, E., Naef, M., & Schmidt, K. M. (2006). Inequality Aversion, Efficiency, and Maximin Preferences in Simple Distribution Experiments : Comment. *The American Economic Review*, 96(5), 1912–1917.
- Feldman, A. M., & Serrano, R. (2006). *Welfare Economics And Social Choice Theory* (2nd ed.). New York: Springer.
- Forsythe, R., Horowitz, J. L., Savin, N. E., & Sefton, M. (1994). Fairness in Simple Bargaining Experiments. *Games and Economic Behavior*, 6, 347–369.
- Frankfurt, H. (1987). Equality as a Moral Ideal. *Chicago Journals*, 98(1), 21–43.
- Freeman, S. (2003). *The Cambridge Companion to Rawls*. (S. Freeman, Ed.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Friedman, D., & Sunder, S. (1994). *Experimental Methods: A primer for economists*

(1st ed.). Cambridge: Cambridge University Press.

- Frignani, N., & Ponti, G. (2008). *Social vs. Risk Preferences under the Veil of Ignorance* (No. 08/2008). Valencia.
- Frohlich, N., Oppenheimer, J. A., & Eavey, C. L. (1987). Choices of Principles of Distributive Justice in Experimental Groups. *American Journal of Political Science*, 31(3), 606–636.
- Geçkil, İ. K., & Anderson, P. L. (2010). *Applied Game Theory And Strategic Behavior*. New York: CRC Press.
- Gilchrest, D. (2009). The Utility of Virtue. *Macalester Journal of Philosophy*, 18(1), 63–84.
- Gneezy, U., & Rustichini, A. (2000). Pay Enough or Don' t Pay at All. *The Quarterly Journal of Economics*, 115(3), 791–810.
- Gong, B., Yan, H., & Yang, C. L. (2015). Gender Differences in the Dictator Experiment: Evidence from the Matrilineal Mosuo and the Patriarchal Yi. *Experimental Economics*, 18(2), 302–313.
- Gradinaru, A. (2014). Behavioral Economics And The Need of Psychology In Economic Research. *The USV Annals of Economics And Public Administration*, 14(1), 85–92.
- Guala, F. (2005). *The Methodology of Experimental Economics* (1st ed.). New York: Cambridge University Press.
- Güntöre, Ö. S. (2004). *John Stuart Mill'in Ahlak Anlayışı*. (K. S. Dinç, Ed.) (1. Baskı). İzmir: İlya Yayınevi.
- Güriz, A. (1990). Adalet Kavramı. *Anayasa Yargısı Dergisi*, 7, 13–20.
- Hardin, R. (1999). From Bodo Ethics to Distributive Justice. *Ethical Theory and Moral Practice*, 2(4), 399–413.
- Harrison, R. (2003). Bentham, Mill and Sidgwick. In N. Bunnin & E. P. Tsui-James

- (Eds.), *The Blackwell Companion to Philosophy* (Second, pp. 759–774). Oxford, UK: Blackwell Publishing Ltd.
- Harsanyi, J. C. (1975). Can the Maximin Principle Serve as a Basis for Morality? A Critique of John Rawls' s Theory. *The American Political Science Review*, 69(2), 594–606.
- Harsanyi, J. C. (1977). Rule Utilitarianism And Decision Theory. *Erkenntnis*, 11(1), 25–53.
- Hazlitt, H. (2006). *Ahlakın Temelleri* (1. Baskı). Ankara: Liberte Yayınları.
- Henrich, J., Boyd, R., Bowles, S., Camerer, C., Fehr, E., Mcelreath, R., ... Gintis, H. (2014). In Search of Homo Economicus: Behavioral Experiments in 15 Small-Scale Societies. *The American Economic Review*, 91(2), 73–78.
- Hertwig, R., & Ortmann, A. (2001). Experimental Practices in Economics: A Methodological Challenge for Psychologists? *Behavioral and Brain Sciences*, 24(3), 383–451.
- Heukelom, F. (2011). How Validity Travelled to Economic Experimenting. *Journal of Economic Methodology*, 18(1), 13–28.
- Hiskes, R. P. (1977). Has Hume a Theory of Social Justice? *Hume Studies*, III(2), 72–93.
- Hoffman, E., & Spitzer, M. L. (1985). Entitlements, Rights, And Fairness: An Experimental Examination of Subjects' Concepts of Distributive Justice. *Chicago Journals*, 14(2), 259–297.
- Holt, C. A., & Laury, S. K. (2002). Risk Aversion and Incentive Effects. *The American Economic Review*, 92(5), 1644–1655.
- Iglesias, E. M., López, J. A. P., & Santos, J. M. S. (2013). Evolution Over Time of the Determinants of Preferences for Redistribution and the Support for the Welfare State. *Applied Economics*, 45(30), 4260–4274.

- Isaac, R. . M., Walker, J. M., & Williams, W. A. (1994). Group Size and the Voluntary of Public Goods Experimental Provision Evidence Utilizing Large Groups. *Journal of Public Economics*, 54, 1–36.
- Isaac, R. M., Mathieu, D., & Zajac, E. E. (1991). Institutional Framing and Perceptions of Fairness. *Constitutional Political Economy*, 2(3), 329–370.
- Jehle, G. A., & Reny, P. J. (2011). *Advanced Microeconomic Theory* (Third). Essex: Pearson Education Limited.
- Jiménez-Buedo, M., & Miller, L. M. (2010). Why a Trade-Off? The Relationship between the External and Internal Validity of Experiments. *Theoria*, 25(69), 301–321.
- Kahneman, D., Knetsch, J. L., & Thaler, R. H. (1986). Fairness and the Assumptions of Economics. *The Journal of Business*, 59(4), 285–300.
- Komai, M., & Grossman, P. (2006). *Incentivizing Experiments : Monetary Rewards versus Extra Credits* (Economics Faculty Working Papers No. 9). St. Cloud.
- Konow, J. (1996). A Positive Theory of Economic Fairness. *Journal of Economic Behavior&Organization*, 31, 13–35.
- Kruse, J. B., & Thompson, M. A. (2001). A Comparison of Salient Rewards in Experiments: Money and Class Points. *Economics Letters*, 74, 113–117.
- Luccasen, R. A., & Thomas, M. K. (2014). Monetary Incentives Versus Class Credit: Evidence from a Large Classroom Trust Experiment. *Economics Letters*, 123(2), 232–235.
- Lyons, D. (2003). *A Study in Bentham's Philosophy of Utility and Law*. Oxford: Clarendon Press.
- Mikula, G. (1974). Nationality, Performance, and Sex as Determinants of Reward Allocation. *Journal of Personality and Social Psychology*, 29(4), 435–440.
- Milch, K. F., Weber, E. U., Appelt, K. C., Handgraaf, M. J. J., & Krantz, D. H. (2009).

- From Individual Preference Construction to Group Decisions: Framing Effects and Group Processes. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 108(2), 242–255.
- Mitchell, G., Tetlock, P. E., Mellers, B. A., & Ordonez, L. D. (1993). Judgments of Social Justice: Compromises Between Equality and Efficiency. *Journal of Personality and Social Psychology*, 65(4), 629–639.
- Montada, L., & Schneider, A. (1989). Justice and Emotional Reactions to the Disadvantaged. *Social Justice Research*, 3(4), 313–344.
- Moore, G. E. (1993). *Principia Ethica*. (T. Baldwin, Ed.) (First Revi). Cambridge: Cambridge University Press.
- Moore, G. E. (2008). *Principia Ethica*, 1–18.
- Mori, O. (2014). Alternative Derivation of the Leximin Principle. *Economics Letters*, 124(1), 157–159.
- Müller, W., & Tan, F. (2013). Who Acts More Like a Game Theorist? Group and Individual Play in a Sequential Market Game and the Effect of the Time. *Games and Economic Behavior*, 82, 658–674.
- Ng, Y.-K. (1999). Utility, Informed Preference, or Happiness: Following Harsanyi's Argument to Its Logical Conclusion. *Social Choice and Welfare*, 16(2), 197–216.
- Ng, Y.-K. (2003). *Welfare Economics: Towards a More Complete Analysis*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Nozick, R. (1974). *Anarchy, State, and Utopia*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Okun, A. M. (1975). *Equality and Efficiency: The Big Tradeoff*. *Equality and Efficiency: The Big Tradeoff*. Washington, DC: Brookings Institution Press.
- Oleson, P. E. (2001). *An Experimental Examination of Alternative Theories of Distributive Justice and Economic Fairness*. The University of Arizona.
- Özkurt, H. (2013). *Jeremy Bentham'in Faydacı Ahlak ve Hukuk Teorisi* (1. Baskı).

İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

Öztürk, A. (2013). *Liberal Adalet* (1. Baskı). İstanbul: Doruk Yayıncılık.

Plott, B. C. R. (1982). Industrial Organization Theory and Experimental Economics. *Journal of Economic Literature*, 20(4), 1485–1527.

Rawls, J. (1968). Distributive Justice: Some Addenda. *The American Journal of Jurisprudence*, 13(1), 51–71.

Rawls, J. (1999). *A Theory of Justice*. Massachusetts: The Belknap Press of Harvard University Press.

Roemer, J. E. (2008). Harsanyi's Impartial Observer Is Not a Utilitarian. In M. Fleurbaey, M. Salles, & J. A. Weymark (Eds.), *Justice, Political Liberalism, and Utilitarianism. Themes from Harsanyi and Rawls* (p. xii, 460 p.). New York: Cambridge University Press.

Rose, J., & Hensher, D. A. (2004). Modelling Agent Interdependency in Group Decision Making. *Transportation Research Part E*, 40(2004), 63–79.

Rosen, F. (2003). *Classical Utilitarianism from Hume to Mill*. New York: Routledge.

Rosen, H. S., & Gayer, T. (2008). *Public Finance* (8th ed.). Singapore: McGraw-Hill.

Rutström, E. E., & Williams, M. B. (2000). Entitlements and Fairness: An Experimental Study of Distributive Preferences. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 43, 75–89.

Sadrieh, A., & Verbon, H. A. A. (2006). Inequality, Cooperation, and Growth: An Experimental Study. *European Economic Review*, 50(5), 1197–1222.

Sandel, M. J. (2013). *Adalet: Yapılması Gereken Doğru Şey Nedir?* Ankara: BigBang Yayınları.

Schafele, B., McMillan, M. L., Boxall, P. C., Adamowicz, W. L., & Rivera, C. S. (2010). Measuring Social Preferences in Groups Versus as Individuals: Income Inequality Aversion Using The Leaky-Bucket Method. *Journal of Applied*

Economics and Policy, 29, 1–15.

Schechter, L. (2007). Risk Aversion and Expected-Utility Theory: A Calibration Exercise. *J Risk Uncertainty*, 35, 67–76.

Schmidtz, D. (2010). *Adaletin Unsurları* (1. Baskı). Ankara: Liberte Yayınları.

Schofield, P. (2003a). Jeremy Bentham, The Principle of Utility, and Legal Positivism. *Current Legal Problems*, 56(1), 1–39.

Schofield, P. (2003b). Jeremy Bentham, The Principle of Utility, and Legal Positivism.

Schokkaert, E., & Overlaet, B. (1989). Moral Intuitions and Economic Models of Distributive Justice. *Social Choice and Welfare*, 6(1), 19–31.

Schram, A. (2005). Artificiality: The Tension Between Internal and External Validity in Economic Experiments. *Journal of Economic Methodology*, 12(2), 225–237.

Seçilmiş, E. (2014). Seniority: A Blessing or a Curse? The Effect of Economics Training on the Perception of Distributive Justice. *Sosyoekonomi*, 2, 117–152.

Seçilmiş, İ. E., & Güran, M. C. (2011). Deneysel İktisatta İç ve Dış Geçerlilik: Metodolojik Bir İnceleme. *İktisat İşletme ve Finans*, 26(306), 37–56.

Sen, A. (1979). Utilitarianism and Welfarism. *Journal of Philosophy, Inc.1*, 76(9), 463–489.

Sen, A. (2006). *Inequality Reexamined*. New York: Oxford University Press.

Shefrin, H., & Statman, M. (2003). The Contributions of Daniel Kahneman and Amos Tversky. *Journal of Behavioral Finance*, 4(2), 54–58.

Singer, M. G. (1977). Actual Consequence Utilitarianism. *Mind Association*, 86(341), 67–77.

Skelton, A. (2014). Ideal Utilitarianism: Rashdall and Moore. In T. Hurka (Ed.), *Underivative Duty: British Moral Philosophers from Sidgwick to Ewing* (pp. 45–65). Oxford: Clarendon Press.

- Smith, V. L. (1994a). Economics in the Laboratory. *The Journal of Economic Perspectives*, 8(1), 113–131.
- Smith, V. L. (1994b). Economics in the Laboratory. *The Journal of Economic Perspectives*, 8(1), 113–131.
- Stein, M. S. (2006). *Distributive Justice and Disability*. London: Yale University Press.
- Stiglitz, J. E. (2000). *Economics of The Public Sector* (3rd ed.). New York: W.W. Norton&Company.
- Sugden, R. (1986). New Developments In the Theory of Choice Under Uncertainty. *Bulletin of Economic Research*1, 38(1), 1–24.
- Şahin, D. N. (2006). Cinsiyet, Fiziksel Sağlık ve Yarışma Durumunun Pay Dağıtımına İlişkin Adalet Algısı Üzerindeki Etkileri. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 23(1), 57–74.
- Şenatalar, B., Kirmanoğlu, H., & Şener, O. (2007). *Kamu Ekonomisi*. (B. Ataç, Ed.) (3.Baskı). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Topakkaya, A. (2008). Adalet Kavramı Bağlamında Aristoteles-Platon Karşılaştırması. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 6, 27–46.
- Turner-Zwinkels, F. M., Postmes, T., & Van Zomeren, M. (2016). Developing Critical Awareness: The Consequences of Action and Reflection for Perceptions of Group Injustices. *Journal of Applied Social Psychology*, 46, 143–157.
- Türkan, M., & Aşkın, Z. (2013). David Hume'un Siyaset Felsefesinin Epistemolojik ve Etik İçerimleri. *Beytulhikme An International Journal of Philosophy*, 3(2), 25–51.
- Tüzen, A. M. (2014). John Stuart Mill' de Demokrasinin Meşruiyeti. *Mavi Atlas Gümüşhane Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2, 40–53.
- Tyler, T. R., Boeckmann, R. J., Smith, H. J., & Huo, Y. J. (1997). *Social Justice In a Diverse Society*. Colorado: Westview Press.
- Urmson, J. O. (1953). The Interpretation of the Moral Philosophy of J. S. Mill. *The*

Philosophical Quarterly 1, 3(10), 33–39.

Varian, H. R. (1975). Distributive Justice, Welfare Economics, and the Theory of Fairness. *Philosophy & Public Affairs*, 4(3), 223–247.

Vinogradov, D., & Shadrina, E. (2013). Non-Monetary Incentives in Online Experiments. *Economics Letters*, 119(3), 306–310.

Viotti, P. R. (2008). *Who Cares About Inequality Liberalism and Distributive Justice in America*. California: UMI Dissertations Publishing.

Warnock, M. (2003). *Utilitarianism and on Liberty* (2nd ed., Vol. 1900). Oxford: Blackwell Publishing.

EK-1: DENEY SÜRECİ

Kodunuzu Buraya Yazınız

Katılımcı Kitapçığı

Öncelikle deneye gönüllü katılımınızdan dolayı teşekkür ederiz. Bu deney bireysel kararlara ve grup kararlarına ilişkindir. Size yöneltilen soruların doğru ya da yanlış bir cevabı olmadığı gibi deneyi gerçekleştirenlerin bekledikleri belirli bir cevap veya tercih de bulunmamaktadır.

Deney süresince diğer katılımcılarla iletişim kurulmasına ve cep telefonu kullanılmasına izin verilmemektedir. Deney tüm katılımcılarla eş zamanlı ilerleyeceğinden deney süresince dışarı çıkmanıza müsaade edilmeyecektir. Deney süresince herhangi bir sorunuz olursa elinizi kaldırıp deneyi gerçekleştiren kişiyi yanınıza çağırarak özel olarak sorunuz.

Deney üç bölüm ve bir ankette oluşmaktadır. Her bölüm birbirinden bağımsız olarak değerlendirilecek ve üç bölümün her birinden ayrı kazanç elde edilecektir. Deney süresince yapılacak seçimlerin gerçek maddi sonuçları olacaktır

Deney süresince yapılacak seçimler sonucunda 7.5 TL ile 15 TL (puan oturumuna katılanlar ise ilgili dersten 5 ile 15 puan) arasında bir kazanç sağlamanız söz konusudur. Tablolardaki tutarlar jeton olarak ifade edilmekte ve 1000 jeton 15 kuruşa denk gelmektedir. Bu deneyin tümünden kazanacağınız tutar deneyin uygulanmasından bir sonraki iş gününde teslim edilecektir. Ödemeler, kapalı zarf ve size tanımlanan kodlar ile yapılacağından, kimin ne kadar kazandığı, dolayısıyla deneyde hangi kararları aldığı ortaya çıkarılamayacaktır. Bölümlerdeki jetonlar farklı miktarda paraya (puana) karşılık gelebilir.

Deneyin bu aşamasında aşağıdaki tabloda yer alan şans oyunları arasından tercihte bulunmanız istenmektedir. Her bir satır birbirinden bağımsız şans oyunlarını temsil etmektedir.

Buna göre örneğin 1. satırda A piyangosunu tercih ederseniz 1/10 ihtimalle 2000 jeton, 9/10 ihtimalle de 1600 jeton kazanacağınız bir şans oyununa katılmayı tercih etmiş olursunuz. Diğer taraftan, 1. satırda B piyangosunu tercih ederseniz 1/10 ihtimalle 3850 jeton, 9/10 ihtimalle de 100 jeton kazanacağınız bir şans oyununa katılmayı tercih etmiş olursunuz. Her bir satırda jeton sayılarının aynı olduğuna fakat ihtimallerin değiştiğine dikkat edin.

Deney sonunda çekilecek kura sonucu bir satır seçilecek ve bu satırda tercih etmiş olduğunuz şans oyunu uygulanıp elde edeceğiniz jetonlar belirlenecektir. Buna göre her bir satır için A ve B şans oyunlarından hangisini tercih ettiğinizi tablonun sonunda yer alan kutucuklara çarpı atarak belirtiniz. Piyangodaki tutarlar jeton olarak ifade edilmekte ve 1000 jeton için gerçekte 0.20 kuruş kazanılmaktadır.

	A Piyangosu	B Piyangosu	Tercih	
1	1/10 ihtimalle 2000 jeton ya da 9/10 ihtimalle 1600 jeton	1/10 ihtimalle 3850 jeton ya da 9/10 ihtimalle 100 jeton	A	B
2	2/10 ihtimalle 2000 jeton ya da 8/10 ihtimalle 1600 jeton	2/10 ihtimalle 3850 jeton ya da 8/10 ihtimalle 100 jeton	A	B
3	3/10 ihtimalle 2000 jeton ya da 7/10 ihtimalle 1600 jeton	3/10 ihtimalle 3850 jeton ya da 7/10 ihtimalle 100 jeton	A	B
4	4/10 ihtimalle 2000 jeton ya da 6/10 ihtimalle 1600 jeton	4/10 ihtimalle 3850 jeton ya da 6/10 ihtimalle 100 jeton	A	B
5	5/10 ihtimalle 2000 jeton ya da 5/10 ihtimalle 1600 jeton	5/10 ihtimalle 3850 jeton ya da 5/10 ihtimalle 100 jeton	A	B
6	6/10 ihtimalle 2000 jeton ya da 4/10 ihtimalle 1600 jeton	6/10 ihtimalle 3850 jeton ya da 4/10 ihtimalle 100 jeton	A	B
7	7/10 ihtimalle 2000 jeton ya da 3/10 ihtimalle 1600 jeton	7/10 ihtimalle 3850 jeton ya da 3/10 ihtimalle 100 jeton	A	B
8	8/10 ihtimalle 2000 jeton ya da 2/10 ihtimalle 1600 jeton	8/10 ihtimalle 3850 jeton ya da 2/10 ihtimalle 100 jeton	A	B
9	9/10 ihtimalle 2000 jeton ya da 1/10 ihtimalle 1600 jeton	9/10 ihtimalle 3850 jeton ya da 1/10 ihtimalle 100 jeton	A	B
10	10/10 ihtimalle 2000 jeton ya da 0/10 ihtimalle 1600 jeton	10/10 ihtimalle 3850 jeton ya da 0/10 ihtimalle 100 jeton	A	B

1. BÖLÜM

Bu bölüm sonunda çekecek olduğunuz kodlar aracılığıyla deneye katılanlar arasında üçerli gruplar oluşturulacaktır. Bölüm sonunda belirlenecek kodunuzu ilk sayfanın sağ üst köşesine yazmanız gerekmektedir. **Bu kod kazançlarınızın ödenmesinde kullanılacağından, kodunuzu ödemenizi alacağınız güne kadar lütfen saklayınız.** Deney süreci rastgele oluşturulmuş kodlar aracılığıyla ilerleyeceğinden grubu oluşturan bireylerin gerçek kimlikleri ve deney süresince aldıkları kararlar, grup elemanları, diğer katılımcılar ya da deneyi yapanlar tarafından bilinmeyecek ve açığa çıkarılamayacaktır.

Aşağıdaki örnek tablonun sol tarafındaki satırlar, içinde bulunduğunuz grubun elemanlarını temsil etmektedir. Bu grupta kaçınıcı birey olduğunuz, bu bölüm sonunda çekeceğiniz kod aracılığıyla rastgele belirlenecektir. Dolayısıyla bölümün sonuna kadar kaçınıcı birey olduğunuzu bilemeyeceksiniz. Bu nedenle bu bölümde alacağınız kararları, tablodaki **kaçınıcı birey olduğunuzu bilmeden** alacaksınız.

Sağ taraftaki sütunlarda A, B ve C gibi üç farklı durum yer almaktadır. Bu durumların her birinde hangi bireyin kaç jeton elde edeceği belirtilmektedir. Örneğin aşağıdaki tabloda A durumunun seçildiğini ve ödemede esas alınacağını düşünün. A sütununun, satırdaki bireylerle kesişiminde gösterilen rakamlar, ilgili kişinin bu tabloda elde edeceği jeton miktarını temsil etmektedir. Yani, kurada 1. birey olmuşsanız bu tablodan 1000 jeton, 2. birey olmuşsanız 800 jeton, 3. birey olmuşsanız da 500 jeton elde edeceksiniz demektir. Ya da C durumu, ödemeye esas olması için tercih edilmişse ve kura sonucunda da 1. birey olmuşsanız 2500 jeton, 2. birey olmuşsanız 1000 jeton, 3. birey olmuşsanız da 450 jeton elde edeceksiniz demektir.

Örnek Tablo

Birey	Durumlar		
	A	B	C
1	1000	700	2500
2	800	700	1000
3	500	700	450
Toplam	2300	2100	3950
Ortalama	766	700	1317

Deney sonunda, tercihte bulunduğunuz tablolardan biri için ödeme almanız söz konusudur. Bunu hesaplarken sizin de içinde bulunduğunuz bu üç bireyden yalnızca birinin seçimi dikkate alınacaktır. Hangi tablonun ödemede esas olacağı ve kimin tercihinin dikkate alınacağı bölüm sonunda kurayla belirlenecektir. Örneğin kura sonucunda ödemede 3. tablonun ödemede esas alınacağı ve 3. bireyin kararının uygulanacağı sonucu çıkmışsa, o gruptaki tüm bireyler, 3. bireyin tercihinine göre kazanç elde edeceklerdir. Yukarıdaki örnek tabloyu 3. tablo olarak düşünürsek; kura sonucu 3. bireyin kararı dikkate alınacak olduğunda, bu birey eğer A durumunu seçmişse, kendisi 500 jeton, 1. birey 1000 jeton ve 2. birey de 800 jeton elde edecek demektir.

Özet olarak bu bölüm şu aşamaları içerecektir:

1. Siz ve bu oturumdaki tüm katılımcılar her bir tablo için aşağıda belirtildiği şekilde tercihlerde bulunacaksınız.
2. Bölüm bittikten sonra yalnızca bu bölüm için geçerli ve her bir katılımcıya özel olan kodları kurayla çekeceksiniz. Bu kodlar ile grubunuz ve grup içinde kaçınıcı birey olduğunuz belirlenecek.
3. Gruplar ve bireyler belirlendikten sonra hangi tablo için, kaçınıcı bireyin kararının kazanılacak jetonda esas alınacağı kurayla belirlenecektir.
4. Bütün bu süreçler grupların ve bireylerin mümkün olabildiğince rastgele olmasını sağlamak içindir. Bu süreci anlamadıysanız deneyi gerçekleştirenlere anlamadığınız noktaları sorabilirsiniz. Ancak burada bilmeniz gereken her bir tabloda sizin

alacağınız kararın uygulanma ihtimalinin diğerleriyle aynı olduğunu bilerek bir tercihte bulunmaktır.

Seçim

Bu bölümde sizden yukarıdaki örnek tabloya benzer 10 farklı tablo için ayrı ayrı tercihte bulunmanız istenmektedir. Bu bölümde biriktireceğiniz 1000 jeton 0.90 kuruşa karşılık gelmektedir.

Şimdi lütfen aşağıdaki durumları göz önüne alın ve sizin de içinde bulunduğunuz toplum için uygun olduğunu düşündüğünüz durumu tablo altındaki kutucuğa işaretleyin. Tabloların her biri için birbirinden farklı durumları tercih edebilirsiniz. Örneğin ilk tabloda B durumunu tercih etmişken bir diğerinde A durumunu, B durumunu veya C durumunu tercih edebilirsiniz.

Bu tercihi yapmış olmanın elde edeceğiniz jetonlar için belirleyici olabileceğini unutmayınız. Sürecin anlaşılması oldukça önemlidir. Dolayısıyla anlamadığınız kısımlar varsa bunları sorabilirsiniz.

Lütfen grubunuzda kaçınıcı birey olacağınızın sonradan kurayla belirleneceği ve buna göre jeton elde edeceğiniz bilgisi ışığında, sizin ve grubunuzun hangi durumda yer almasını istediğini belirtiniz.

1

Birey	Durumlar		
	A	B	C
1	900	700	1300
2	800	600	850
3	700	400	500
Toplam	2400	1700	2650
Ortalama	800	566.6	883

1. Tabloda Seçtiğiniz durumu işaretleyiniz: A Durumu B Durumu C Durumu

2

Durumlar

Birey	A	B	C
1	1000	650	1200
2	900	650	800
3	800	650	700
Toplam	2700	1950	2700
Ortalama	900	650	900

2. Tabloda Seçtiğiniz durumu işaretleyiniz: A Durumu B Durumu C Durumu

3

Durumlar

Birey	A	B	C
1	680	500	1000
2	590	500	800
3	530	500	100
Toplam	1800	1500	1900
Ortalama	600	500	633

3. Tabloda Seçtiğiniz durumu işaretleyiniz: A Durumu B Durumu C Durumu

4

Durumlar

Birey	A	B	C
1	900	700	1100
2	800	700	900
3	700	700	700
Toplam	2400	2100	2700
Ortalama	800	700	900

4. Tabloda Seçtiğiniz durumu işaretleyiniz: A Durumu B Durumu C Durumu

5

Durumlar

Birey	A	B	C
1	800	800	900
2	700	800	600
3	500	800	300
Toplam	2000	2400	1800
Ortalama	660	800	600

5. Tabloda Seçtiğiniz durumu işaretleyiniz: A Durumu B Durumu C Durumu

6

Durumlar

Birey	A	B	C
1	900	650	850
2	800	650	760
3	700	650	300
Toplam	2400	1950	1910
Ortalama	800	650	637

6. Tabloda Seçtiğiniz durumu işaretleyiniz: A Durumu B Durumu C Durumu

7

Durumlar

Birey	A	B	C
1	1000	700	2000
2	900	700	400
3	800	700	300
Toplam	2700	2100	2700
Ortalama	900	700	900

7. Tabloda Seçtiğiniz durumu işaretleyiniz: A Durumu B Durumu C Durumu

8

Durumlar			
Birey	A	B	C
1	1000	750	2300
2	900	750	600
3	800	750	300
Toplam	2700	2250	3200
Ortalama	900	750	1066

8. Tabloda Seçtiğiniz durumu işaretleyiniz: A Durumu B Durumu C Durumu

9

Durumlar			
Birey	A	B	C
1	900	700	2800
2	800	600	850
3	700	400	500
Toplam	2400	1700	4150
Ortalama	800	567	1383

9. Tabloda Seçtiğiniz durumu işaretleyiniz: A Durumu B Durumu C Durumu

10

Durumlar			
Birey	A	B	C
1	900	700	2600
2	800	700	900
3	700	700	700
Toplam	2400	2100	4200
Ortalama	800	700	1400

10. Tabloda Seçtiğiniz durumu işaretleyiniz: A Durumu B Durumu C Durumu

Yukarıdaki tablolara ilişkin tercihlerinizi yaparken dikkate aldığınız herhangi bir prensip, özellik veya etkenler oldu mu? Eğer olduysa bunu(bunları) yazılı olarak belirtiniz:

**SİZİ TANIMLAYAN KODU
İLK SAYFANIN SAĞ ÜST
KÖŞESİNE YAZINIZ.**

1. Bölüm Kodunuzu Buraya Yazınız

2. Bölüm Kodunuzu Buraya Yazınız

Katılımcı Kitapçığı**2. BÖLÜM**

Bu bölümde, çekmiş olduğunuz yeni kodlar aracılığıyla ilk bölümden farklı kişilerle eşleştirdiğiniz yeni ücretli gruplar oluşturduunuz. Daha sonra ödeme yapılması için kullanılacağından lütfen bu kodları saklayınız. Bu kağıdın üst köşelerindeki ilgili kutucuklara 1. bölümdeki ve bu bölümdeki kodlarınızı yazınız.

Bir önceki bölümde sizden hangi birey olduğunuzu bilmediğiniz tablolar için tercih yapmanız istenmişti. Burada ise kaçınıcı birey olduğunuzu bildiğiniz benzer tablolar için tercihte bulunmanız istenmektedir. Örneğin kura sonucu 1. birey olduğunuzda, kendiniz ve grubunuz için A durumunu mu, B durumunu mu yoksa C durumunu mu tercih ettiğinizi belirteceksiniz. Tabloların her biri için birbirinden farklı durumları tercih edebilirsiniz. Örneğin ilk tabloda B durumunu tercih etmişken bir diğerinde A durumunu, B durumunu veya C durumunu tercih edebilirsiniz.

Deney sonunda, tercihte bulunduğunuz her bir tablo için, grubunuzda sizin de içinde bulunduğunuz üç bireyden yalnızca birinin seçimi dikkate alınacaktır. Kimin tercihinin dikkate alınacağı bölüm sonunda, kurayla belirlenecektir. Seçim yapılan her tabloda kararı uygulanacak birey aynı olacaktır. Kaçınıcı birey olduğunuzu, kodlara göre belirlenmiş tahtadaki listeden görebilirsiniz. Lütfen bu bölümde çektiğiniz kodla tahtadaki listeyi karşılaştırarak bu bölümdeki tüm tablolar için kaçınıcı birey olarak karar vereceğinizi belirleyiniz ve bu bilgiyi kimseyle paylaşmayınız.

Bu bölümde kodunuza göre kaçınıcı birey olduğunuzu buraya yazınız:

.....

Burada biriktirdiğiniz 1000 jeton 15 kuruşa denk gelmektedir. İlk bölümden farklı olarak burada her tablodaki seçiminiz için ayrı ayrı kazanç sağlayacaksınız.

Lütfen, kodunuza göre kaçınıcı birey olmuşsanız, tüm tablolar için o bireye karşılık gelen jetonları elde edeceğiniz bilgisi ışığında, sizin ve grubunuzun hangi durumda yer almasını istediğini belirtiniz.

Buradaki seçimler de ilk bölümdeki tablolar üzerinden yapılmaktadır. Bu nedenle tablolara burada tekrardan yer verilmemiştir.

**1. VE 2. BÖLÜMLER İÇİN
ÇEKTİĞİNİZ, SİZİ TANIMLAYAN
KODLARI İLK SAYFANIN
ÜSTÜNDEKİ KUTUCUKLARA
YAZINIZ.**

<u>1. Bölüm Kodunuzu Buraya Yazınız</u>	<u>2.Bölüm Kodunuzu Buraya Yazınız</u>	<u>3.Bölüm Kodunuzu Buraya Yazınız</u>

Katılımcı Kitapçığı

3. BÖLÜM

Öncelikle bu bölümde çekmiş olduğunuz yeni kodlar ile 1. ve 2. bölümlerdeki kodlarınızı bu kağıdın üstündeki ilgili kutucuklara yazınız. Daha sonra ödeme yapılması için kullanılacağından, lütfen bu kodları saklayınız.

Burada öncelikle aşağıdaki varsayımsal senaryo için tercihinizi belirtiniz:

Üç kişilik grubunuzda aynı görev üzerindeki birbirinizden bağımsız performanslarınızla grubunuz için jetonlar biriktireceğinizi varsayın. Grupta elde edilen toplam jetonların grubunuz elemanları arasında ne şekilde paylaşılmasını istediğinizi belirtmeniz gerekmektedir. Bu paylaşım aşağıda belirtilen üç farklı durumdan birine göre gerçekleştirilecektir. Görev sonucunda grubunuzun biriktireceği jetonların aşağıdaki seçeneklerden hangisi uyarınca siz ve grubunuz elemanları arasında paylaşılmasını istediğinizi ilgili seçeneği yuvarlak içine alarak belirtiniz.

- A) Herkesin gösterdiği performans kadar jeton elde etmesi.
- B) Herkesin eşit miktarda jeton sağlamasını temin edecek şekilde toplam jetonların yeniden düzenlenmesi. Bunun için üç bireyin elde ettiği jetonlar toplanır ve üç bölünerek herkesin ortalama jeton kadar elde etmesi sağlanır.
- C) Performanslar sonucunda, belirli bir seviyenin altında jeton elde eden grup eleman ya da elemanlarının jeton sayısının bu seviyeye gelmesini sağlayacak biçimde jetonların yeniden düzenlenmesi. Bu düzenleme, ilgili seviyenin üstünde jeton elde eden grup elemanından ya da elemanlarından, bu seviyenin altında jeton elde eden grup elemanı ya da elemanlarına jeton aktarımı biçiminde olacaktır.

Eğer bu seçeneği tercih etmişseniz en düşük gelirli bireyin kazancının, ortalama kazancın yüzde kaçına denk gelecek şekilde yeniden düzenleme yapılması gerektiğine de karar verilmesi gerekmektedir.

Düzenleme için aşağıdaki süreç izlenecektir:

1. Grup elemanlarının birbirlerinden bağımsız olarak gerçekleştirdikleri performansları sonucu biriktirdikleri jetonlar toplanacak,
2. Bu toplam, grup ortalamasının bulunması için 3'e bölünecek,
3. En düşük kazancı elde eden bireyin gelirinin, ortalama kazancın yüzde kaçına eşitlenmesi istenmişse(burada örneğin %45 olsun). Buna göre grup ortalamasının %45i hesaplanıp, bu hesaplanan miktarın altında jeton biriktirmiş grup elemanı(elemanları) olup olmadığına bakılacak,

3a- Eğer grup ortalamasının %45inin altında jeton biriktiren bir grup elemanı yoksa herhangi bir düzenleme yapılmayacak, gruptaki her eleman performansı sonucu elde ettiği jeton kadarını kazanacak ve deney bu şekilde sonlandırılacaktır.

3b- Eğer grup ortalamasının %45inin altında jeton biriktiren iki grup elemanı varsa en yüksek jetonu elde eden elemanın jetonlarından bu iki elemana aktarma yapılacaktır. Bu aktarma, aktarılan elemanların jeton sayısı grup ortalamasının %45ine varıncaya kadar devam edecektir. Sonuç olarak bu iki elemanın, grup ortalamasının %45i kadar jeton elde etmesi sağlanırken, diğer eleman jetonlarından aktarma yapılmış olmasına rağmen yine en yüksek jetona sahip eleman olacaktır. Bu sürecin sonunda en yüksek jeton biriktiren elemanın gruptaki sıralaması değişmezken daha az elde eden diğer iki elemanın jeton sayısı birbirine eşit olacak ve deney bu şekilde sonlandırılacaktır.

3c- Eğer grup ortalamasının %45inin altında jeton biriktiren tek bir grup elemanı varsa, grup ortalamasının %45inden fazla jetona sahip olan grup elemanından ya da elemanlarından bu kişiye aktarma yapılacaktır. Bu aktarma da 3b'de belirtildiği gibi aktarılan elemanın jeton sayısı, grup ortalamasının %45ine varıncaya kadar devam edecektir. Bu aktarmada, aktarma yapılacak miktar, bireylerin jetonlarının ortalama miktarının %45ini aştığı miktarla orantılı olacaktır. Yani elemanlardan biri grup ortalamasının %45ini 10 birim, diğeri 30 birim aşıyorsa, aktarma yapılacak miktarın %25ini ilk eleman, %75ini ise ikinci eleman verecektir. Dolayısıyla yapılacak aktarmanın kesintisi, grup elemanının performansı sonucu biriktirdiği jetonlarıyla artan oranlı olarak değişecektir. Bir başka deyişle daha yüksek jetona sahip elemandan, aktarma için daha fazla jeton kesintisi yapılacaktır. Sonuç olarak en

düşük jetona sahip elemanın, grup ortalamasının %45i kadar jeton elde etmesi sağlanırken, diğer eleman ya da elemanların jetonlarından aktarma yapılmış olmasına rağmen bunların grup içindeki jeton sahipliği sıralamaları değişmeyecektir.

Örnek

	1. Birey	2. Birey	3. Birey	Toplam	Ortalama	Taban
Performans Jetonu	393	302	105	800	266,6	120
Taban Jeton-Bireysel Performans Jeton Farkı	273	182	-15			
Taban Jetonu Aşan Kısım/ Performans Jetonu	0,6	0,4				
Aktarma Yapılacak Tutar	-9	-6				
Düzenleme Sonrası Jeton	384	296	120			

Lütfen yukarıda jetonların ne şekilde düzenlenmesini istediğinizi ilgili şıkkı yuvarlak içine alarak belirtiniz. Eğer “C” seçeneğini tercih etmişseniz, en düşük jetonu elde edenin kazancının, ortalama gelirin yüzde kaçına denk gelecek şekilde düzenleme yapılmasını istediğinizi de burada belirtiniz

Bu seçimden ne derece eminsiniz?

- a. Hiç emin değilim b. Emin değilim c. Bir fikrim yok d. Eminim e. Çok eminim

**1., 2. VE 3. BÖLÜMLERDE SİZİ
TANIMLAYAN KODLARI İLK
SAYFANIN ÜSTÜNDEKİ
KUTUCUĞA YAZINIZ.**

1. <u>Bölüm Kodunuzu</u> <u>Buraya Yazınız</u>	2. <u>Bölüm Kodunuzu</u> <u>Buraya Yazınız</u>	3. <u>Bölüm Kodunuzu</u> <u>Buraya Yazınız</u>

3. Bölüm

Grup Kararı

Bu bölümde, çekmiş olduğunuz yeni kodlar aracılığıyla ilk iki bölümden farklı kişilerle eşleştirdiğiniz yeni ücretli gruplar oluşturduunuz. Daha sonra ödeme yapılması için kullanılacağından, lütfen bu kodları saklayınız. Bu kağıdın üstündeki ilgili kutucuklara 1., 2. ve bu bölümdeki kodlarınızı yazınız.

Şimdi önceki bölümlerden farklı olarak grup elemanları bir araya gelecek ve bireysel değil grup olarak bir karar almaları istenecektir. Biraz önce varsayımsal olarak bahsedilen performans görevini her bir grup elemanı birbirinden bağımsız olarak yerine getirecek ve grup içinde jeton biriktirilecektir. Öncesinde grupça elde edilecek toplam jetonun, grubunuz elemanları arasında ne şekilde paylaşılacağına karar vermeniz istenmektedir. Bu bölümde elde edeceğiniz jeton miktarı performans görevinde biriktirdiğiniz jetonlar ve grupça belirleyeceğiniz, jetonların yeniden düzenlenmesine ilişkin kararınız neticesinde ortaya çıkacaktır.

Şimdi kodları okunan grup elemanları ellerini kaldırsın ve kendilerine belirtilen yerde toplansın.

Grubunuzda aynı görev üzerindeki birbirinizden bağımsız performanslarınızla grubunuz için jetonlar biriktireceksiniz. Grupta elde edilen toplam jetonların grubunuz elemanları arasında ne şekilde paylaşılmasını istediğinizi, grupça karar alarak belirleyeceksiniz. Bu paylaşım aşağıda belirtilen üç farklı durumdan birine göre gerçekleştirilecektir. Görev sonucunda grubunuzun biriktirdiği jetonların aşağıdaki seçeneklerden hangisi uyarınca siz ve grubunuz elemanları arasında paylaşılmasını istediğinizi ilgili seçeneği yuvarlak içine alarak belirtiniz.

Grup içinde görev sonucunda biriktireceğiniz jetonların aşağıdaki seçeneklerin hangisi uyarınca düzenleneceğini belirlemek üzere 5 dakikayı aşmayacak şekilde tartışınız. Bu tartışmanın sonucunda tüm grup elemanları olarak tek bir seçenek üzerinde karar kılmışsanız, belirlediğiniz bu seçeneği kendi kitapçığımızda işaretleyin. Eğer 5 dakika

sonunda ortak bir karar verememişseniz en çok oyu alan seçenek grup kararı olarak belirlenecektir. Ancak bu durumda her bir grup elemanı kendi seçtiği seçeneği kitapçığına işaretleyecektir. Eğer tartışma sonunda üç grup elemanı da farklı seçeneklerin uygulanmasını istiyorsa jetonların yeniden düzenlenmesi, kurayla belirlenecek olan seçeneğe göre gerçekleştirilecektir. Bu durumda da her grup üyesi uygulanmasını istediği seçeneği kendi kağıdında işaretleyecektir. Bu kura deney sonunda çekilecektir.

Şimdi aşağıdaki seçenekler üzerinde tartışmaya başlayabilirsiniz.

- A) Herkesin gösterdiği performans kadar jeton elde etmesi.
 - B) Herkesin eşit miktarda kazanç sağlamasını temin edecek şekilde toplam kazancın yeniden düzenlenmesi. Bunun için üç bireyin elde ettiği jetonlar toplanır ve üçe bölünerek herkesin ortalama jeton kadar kazanç elde etmesi sağlanır.
 - C) Performanslar sonucunda, belirli bir seviyenin altında jeton elde eden grup elemanı ya da elemanlarının jeton sayısının bu seviyeye gelmesini sağlayacak biçimde jetonların yeniden düzenlenmesi. Bu düzenleme, ilgili seviyenin üstünde jeton elde eden grup elemanından ya da elemanlarından, bu seviyenin altında jeton elde eden grup elemanı ya da elemanlarına jeton aktarımı biçiminde olacaktır.
- Eğer bu seçeneği tercih etmişseniz en düşük gelirli bireyin kazancının, ortalama kazancın yüzde kaçına denk gelecek şekilde yeniden düzenleme yapılması gerektiğine de karar verilmesi gerekmektedir.

Düzenleme için aşağıdaki süreç izlenecektir:

1. Grup elemanlarının birbirlerinden bağımsız olarak gerçekleştirdikleri performansları sonucu biriktirdikleri jetonlar toplanacak,
2. Bu toplam, grup ortalamasının bulunması için 3'e bölünecek,
3. En düşük kazancı elde eden bireyin gelirinin, ortalama kazancın yüzde kaçına eşitlenmesi istenmişse(burada örneğin %45 olsun). Buna göre grup ortalamasının %45'i hesaplanıp, bu hesaplanan miktarın altında jeton biriktirmiş grup elemanı(elemanları) olup olmadığına bakılacak,

3a- Eğer grup ortalamasının %45inin altında jeton biriktiren bir grup elemanı yoksa herhangi bir düzenleme yapılmayacak, gruptaki her eleman performansı sonucu elde ettiği jeton kadarını kazanacak ve deney bu şekilde sonlandırılacaktır.

3b- Eğer grup ortalamasının %45inin altında jeton biriktiren iki grup elemanı varsa en yüksek jetonu elde eden elemanın jetonlarından bu iki elemana aktarma yapılacaktır. Bu aktarma, aktarılan elemanların jeton sayısı grup ortalamasının %45ine varıncaya kadar devam edecektir. Sonuç olarak bu iki elemanın, grup ortalamasının %45i kadar jeton elde etmesi sağlanırken, diğer eleman jetonlarından aktarma yapılmış olmasına rağmen yine en yüksek jetona sahip eleman olacaktır. Bu sürecin sonunda en yüksek jeton biriktiren elemanın gruptaki sıralaması değişmezken daha az elde eden diğer iki elemanın jeton sayısı birbirine eşit olacak ve deney bu şekilde sonlandırılacaktır.

3c- Eğer grup ortalamasının %45inin altında jeton biriktiren tek bir grup elemanı varsa, grup ortalamasının %45inden fazla jetona sahip olan grup elemanından ya da elemanlarından bu kişiye aktarma yapılacaktır. Bu aktarma da 3b’de belirtildiği gibi aktarılan elemanın jeton sayısı, grup ortalamasının %45ine varıncaya kadar devam edecektir. Bu aktarmada, aktarma yapılacak miktar, bireylerin jetonlarının ortalama miktarının %45ini aştığı miktarla orantılı olacaktır. Yani elemanlardan biri grup ortalamasının %45ini 10 birim, diğeri 30 birim aşıyorsa, aktarma yapılacak miktarın %25ini ilk eleman, %75ini ise ikinci eleman verecektir. Dolayısıyla yapılacak aktarmanın kesintisi, grup elemanının performansı sonucu biriktirdiği jetonlarıyla artan oranlı olarak değişecektir. Bir başka deyişle daha yüksek jetona sahip elemandan, aktarma için daha fazla jeton kesintisi yapılacaktır. Sonuç olarak en düşük jetona sahip elemanın, grup ortalamasının %45i kadar jeton elde etmesi sağlanırken, diğer eleman ya da elemanların jetonlarından aktarma yapılmış olmasına rağmen bunların grup içindeki jeton sahipliği sıralamaları değişmeyecektir.

Lütfen yukarıda jetonların ne şekilde düzenlenmesini istediğinizi ilgili şıkkı yuvarlak içine olarak belirtiniz. Eğer “C” seçeneğini tercih etmişseniz, en düşük jetonu elde edenin kazancının, ortalama gelirin yüzde kaçına denk gelecek şekilde düzenleme yapılmasını istediğinizi de burada belirtiniz

Bu seçimden ne derece eminsiniz?

a. Hiç emin değilim b. Emin değilim c. Bir fikrim yok d. Eminim e. Çok eminim

Karar nasıl alınmıştır?

a. Oybirliği b. Oy çokluğu c. Ortak karar alınamamıştır

**1., 2. VE 3. BÖLÜMLERDE SİZİ
TANIMLAYAN KODLARI İLK
SAYFANIN ÜSTÜNDEKİ
KUTUCUĞA YAZINIZ.**

3. Bölüm Kodunuzu Buraya Yazınız

Yazım Denetimi Görevi

Talimat: Aşağıdaki metinde bulunan yazım hatalarını bulmanız istenmektedir. Bunu, yanlış yazıldığını düşündüğünüz kelimeyi daire içine alarak yapınız. **Doğru tespit ettiğiniz her yanlış yazım için** 100 jeton kazanacak, doğru olduğu halde yanlış olduğunu belirttiğiniz her kelime başına 50 jeton kaybedeceksiniz. Bu görev sonunda biriktireceğiniz jeton miktarı sıfırdan aşağıda olamaz. Dolayısıyla görev sonucunda negatif jeton elde etmiş olsanız dahi jeton sayınız "0" olarak kabul edilecektir. Burada 100 jeton gerçekte size 13 kuruş kazandırmaktadır. Bu görevi tamamladığınızda veya 4 dakikalık süreniz sona erdiğinde kaç adet yazım yanlışı bulduğunuzu ilgili kutucuğa yazınız.

GÖREV**Yazım Yanlışı Sayısı:**

Bir adam vardır ki, hiç bir düşüncesinde, hiç bir hareketinde "kendi kendisi" olamaz. Ne düşünse, ne yapsa, ne söylese kendini değil, mensub olduğu sosyete, ırkı, muhiti ve dışarıdan aldığı telkinleri dile getirir. Kendiliğinden hiç birşey bulmamıştır. Başka birinin sisteminden aldığı fikirleri ve akideleri o sistemin sahibinden daha softaca mudafaa eder. İradeside böyle dışarıdan gelme, yanaşma, iğreti bir hareket mihrakıdır. Bilmezki, asıl kendi kendisi, kendi içi, sonsuz imkânların, keşfedemediği için körleşen ve tıkanan istidatların tükenmez hazinesidir. Örneğini kendinde değil, hep dışarıda aradığı muayen bir fikre, bir akideye başkasının kurduğu sisteme bağlanır, kalır. Artık ölünceye kadar hiç bir hayatın her şeyi hergün değiştiği hâlde o, sakallı filozofundan yahut iktisatçı şehinden bellediği hiç değişmeyen birkaç âyet içinde kalmaya mahkûm, ilerlediğini sanarak yerinde sayacaktır.

İçinde hep sürü iç güdülerini teptiği için, şahsiyetten mahrûm, insana en uzak insandır bu. Bir ferttir, fakat şahıs değildir, çünkü onu teşis için kendisine bakmaya hiç lüzum kalmaksızın, çömezi olduğu ideolojinin, içinde uyduğu telkin âleminin firmasını bilmek, onu hipnotize eden sakallının adını öğrenmek üzere yetişir.

Bu sürü adamlarının yüzbin tanesi bir tek şahsa muadil değildir. Nüfusunu gerçekten artırmak istiyen bir memleket, bunların sayısını azaltmakla işe başlamalı ve fertlerden değil, şahıslardan mürekkep bir sosyete kurmanın yoluna bakmalıdır.

**3. BÖLÜMDEKİ, SİZİ TANIMLAYAN
KODU İLK SAYFANIN SAĞ ÜST
KÖŞESİNE YAZINIZ.**

Son Seçtiğiniz Kodu Yazınız

--

4. BÖLÜM

1-17 arası soruların hepsi 5 puan ölçüsü ile cevaplanmaktadır. Burada 1- Kesinlikle Katılmıyorum, 2- Kısmen Katılmıyorum, 3- Kararsızım, 4- Kısmen Katılıyorum, 5- Kesinlikle Katılıyorum şeklindedir. Verilen daha yüksek puanlar ilgili fikre daha fazla katıldığınız anlamına gelmektedir. Katılma derecenizi ilgili puanın altına gelecek şekilde işaretleyiniz.

	Açıklama	Katılma Düzeyinizi Belirtiniz(1 en az 5 en çok olacak şekilde)				
		1	2	3	4	5
1.	Benim zenginliğim 2 kat artarken benden daha zenginlerin zenginliğinin de aynı oranda artması iyi bir şeydir.					
2.	Hükümet, kendi yaşamımızı idame ettirmemizi sağlayan yeteneklerimiz kaçınılmaz olaylar sonucunda yok olduğunda parasal destek sağlayacak programlara sahip olmalıdır.					
3.	Hükümetlerin esas görevlerinden birisi kazanılan gelirin dağıtımının yeniden düzenlenmesidir.					
4.	Hükümetler, tüm yoksulların uygun bir yaşam standardını karşılayabildiklerinden emin olmalıdırlar.					
5.	Bu deneyden beklenen kazancım, seçimlerimi etkileyecek kadar etkindi.					
6.	Bu deneye katılmamın sebebi para kazanmaktır.					
7.	Bu deneye katılmamın sebebi bu çalışmaya duyduğum ilgiydi.					
8.	Geçmişteki en büyük başarılar bireysel çabaların bir sonucudur.					
9.	Her ülkede doğal olarak alt tabakadaki insanlardan oluşan gruplar mevcuttur.					
10.	Bir bireyin yaşam boyu geliri, kısmen birçok genetik ve sosyal olayın sonucudur. En şanslılar, en büyük yetenekleri ve statü ile zenginlik gibi en güzel ödülleri elde ederler. En az şanslı olanlar ise en düşük yeteneklere ve fırsatlara sahiptirler ve yoksullukla ilişkili birtakım maliyetlere katlanırlar.					
11.	Başkalarına kendi davranışlarımla mutluluk sağlayamadığım bir toplumda yaşamamanın bir değeri yoktur.					
12.	Hayatım, emeğim ve kişiliğim yalnızca bana aittir ve bunlar toplum adına ihlal edilemez.					
13.	Çoğunluğun yararına olmak üzere azınlığın acıya katlanması meşru olabilir.					
14.	İdeolojik tercihinizi 1(en muhafazakâr)den 5(en liberal)e göre değerlendiriniz.					
15.	Bazılarının başarılı olması için diğerlerinin başarısız olması gerekir					
16.	Bu deneyde kazandığım 7.5 TL yerine dersinin finaline eklenecek 5 puan kazanmayı tercih ederdim					
17.	Bu deneye katılan kişileri iyi tanıyorum					

Takip eden sorular için ölçeklendirme, her birini tanımlayan metinlerin içinde gösterilmiştir. 18-20 arası sorular için cevaplar her bir cevap için 0-100 ölçeğinde değerlendirilmektedir(% olarak).

18. Okul harcamalarınız aşağıdakiler tarafından % kaç karşılanmaktadır?

- a. Aile desteği %
- b. Kendi kazancı %
- c. Burslar %
- d. Borçlanma %
- e. Eş yardımı %

19. Yemeklerinizi nerede yediğinizi % olarak değerlendiriniz

- a. Yurt %
- b. Yemekhane %
- c. Ev %
- d. Lokanta %
- e. Diğer %

20. Barınma ihtiyacınızı nereden temin ettiğinizi % olarak değerlendiriniz

- a. Devlet Yurdu %
- b. Özel Yurt %
- c. Aile Evi %
- d. Öğrenci Evi %
- e. Diğer %

21. Aylık elinize geçen gelir ne kadardır? (.....TL)

22. Mezuniyetinizden sonraki ilk işinizde başlangıç maaşı olarak tatmin edici olacağını düşündüğünüz yıllık minimum gelir ne kadardır? (Bin TL olarak belirtiniz).
(.....)

23. 35 yaşında tatmin edici olacağını düşündüğünüz yıllık gelir minimum ne kadardır?(.....)

24. 50 yaşına geldiğinizde sizi tatmin edecek minimum **yıllık** gelir ne kadardır?(.....)
25. Bir kişinin size bir şans bileti(piyango) satmayı teklif ettiğini varsayın. Bu piyangoda her 4 bileten 1 tanesi 50 TL kazandırmaktadır. Bu bilet için en çok ne kadar ödemeyi kabul edersiniz?(.....)
26. Bir piyango biletiniz olduğunu varsayın. Bu piyangoda her 3 bileten birisi 50 TL kazandırmaktadır. Eğer bir kişi sizden bu bileti satın almak isterse bileti satmaya istekli olacağınız minimum fiyat ne kadardır?(.....)
27. Politik tercihe ilişkin tutumunuzu belirtiniz. **Her bir** görüşe ilişkin yakınlığınızı 1 ile 5 aralığında değerlendiriniz. Burada 1 tam karşıt görüş, 5 ise tam desteği belirtmektedir.

	1	2	3	4	5
Cumhuriyetçi					
Demokrat					
Milliyetçi					
Laik					
Muhafazakâr					
Bağımsız					

28. Gelecek kariyer planınızı ve isteklerinizi tanımlayınız(şıkları evet veya hayır şeklinde cevaplayınız)
- Kamu hizmetleri Evet-Hayır
 - Siyaset Evet-Hayır
 - Özel Sektör Evet-Hayır
 - Kendi İşim Evet-Hayır
29. Cinsiyetinizi belirtiniz
- Erkek
 - Kadın

30. Daha önce bu türden bir çalışmaya katıldınız mı?

- a. Evet
- b. Hayır

31. Bir önceki soruya “Evet” yanıtını verdiyseniz kaç kez katıldığınızı parantez içine yazınız(.....).

**3. BÖLÜMDE SİZİ TANIMLAYAN
KODU İLK SAYFANIN ÜSTÜNDEKİ
KUTUCUĞA YAZINIZ.**

EK-2: ETİK KURUL İZNI

T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
Rektörlük

Sayı : 35853172/ 433 - 3463

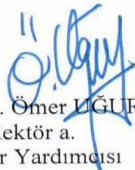
1 Aralık 2015

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi: 01.10.2015 tarih ve 4376 sayılı yazınız.

Enstitünüz Maliye Anabilim Doktora programı öğrencilerinden **Mete DİBO**'nun **Yrd. Doç. Dr. İ. Erdem SEÇİLMİŞ** danışmanlığında hazırladığı "**Rawlsçı ve Benthamcı Adalet Teorileri Perspektifinden Gelir Dağılımında Adalet: Geçerlilik, Tutarlılık ve Rasyonellik Temelinde Deneysel Bir Uygulama**" başlıklı tez çalışması, Üniversitemiz Senatosu Etik Komisyonunun **01 Aralık 2015** tarihinde yapmış olduğu toplantıda incelenmiş olup, etik açıdan uygun bulunmuştur.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Prof. Dr. Ömer L. GÜR
Rektör a.
Rektör Yardımcısı

Ek: Tutanak

Görevi	Görüş	Paraf
Memur	07.12.15	ME
Şef		
Gen. Sek. Yrd.	08.12.15	RA
Gen. Sek.		

Hacettepe Üniversitesi Rektörlük 06100 Sıhhiye-Ankara
Telefon: 0 (312) 305 3001 - 3002 • Faks: 0 (312) 311 9992
E-posta: yazimd@hacettepe.edu.tr • www.hacettepe.edu.tr

Ayrıntılı Bilgi için:
Yazı İşleri Müdürlüğü
0 (312) 305 1008

EK-3: ORJİNALLİK RAPORU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 01/11/2016

Tez Başlığı / Konusu: Alternatif Teoriler Perspektifinden Gelir Dağılımında Adalet: Deneysel Bir Uygulama

Yukarıda başlığı/konusu gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 128 sayfalık kısmına ilişkin, 20/09/2016 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 4 'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç/dâhil
- 4- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

01.11.2016

Tarih ve İmza

Adı Soyadı: Mete Dibo
Öğrenci No: 09241185
Anabilim Dalı: Maliye
Programı: Maliye
Statüsü: Y.Lisans Doktora Bütünleşik Dr.

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.

Doç.Dr. Erdem SEÇİLMİŞ